ilke

AYLIK İNCELEME YORUM BELGE DERGİSİ

Türkiye'de Köylü Meselesi

TARIMDA ÜRETİCİ GÜÇLERİN GELİŞMESİ
VE ÜRETİM İLİŞKİLERİ

Sosyalist Basın:

İLİŞKİLER VE SORUNLAR

Kıbrıs'ın Bağımsızlığı

Benglades Olayları

cilt 4 / sayı 22-23
1975 ekim-kasım

ilke Ekim — Kasım 1975
Sayı : 22-23

AYLIK İNCELEME YORUM BELGE DERGİSİ

İÇİNDEKİLER

Sahibi ve Sorumlu Yazıişleri Müdürü : Oya Baydar / Yazışma ve havale adresi : P.K. 71, İstanbul / Yönetim ve Dağıtım adresi : Çemberlitaş, Piyerloti cad. 37/c İstanbul / Abone şartları Yıllık 100, altı aylık 50 lira. Dış ülkeler için iki katıdır / Dizgi-Baskı : Murat Matbaacılık Kollektif Şirketi / 1 Kasım 1975.

12 Ekim seçimleri sosyalistlere görevlerini hatırlatıyor

İLKE

12 Ekim seçimlerinin sonuçları türlü yorumlara konu olmaya devam ediyor. 14 Ekim seçimlerinin bir ölçüde devamı sayılabilecek son seçim sonuçları ve bu sonuçların gösterdiği eğilimler, özellikle sosyalistler açısından önem taşıyor.

Bir yandan, bugün için tüm küçük burjuva ilericiliğinin odaklaştığı CHP çizgisinin gerçek yapısı, öte yandan kimi sosyalistlerin tutumu, 12 Ekim seçimleri ve sosyalist tavır konularını yeniden gündeme getiriyor.

12 Ekim seçimlerinin sayısal sonuçları ana hatlarıyla ortada. Çeşitli yerlerde çeşitli yorumları da çıktı. Burada, etraflı bir sayısal analize girmeden genel eğilimler ve işçi sınıfı sosyalistleri açısından bazı önemli noktalar üzerinde duracağız.

12 EKİM SEÇİMLERİ HANGİ EĞİLİMLERİ ORTAYA KOYDU?

Son kısmî senato ve ara seçimleri, kabaca seçmenin şu eğilimlerini ortaya koydu : Önce, sonuçları kimler nereye çekmek isterlerse istesinler, kitlelerin «sola» açıldığı açıkça görüldü. 12 Ekim seçimlerinde tek «sol» alternatif olarak gösterilen ve genel propagandasını bu noktada temellendiren CHP, oylarını çok partili döneme girildiğinden beri kendi tarihinde görülen en yüksek noktaya ulaştırdı. CHP, 1973 yılında Türkiye çapında yüzde 33.3 olan oy oranına karşılık,

bu seçimlerde Türkiye için bir örnekleme sayılabilecek 27 ilde, yüzde 44 oranında oy aldı. Sadece seçimlerin yapıldığı 27 ilde, 1973'te yüzde 36.9 olan oy oranı yine bu 27 ilde yüzde 44'e yükseldi.

CHP'ye bu yöneliş, ilerde daha etraflı açıklayacağımız gibi, kitlelerin «bu düzene» muhalefetlerinin, faşizan özlemlere, baskıya, tahakküme, her çeşit sömürüye, yoksulluğa tepkilerinin bir ifadesi oldu. Çünkü CHP, kitlelerin karşısına, en azından büründüğü görüntü ile, üç yıldır —hatta yeryer kendisine rağmen— kendisine yüklenen çizgi ile, bu düzenin sorumlusu sağ partilerin «rakibi» «sol parti» olarak çıkmış veya çıkarılmıştı. CHP'ye yöneliş, kitleler açısından bakıldığında, özellikle işçi sınıfı ve yoksul köylülük açısından bakıldığında «sola» yönelişti doğrudan doğruya.

Çeşitli çevreler, örneğin AP Genel Başkanı ve benzerleri ne kadar görmek istemeseler, ne kadar kendilerine yontmaya çalışsalar da, son seçimlerde sağ partiler, sağ siyasal güçler, seçim platformunda geriledi. Kitlelerin sermayenin sağ partilerinin güdümünden hızla çıktıklarının 1973'deki ilk belirtisinden sonra, 12 Ekim 1975 seçimleri sonuçları, bu konudaki kesin işaret oldu. 12 Ekim 1975 seçimlerinin yapıldığı bölgede (27 il) sağ partilerin oyları, 1973'te yüzde 63'ten yüzde 55'e düştü.

Bu gerilemenin, sayısal ve oransal planda en bariz olduğu bölgelerin (AP'nin diğer sağ partilerin oylarını toplayarak oy arttırmasına rağmen) İstanbul, Kocaeli, Ankara, Adana, Bursa, Denizli, Konya, Muğla, Sakarya, Tekirdağ olduğu seçim sonuçlarıyla ortaya çıktı. Bu iller arasında, halâ AP ve genel olarak MC partileri ve DP'nin ağırlıkta olduğu, Bursa, Denizli, Konya, Muğla gibi illerde bile, CHP'nin oy artış oranı yüksekti. Kısaca, 12 Ekim seçimlerinde seçmenin sola yönelmesinin özellikle endüstrileşmiş ve endüstrileşmekte olan illerde hızlandığı, sınıflaşmanın daha hızlı billurlaşıp sınıf çelişkilerinin daha iyi görüldüğü yörelerde sola açılmanın aynı oranda hızlı olduğu bir kere daha görüldü. Buna karşılık, Doğu ve Güneydoğu ile Karadeniz şeridi, daha farklı bir tablo gösterdi. Doğu ve Güneydoğu'da halâ yerel nüfuz sahibi (ağa, şeyh, aşiret reisi veya önde geleni) kişilerin etkin olduğu ortaya çıktı. Bingöl, Diyarbakır, Elâzığ, Urfa, gibi illerde AP, MSP oyları önde gidiyordu. Buna karşılık Doğu'nun Tunceli gibi bir ilinde, CHP, oyların yüzde 85'ini alarak diğer partileri sildi geçti Özetle, Doğu'da, bir yandan Doğu'nun emekçi halkının hızlı bir bilinçlenme süreci içinde olduğu, kapitalizm öncesinden kalma çeşitli geleneksel bağımlılık ilişkilerin, feodal üstyapıları kırma yoluna girdiği, hele bazı bölgelerde bariz bir şekilde gözlenirken —genel süreç bu olmakla birlikte— AP'nin hatta bu seçimlerde önemli gerilemeler gösteren MSP'nin varlığını koruyabildiği illerin yine bu Doğu illeri olduğu ortaya çıktı. Karadeniz şeridinde ise CHP'nin oy kazancı hem diğer bölgelerdeki kadar hızlı olmadı, hem de Samsun, Trabzon, Zonguldak, Giresun, Gümüşhane gibi illerde AP adayları seçimi önde götürdüler. Bu sonuçlar il il ele alınırsa, Karadeniz bölgesinin öteden beri «sağ» partilerin ağırlıkta olduğu iller olması; basit meta üretimine dayalı küçük işletmeciliğin ve onun getirdiği tutuculuğun yaygınlığı; böyle bir yapının, üstyapıda, din faktörünün önem kazanması şeklinde yansıması; AP adaylarının yerel olarak daha iyi tanınan adaylar olması, eski demokratlar faktörü; bu bölgelerde tefeciliğin - aracılığın küçük mülkiyet üzerindeki baskısını ve tahakkümünü koruyarak oyları büyük ölçüde etkileme imkânına sahip bulunması; söz konusu illerin, Zonguldak dışında, işçi sınıfının yoğun olduğu iller olmaması gibi faktörler seçim sonuçlarını etkilediler

Bütün bu sonuçlarla birlikte ele aldığımız zaman bile, 12 Ekim seçimlerinin açıklıkla ortaya koyduğu eğilimin: «sağ» olarak nitelenen partileri geriletme

«sol» olarak nitelenen ve solu tek başına temsil eder olarak gösterilen CHP'yi ilerletme eğilimi olduğunu söylememiz gerekir.

SANDIK BAŞINA GİTMEYEN SEÇMENLER

12 Ekim seçimlerinin ilk sonuçları, seçmenlerin yüzde 40'ının sandık başına gitmediğini, İstanbul'da bu oranın yüzde 50'i aştığını ortaya koydu. Seçimler konusunda sadece iyimser değerlendirmeler geliştirmeme gereği bu sonuçla bir kere daha ortaya çıktı.

Türkiye halkının hızlı bir politize olma süreci içine girdiği son dönemlerde sandık başına gitmeyen yüzde 40'lık bir seçmen kitlesi neyi ifade etmektedir?

14 Ekim seçimlerinde seçimlere katılma oranı, yine de düşük kalmakla birlikte, aşağı yukarı yüzde 66'a ulaşmıştı. Bugün bu oranda bir düşme varsa bu düşme seçmenlerin bir bölümünün «kararsızlığını», «umutsuzluğunu», seçimleri çıkar yol olarak görmemeye başladığını göstermektedir. Sandık başına gitmeyen bir **azınlık** açısından bu durum «olumlu» yönde yorumlanabilir. Sağda hemen her çizginin temsil edildiği, solda ise, solun CHP ile sınırlandığı bir seçim ortamında, sandık başına gitmeyen seçmenlerin bir bölümü CHP'nin ilerisindeki seçmenlerdir şüphesiz ama sandık başına gitmeyen yüzde 40'lık kitlenin çok önemli bir bölümünün yeterince politize olmamış; parlamentonun kitleler açısından henüz çekim merkezi olma özelliği taşıdığı bir dönemde bile, seçimlerde oy kullanmada somutlanan bir politik eyleme ilgi göstermeyen bir kitle olduğu açıktır. İstanbul'da çok yüksek olan seçimlere katılmama oranı, bir ölçüde kitlelerin bilincinin CHP'yi aşması, bir başka ölçüde (ve daha önemli ölçüde) küçük burjuva ve orta burjuva katlarının seçimlere ilgisizliği, kendi «küçük dünya» larında yaşama tercihleri olarak da yorumlanabilir. Ama aynı yüksek katılmama oranı Anadolu'nun Doğu, Güney Doğu, Orta bölgeleri için siyasal bilinç eksikliğinin, baskı ve sömürü düzeninin, kitleleri, parlamenter sınırlar içindeki bir politikleşmenin dahi dışında tutmalarının bir yansımasıdır.

Ne olursa olsun, seçimlere katılmama oranı, «zafer çığlıkları» atılırken mutlaka hesaba katılmalıdır.

OYLAR İKİ BÜYÜK PARTİDE Mİ TOPLANDI?

Seçimlerin ilk sonuçları alınır alınmaz, egemen çevrelerin en kodaman sözcüleri, basındaki kalemşörleri, hemen «halk yol gösterdi, halk iki parti istiyor, halk büyük partilere yöneldi» çığlıkları atmaya başladılar. İki partili «tahtaravalli sistemli» bir demokrasinin faziletleri sayıla sayıla bitirilmemeye başlandı. İki büyük partilerin liderleri, çok hafif seslerle şöyle bir geçerken küçük partilerin de hayat hakkı olmaması gerektiğini söylediler ama, ikisi de «küçük partiler» olarak nitelenen partilerin silinmesinden memnundular.

Şimdi soracağımız soru, gerçekten 12 Ekim seçimlerinin AP ve CHP'de somutlanan iki parti dışında, diğerlerine hayat hakkı tanınmadığını gösterip göstermediğidir. Öte yandan da egemen çevrelerin propagandası ve iki partili demokrasinin neden bunca övüldüğü üzerinde de mutlaka durulması gerekir.

12 Ekim seçimlerine sosyalist partiler katılamadılar. Hatta, bizzat sosyalistlerin bir eksikliği, mutlaka kabul edilmesi gereken bir zaafı olarak, bağımsız sosyalist aday da gösterilemedi. Seçimlere, CHP'nin oyların yüzde 85'ini aldığı ve bu oyların çok büyük çoğunluğunun CHP'yi çok aştığı günlük gazetelerde, röportajlarda bile yazılan Tunceli gibi bir ilden bağımsız aday olarak katılan tek

sosyalist aday Kemal Burkay, bağlı bulunduğu parti TİP'in seçimlerde CHP'yi destekleme kararı gereğince adaylıktan çekildi.

12 Ekim seçimleri, böylece, gerek mevcut seçim kanunlarının antidemokratik niteliği ve getirdiği sınırlar yüzünden, gerek sosyalistlerin, sosyalist partilerin hazırlıksızlığı ve güçsüzlüğü yüzünden, sosyalizmin sesini duyuramadığı anti - demokratik bir seçim oldu. CHP, burjuva yorumcularının «partiler yelpazesi» dedikleri siyasal güçler mevzilenmesinde, bomboş kalmış bir sol kanada getirtilip oturtuldu ve kitlelere olduğundan çok ötesinde niteliklerle propaganda edildi.

Bu durumda, «sol» da CHP'den başka siyasal parti yoktu zaten.

Asıl, «oy toplanması», «iki büyük partiye yöneliş» denilen mesele, aslında sağda kendini gösterdi. 14 Ekim seçimlerinde, 1969 sonrası sarsıntılar içinde siyasal partiler planında bölünmüş olan sermaye güçleri, 12 Ekim seçimlerinde, yine siyasal planda bir toparlanma içine girdiler.

1969 - 1970'de AP'nin güçlenen tekelci kesime daha yatkın bir politika izlemesi; tekelci kesimi, orta sermaye ve prekapitalist sermaye unsurlarıyla ittifakında ağır bastırması üzerine AP'den ayrılan kanatların kurduğu DP ve MSP gibi siyasal partiler, 12 Mart rejiminde tekelcilerin giderek daha büyük güç kazanmaları, aradaki ittifakın giderek daha fazla çözülmesi ve öte yandan DP'nin eski demokratlara sahip çıkması, MSP'nin «yoksulluk edebiyatı» yanında din faktörünü de katarak yaptığı propaganda ve böyle bir propagandanın etkin olabileceği kitlelerin varlığı gibi sübjektif etkenler yüzünden, 14 Ekim 1973'de seçimlerde varlık göstermişler ve AP oylarını büyük ölçüde bölmüşlerdi. Bu durum bir yandan kitleler açısından bir arayışın ifadesi, öte yandan sermaye kesimlerinin kendi iç çelişkilerinin şu veya bu yönde halledilmesi meselesiydi.

12 Mart rejimi AP'ye kitlelerin gözünde «prestij» kaybettirmiş, Demirel yıpranmış ve inandırıcılığını yitirmişti. 14 Ekim 1973 seçimlerinde, MSP'nin aldığı yüzde 11.8, DP'nin aldığı yüzde 11.9 oranındaki oy böyle bir siyasal ortamın ürünüydü.

Son seçimlerde DP'nin oylarının yüzde 3'e, MSP'nin oylarının yüzde 8'e düştüğü görüldü. Elazığ, Diyarbakır, Konya bir yana bırakılırsa, bu düşüş aslında çok daha yüksek oranlara ulaşıyordu.

Gerçekten de, halâ sağa oy veren seçmenin, artık oylarını DP ve MSP'ye dağıtmadı. CGP seçimlere zaten girmiyor, AP'yi destekliyordu, MHP'ye gelince yapısı diğerlerinden farklı bir neo - faşist parti olan bu partinin seçmen kitlesi, küçük bir düşüş ile aynen muhafaza edildi ve MHP bu türden partilerin «oy» kaderini bir kere daha Türkiye planında yansıttı.

Seçim sonuçlarının kısa bir değerlendirmesi, AP'nin illerdeki oy kazancının MSP ve DP'nin kayıplarını oldukça yakın bir şekilde karşıladığını gösteriyor. Yani, seçmen, gerçekten de büyük ölçüde, sağda AP'ye yönelmiş, AP 1969'lardaki durumunu yeniden ama bir başka düzeyde (gerileme düzeyine) elde etmiş oluyor.

Bu sonuçtan çıkarılacak değerlendirme, bizce, seçmenin iki partiyi tercih ettiği, her ikisi de burjuvazinin alternatifleri olan iki partili bir «tahtaravalli demokrasisi» tercih ettiği değildir.

Solda seçmen zaten tercih yapamama durumunda bırakılmıştır. (Bazı sosyalistlerimiz de bu durumu tescil etmekte yardımcı olmuştur.) Sağda ise görülen tablo, MSP'nin gerilemekle birlikte dağılmadığı, hatta iç düzenlemelerle, bundan böyle —uzun süreli olmasa da— daha net çizgili bir yere oturabileceğidir. Bu parti belki de daralarak, önümüzdeki dönemde varolmaya devam edecek-

tir. Ve hatta belki de, gerçekten dağılmakta olan DP mirasının küçük bir kısmına da sahip çıkacaktır.

DP, dağılmıştır. Adalet Partisi'nin sermaye nezdinde de 1969'lardaki konumunu bulması, DP'nin temelindeki sübjektif faktör olan eski demokratların AP tercihini artık kesinlikle yapmaları; objektif temel olarak, DP'nin zaten zengin köylülük, ağalık, tefecilik - aracılık, kasaba eşrafı gibi, sömürüden Türkiye şartlarında eninde sonunda tekelci - kesimin verdiği payla yetinmeye mecbur, tekelcilikle çelişkisi, tarihsel yapısı ve gelişmesi gereği antagonist olmayan toplum kesimlerine dayanması, tekelciliğin ve emperyalizme bağımlı çarpık kapitalistleşmenin gelişmesiyle bu toplum kesimlerinin kitleler üzerindeki etkinliğinin azalması gibi etkenlerin, DP veya benzeri bir partiye uzun süre hayat hakkı tanımayacağı görülebilir. Üstelik yine çeşitli politik hesaplar ve sübjektif faktörlerin etkisiyle, asıl yeri olan MC içinde yeralmaması DP'yi büsbütün köksüz ve dayanaksız bırakmıştır. Sömürüden kimin ne kadar pay alacağının büyük sermaye, yani emperyalizmin ortağı tekelciler tarafından tayin edildiği, ekonomik ve siyasal karar mekanizmalarına tekelci sermayenin hakim olduğu bir yapıda, DP ve benzeri partilerin, hatta bir süre sonra MSP'nin uzun boylu varlık gösteremeyecekleri ve toplumda belli bir siyasal çizgi olarak ortaya çıkamayacakları kök salamayacakları ortadadır.

Aynı şekilde, olağanüstü dönemlerin, ara hükümetlerin yedek gücü durumunda olan; hiçbir zaman bir seçmen tabanına oturmamış bulunan, tekelci sermayenin alternatiflerinden biri olan CGP; bir yandan büyük sermaye için yeni bir alternatifin, hem de tabanı olan bir alternatifin, sağ sosyal demokrasinin CHP'de somutlanması, öte yandan AP'nin aldığı desteklerle kendini toparlayabilmesi, daha da ötesi, açık faşizm için MHP ve benzeri güçlerin oluşturulup resmen hükümet ortaklığına kadar getirilmesi ve «Devlet mekanizmasına» kök salmalarının sağlanmasıyla, artık «işlevlerini» «misyonunu» önemli ölçüde kaybetmiş durumdadır. CGP, bunun farkında olarak AP ile birleşme hazırlıkları içinde görünmektedir.

Böyle bir durumda, sağdaki oy toparlanmasını mutlaka değerlendirmek ve AP'nin sağdaki partilerin oylarını yeniden büyük ölçüde kendinde topladığını açıkça görmekle birlikte, «seçmen iki parti istiyor» demagojisine kendimizi kaptıramayız.

Seçmen kısa süreler için, karşıda kendi savunduğu çizgiyi altadebilecek bir güç gördüğü zaman, siyasal partilerin, hele sağdakilerin hangi sınıf çıkarlarının savunucusu olduğu tam anlamıyla billurlaşmadığı bir yapıda, oylarını şu veya bu partide toplayabilir. Ama bu, sınıf çelişkilerinin sona erdiği, **«sosyal barışın»**, yani özünde emekçi kitlelerin uyutularak sermayeye güç kazandırma ortamının sağlandığı anlamına asla gelmez.

12 Ekim seçimlerine, sosyalistler etkin bir şekilde katılsalardı, seçmenin iki parti istediği demogojisi yapılamazdı. Aynı şekilde MSP'nin, halâ yer yer oyların yüzde 20'sini aldığı, 27 ilde oy oranının yüzde 8'i bulduğu düşünülecek olursa, seçmenin iki parti istediği sonucuna kolay kolay varılamaz.

İKİ BÜYÜK PARTİLİ DEMOKRATİK DÜZEN ÖVGÜSÜ NEDEN YAPILIYOR?

Neden egemen çevreler, seçimlerden sonra, özellikle AP'nin ve CHP'nin güç kazanması üzerinde durmuşlardır?

Bu sorunun cevabını, bir süre önce Vehbi Koç'un gerek Ecevit'e gerekse Demirel'e yazdığı ve «milletin yüksek çıkarları için» AP - CHP koalisyonu önerdiği mektubunda aramak gerekir.

Gerçekten de, 1973 sonbaharından bu yana gelişmeler, Türkiye'de yeni bir tablo ortaya çıkarmıştır. Bu tabloya göre, yeni bir 12 Mart ve açık faşizme gidilmedikçe, yani parlamenter sistem içinde, oy sandıklarından çıkan bir iktidar ve hükümet önerildikçe, kitlelerin bilinçlenmesinin ve uyanışının mutlaka hesaba katılması gereği ortaya çıkmıştır.

Güdük, bağımlı Türkiye sermayesinin, gelişmiş kapitalist ülkelerde olduğu gibi, emperyalist sömürüden elde ettiği yüksek kârları, işçi sınıfı ve kitlelere küçük tavizler, küçük paylar şeklinde uzun süre aktarabilecek bir duruma sahip olmadığı ortadadır. Ama, yine de sağ sosyal demokrasinin «sol» demagojileri kullanılarak, kitlelerin, bir ara Menderes'te somutlanan «karizmatik» liderliklere yönelme eğilimlerinden de yararlanılarak, geçici bir süre için Türkiye'de mevcut düzenin orasını burasını kısmî ve tekelci kesimin de işine gelecek reformlarla yamayacak bir sosyal demokrat iktidar denenebilir mi?

1973 seçimleri sonuçları, bazılarının sandığının aksine, bizce, sermaye çevrelerinin önemli bir kısmı için de sürpriz olmuştu. Ama yıne de katlanabilecekleri ve kendi mecralarına dökebileceklerini sezdikleri bir sürpriz. Nitekim 14 Ekimi izleyen aylarda, CHP kendi ikili yapısından, yani bir yandan tekelciler kanadının, öte yandan küçük burjuva demokrat - ilerici kanadının varlığı yüzünden ileri gelen bir kararsızlık döneminden sonra, sol sosyal demokrat kanadını etkisizleştirerek hızla, tekelci sermayenin CHP'nin merkez yönetiminde somutlanan reformcu - liberal, kısaca sağ sosyal demokrat alternatifi olma sürecine girdi. Kıbrıs olayları bu gelişmeyi hızlandırdı. Ve bu gelişmeler boyunca, «ehlileştirilmiş», yani sağ sosyal demokrasinin ağırlık kazanmış, yönetimi ele geçirmiş olduğu CHP, büyük sermayenin hem de en önemli kanatları tarafından artık tehlikesiz, hatta «komünizme karşı en akıllı baraj» şeklinde görülmeye başlandı. Yine de, 12 Ekim seçimlerinin de gösterdiği gibi, CHP'nin sağ sosyal demokrat çizgisinin verdiği güveni, CHP'ye yönelen kitlelerin, aslında bu sağ sosyal demokrat çizginin çok ötesinde olmaları tesbiti dağıtıyordu. Tekelci sermayenin belli kesimleri CHP'yi artık tehlike olarak görmezken, başka kesimleri ve Türkiye'deki sömürücü sınıf ve tabakaların önemli bölümleri, kitlelerin sola yönelişinin bugün kendisinde somutlandığı CHP'yi bu sola açılma ortamını geliştireceği endişesi içinde izliyorlardı.

Yine de ekonomik ve siyasal karar mekanizmalarını elinde bulunduran büyük sermaye kesimleri, açık faşizme niyetlenmedikleri sürece, sağ sosyal demokrasinin etkin olduğu, içindeki sol demokrat tabanı iyice kuşattığı ve etkisizleştirdiği bir CHP ile, MSP veya MHP gibi bir bölümünün kendi tabirleriyle «çağdışı» ve «tehlikeli» olan ortaklarından ayrılmış, 1968'lerin —Türkiye'de ne kadar mümkünse o kadar (yani tüm anti - demokratik tezgâhlamalarla birlikte)— «liberal» leşmiş AP'sinin ortaklığını; bu ortaklık olmadığı takdirde de, AP ve CHP'nin sermayenin iki alternatifi olarak (şüphesiz birbirinden oldukça farklı iki alternatifi) siyaset sahnesinde, her biri tahtaravalli'nin bir ucuna oturmuş şekilde var olmalarını istiyorlardı. Böyle bir tabloda, ne CHP dışında etkili bir sosyalist örgütlenme, ne de AP dışında işleri karıştırabilecek güçte bir başka sağ siyasal çizgi olmamalı, büyük sermayenin planlarını bozmamalıydı. [Geçerken, sermayenin çıkmazına artık sosyal demokrat alternatiflerin de çare olamadığı ve faşizmi tek çare olarak denemeye kalkıştığı bir noktada mutlaka ihtiyaç duyacağı MHP gibi partileri «zuladan» destekleyeceğini ve yaşatacağını söylemekte yarar vardır.]

İşte, Türkiye büyük sermayesinin ve onun çeşitli düzeyden sözcülerinin oyların iki büyük partide toplanmış olmasından, en azından mevcut durumda böyle görünmesinden duydukları «sevinç» bu türden hesaplara dayanmaktadır.

Oysa, ABD'de en somut örneği görülen böyle bir yapı, Türkiye gibi emperyalizme bağımlı, güdük sermayeli ve kitlelerin anti - faşist — anti - emperyalist — anti - monopolist bilincinin hızla geliştiği bir ülke için ne derece geçerlidir? Türkiye gibi bir ülkede, sağ sosyal demokrasi, kitle tabanını kaybetmeden ne kadar sürebilir; kitlelere ayrılabileceği paylar, vereceği ekonomik tavizler ve demokratik sosyal haklar değirmeninin suyu, bu düzende nereden gelecektir? Sağ sosyal demokrasi kısa süre de aşılıp, böylece sermayenin gözündeki yerini de kaybedip kitlelerin sola açılmasıyla birlikte, yeni alternatifler çıkmayacak mıdır ortaya? İşçi sınıfının ve emekçi kitlelerin bu günkü özlemlerine asla cevap olamayacağı bilinen, yapısını burada tekrar uzunca ele almaya gerek görmediğimiz, burjuva reformculuğunu yüklenmiş bir CHP, bu düzeni değiştirmeye aday olmadığına göre, sorunlara nasıl çözüm getirecektir? Getireceği çözümler ne kadar geçerli olacaktır?

Kitleler kısa zamanda, hayat içinde sosyal demokrat alternatifin gerçek yüzünü göreceklerdir. Ve o zaman, kitlelerin, bırakalım genel devrimci atılımlarını, oy planındaki yöneliş bile, sanıldığı gibi ve örneğin bir ABD'de bir Batı Almanya'da geçici örnekleri görüldüğü gibi, yeniden AP'ye olmayacaktır. Bu anlamda bir «tahtaravalli sistemi» Türkiye'nin ekonomik - sosyal yapısı ve tarihsel gelişmesi ile çatışmaktadır.

CHP «SOL» U NE KADAR TEMSİL EDEBİLİR?

12 Ekim seçimlerinde «sol» adına ortaya çıkan CHP, seçim ortamında hem 1970'lerden bu yana geçirdiği iç değişmeleri vurguluyor hem de Türkiye'deki gerçek ve geriye döndürülmez gelişme doğrultusunda görünerek kitlelerin oylarını almayı amaçlıyordu.

Seçimlerde, CHP'nin solunda bir başka güçlü parti yoktu. TBP alevî kökenli seçmenlerin oylarını, yine kitlelerin bilinçlenmesi ve sınıfsal meselenin ön plana geçmesi sonucunda kaybetmiş, tabanını yitirmiş, geçirdiği kararsızlıklarla yıpranmıştı. Zaten, en güçlü olduğu 1969 seçimlerinde bile oyların ancak 2.9 unu alabilmiş olan TBP, küçük yerel etkinlikler dışında emekçi kitleler için bir çekim merkezi olmaktan uzaktı.

Türkiye emekçi kitlelerinin, başta işçi sınıfının, bu hızlı uyanışı, bilinçlenmesi, objektif ve sübjektif faktörler gereği işçi sınıfının siyasal örgütünün toplumda güçlü bir varlığa sahip olamadığı, sosyalizmin bölünmüş, örgütsel olarak güçsüz olduğu bir döneme rastlıyordu. Böyle bir dönemde, hızla bilinçlenen, sömürü düzeninin çıkmazını ve bu düzende kendi yerlerini görmeye başlayan emekçi kitleler karşılarında bir alternatif arıyorlardı.

Bu alternatif, onlara, 1973'te anti - faşist — anti - monopolist sloganlarla ortaya çıkan CHP tarafından sunulmuştur. Kitleler gözünde CHP tek güçlü sol alternatif haline gelmiş ve getirilmiştir. CHP'nin hızla sağa kaydığı daha sonraki dönemde, bu görüntünün korunması için çaba harcanmıştır. Milliyetçi Cephe hükümetinin kuruluşu, CHP'yi karşısına alması, kitlelerin gözünde sağ partiler karşısında CHP'yi alternatif olarak görme eğilimini bir kere daha pekiştirmiştir.

Gerici - faşist güçlerin saldırıları da gerçekten bütün seçim kampanyası boyunca CHP'yi hedef almıştır. Daha önce de söylediğimiz gibi, bu hedefalış aslında CHP çizgisinden çok, kitlelerin sola açılma çizgisine ve hızına yönelmiş, ancak bu sola açılış CHP'de somutlandığı için, hedef de CHP olarak ortaya çıkmıştır.

Oysa, bugün CHP, tekelci sermayenin alternatiflerinden biri, burjuva refor-

mizminin temsilcisi ve özünde, —çağımızda kapitalist toplumda sınıf mücadelesini iki büyük güç: burjuvazi ve proletarya belirlediğine göre— bir burjuva partisidir. Şüphesiz ki CHP, AP ile ve diğer MC partileri ile aynı kefeye konulamaz. Ve işçi sınıfı sosyalistleri burjuva reformizmini, faşizmle, hatta AP gibi faşist partilerle dahi ittifak kurabilen sermaye partilerinin çizgisiyle bir tutmazlar; hiçbir zaman da bir tutmamışlardır. Çağımızda tüm devrimci barutunu kaybetmiş, tekelcileşmiş, asalaklaşmış, gericileşmiş burjuvazinin yine de kısmî olarak yapabileceği, kendisi de kitleler tarafından zorlandığı için tanıyabileceği her reformcu adım, kendileri reformist olmayan işçi sınıfı sosyalistleri tarafından gerici - faşist bir adımla bir tutulmaz. Dünya işçi sınıfı partilerinin genel geçer politikası, çağımızda bu noktada açık ve seçiktir.

Ama, böyledir diye ve bugün için geçici olarak kitlelerin bilinçlenmesinin —sosyalist hareketin zaafının da etkilediği bir şekilde— yöneldiği tek «sol» alternatiftir ,sosyal demokrat alternatiftir diye, CHP'yi olduğundan ve olacağından farklı da göremeyiz. Onun ikili yapısını, yani bütün sosyal demokrat partilerde, gerek gelişmiş kapitalist ülkelerde, gerekse Hindistan gibi emperyalizme bağımlı azgelişmiş ülkelerde büründüğü ikili yapıyı mutlaka değerlendirmemiz gerekir. Sosyal demokrasinin sağ ve sol kanatlarının var olması, bunların zaman zaman ve ülkelere göre değişik ağırlıklar kazanmaları, hep bu siyasal örgütlenmelerin dayandıkları sınıf temelinden ve sınıf çıkarlarından kaynaklanır. Bu türden partilerde, bir yanda tekelci kanat, öte yanda küçük burjuva demokratizminin yansıdığı kanat, çoğunluk bir yönetici diğeri taban kadrolarını meydana getirerek oy toplarlar. Bu nitelikleriyle de, söz konusu partiler, çoğunlukla, tekelci sermayenin politikasının izleyicisi kanadın merkez yönetimini meydana getirdiği ve bu çizgi çerçevesinde gelişen; ama içlerindeki sol sosyal demokrat, «halkçı» kanadın sloganlarını kullanmaktan çekinmeyen, hatta özellikle kullanan ve bütün gücüyle bu sol kanadı etkisizleştirmeye çalışan partiler halini alırlar. Bazı özel durumlarda (Hindistan'da Gandi örneği), sol sosyal demokrat kanat uluslararası durumun ve ülke içindeki çelişkilerin ve asıl kitlelerin mücadelesinin, işçi sınıfının örgütlenmesinin güçlenmesinin bir sonucu olarak ağırlık kazanır.

CHP türünden partilerde bu ikili yapının görülmesi sadece görülmesi değil buna uygun politika izlenmesi ve daha da önemlisi, merkez kadrolarının tekelciler paralelinde burjuva reformist politikalarının iyice açığa çıkarılması ve sol sosyal demokrat kanadın uyarılması, desteklenmesi, ağırlık kazanmasına çalışılması, bütün yapının, işçi sınıfı hareketinin gücüyle sola açılması için mücadele işçi sınıfı sosyalistleri açısından son aerece önemlidir ve görevdir.

İşte CHP'ye bugün bu çerçeveden bakmamız; onu AP ile aynı kaba koymazken, gerçek niteliğini, gelişme çizgisini iyi saptamamız ve en önemlisi CHP'yi çoktan aşmaya aday kitlelere, bu gerçekleri bütün açıklığıyla götürebilmemiz gerekmektedir.

Gerçi kitleler, bir CHP iktidarı veya CHP'nin ağırlıkta olduğu iktidar döneminde sosyal demokrasinin gerçek yüzünü, çıkmazını, bu düzeni değiştiremeyeceğini, Türkiye için gerekli olanın son tahlilde, reform değil devrim olduğunu görüp anlayacaklardır. Ama bu süreç bile, kendiliğinden bir gelişmeye bırakılamaz. İşçi sınıfı sosyalistleri, eğer gerçekten sosyalizm adına yola çıkıyorlarsa, hiç vakit geçirmeden, kitleleri, özellikle de işçi sınıfını sosyal demokrasinin devrim hedefinden iktidar hedefinden saptırmaya yönelik «saldırısından» korumakla, işçi sınıfının bağımsız örgütlenmesini, bağımsız politikasına dayandırarak güçlendirmekle yükümlüdürler.

12 Ekim seçimleri bütün bu açılardan da, Türkiye'de çeşitli sosyalist kanatlar açısından önemli bir öğretici olmuştur.

12 Ekim seçimlerinde, sosyalistler arasında, asıl tartışma konusu CHP'yi destekleyip desteklememe meselesinde düğümlenmiştir.

1971 öncesinin sosyalist sayılan çoğu kişileri ve güçleri, 1973'den bu yana, artık sosyal demokrasi içindeki yerlerini almışlardır. Son yıllarda, Türkiye'de genel ilericilik çizgisi ile işçi sınıfı sosyalizminin çizgisi büyük ölçüde billurlaşmıştır. Bugün AP saflarında ve benzeri yerlerde yeralan sermaye ile bütünleşmiş «aydın» ların sol veya sosyalist sayılabildiği dönemler çoktan geçmiştir. İşçi sınıfı adına, sosyalizm adına, devrim adına önemli gelişmelerdir bunlar.

Bugün eskiden kendilerini sosyalist sayan çoğu küçük burjuva devrimcisi, demokratı, ilericisi, CHP saflarında, onun sağ veya sol kanat çizgisinde yerini almış durumdadır. Bunların bir kısmı yeni yerlerini açıkça ortaya koyarken, bir kısmı «şimdilik sadece CHP'nin desteklenmesini», ilerde CHP'nin «getireceği» demokratik ortam içinde, yani CHP'nin büyük sermayenin bir yeni alternatifi olan reformizminin yaratacağı ve işçi sınıfı sosyalistlerine her nedense ihsan edeceği «dikensiz gül bahçeleri» oluşunca orada, rahat rahat sosyalizm yapılabileceği görüşünü ileri sürmekte; CHP ile bütünleşmelerini, sosyal demokrasi ile uyuşmalarını böylece «mazur» göstermeye çalışmaktadırlar. Söylemeye bile gerek yoktur ki, böyleleri pek çabuk hüsrana uğrayacaklar ve **işçi sınıfının kurtuluşunun kendi eseri olacağını** unutmanın acısını çekeceklerdir. İşçi sınıfının kuyrukçuluk yapmayan, bağımsız mücadelesi, güçlü örgütlenmesi, emekçi kitleleri kendi bayrağı altında toplayacak ve demokratik mücadeleyi tüm demokrat toplum güçleriyle birlikte işçi sınıfının tutarlı ve sonuna kadar devrimci çizgisinde, öncülüğünde verecek parti olmaksızın, hiç kimsenin, hele ardında sermayenin şu veya bu hesapları, şu veya bu desteği, gözyumması, hatta razı olması yatan hiçbir politik gücün «dikensiz gül bahçeleri» yaratmayacağı açıktır.

Artık çizgilerini bulmuş olan bu türden demokratlar, ilericiler dışında, sosyalistler arasında da 12 Ekim seçimlerinde alınacak tavır tartışma konusu olmuştur. Sosyalizm adına ortaya çıkmış olan siyasal partiler bu konuda kendi aralarında bir anlaşmaya varamamışlardır. Genel hatlarıyla, iki farklı çizginin ortaya çıktığı söylenebilir.

Bunlardan birincisi, en net ve açık şekilde Türkiye İşçi Partisi (TİP) politikasında somutlanan CHP'yi parti olarak ve MC'nin geriletilmesi amacıyla destekleme çizgisidir. Bu çizgi, 12 Ekim seçimlerinin MC konusunda bir referandum niteliği taşıdığı görüşünden hareket etmiş ve her ne kadar işçi sınıfına ve geniş emekçi kitlelere gidecek bildiri ve afişlerinde, açık açık «CHP'ye oy verin» diyememişse de, Parti görüşü olarak CHP'nin destekleneceğini ilân etmiş, kitlelerden de, bu doğrultuda oy kullanmalarını resmî basın açıklamalarıyla istemiştir.

İkinci görüş, yine en net biçimiyle Türkiye Sosyalist İşçi Partisi (TSİP)'nin çizgisinde belirlenmiştir. TSİP, işçi sınıfının bağımsız politikasının somutlanması; bu yapısıyla sağ sosyal demokrasinin güdümünde olan CHP'nin, özünde burjuva reformizminin temsilcisi olması ve bu çizginin işçi sınıfına ve emekçi kitlelere tek sol çizgi olarak gösterilmek, tezgâhlanmak istenmesinin sosyalist ajitasyon ve propaganda ile önüne geçilmesi; **«gerçek kurtuluşun sahte umutlarda değil sosyalizmde olduğunun»** mümkün olan ölçülerde kitlelere seçim ortamından da yararlanılarak duyurulması; işçi sınıfının ve emekçi kitlelerin, CHP'nin niteliği konusunda bugünden aydınlatılması CHP içindeki sol sosyal demokrat kanadın uyarılması gerekçeleriyle; seçim olan her ilde adları ve tercih listeleri belirlenen ilerici, demokrat, anti - faşist, anti - emperyalist adaylara oy verilmesini, bu türden adayların bulunmadığı yerlerde ise oy verilmemesini istemiş ve kitlelere önermiştir.

Açıkça görülmesi gereken gerçeklik, bugün, sosyalist partilerin kitleler için-

de, oyları etkileyebilecek, seçim sonuçlarını değiştirebilecek oranda güce sahip olmadıklarıdır. Bu yüzden, sosyalist partiler şu veya bu biçimde tavır alırken, özünde oyları etkilemekten çok kendi politikalarını taktiklerini, tavırlarını netleştirmeyi, sosyalist kadrolara ve emekçi kitlelere göstermeyi, anlatmayı amaçlamışlardır.

Yukarda söylediğimz gibi, sosyalistler, seçimleri gerçekten etkileyebilecek güce sahip bulunmamaktadırlar. Henüz, güçlü ve kitleler içinde var olan bir sosyalist örgütlenme sözkonusu değildir.

Böyle bir somut durumda, içinde bulunduğumuz dönemde, sosyalistlerin seçimlerdeki, özellikle de CHP'ye karşı tavırları gerçekten de önem kazanmaktadır.

SEÇİMLERDE CHP'Yİ PARTİ OLARAK DESTEKLEME TAVRI MEVCUT ŞARTLARDA İŞÇİ SINIFININ BAĞIMSIZ ÇİZGİSİNİ FEDA ETMEKTİ

Türkiye'nin yukarda bölüm bölüm değinilen mevcut şartlarında; sosyal ortamında, CHP'nin siyasal yapıdaki yeri, merkez yönetiminin sağ çizgisi, yani finans - kapitalin alternatifi olma durumu karşısında, öte yandan CHP içinde tabanda bir sol kanadın varlığının söz konusu olduğu bir durumda; CHP'nin işçi sınıfının ve emekçi kitlelerin karşısına tek «sol» alternatif olarak çıkarılıp, işçi sınıfı sosyalizminin yolunun tıkanmaya, iktidar hedefinin saptırılmaya çalışıldığı bir dönemde, CHP'yi örgüt olarak, kayıtsız şartsız desteklemek, işçi sınıfının bağımsız çizgisinden fedakârlık etmek, işçi sınıfını sosyal demokrasinin saldırısına bırakmak ve kuyruğuna takmak anlamına geliyordu.

Böyle bir destekleme, hele bir hükümet ve iktidar değişikliğinin söz konusu olamayacağının olaylara gerçekçi açıdan bakılırsa açıklıkla görüldüğü bir siyasal ortamda, MC'nin geriletilmesi ve seçimlerin referandum özelliği taşıması gerekçeleriyle haklı gösterilemezdi. Çünkü sosyalistler seçimlere katılabilmiş, bağımsız adaylar gösterebilmiş olsalardı, bu adayların veya partilerin alacakları oylar, yine sağa karşı oylar olarak MC'nin geriletilmesinde yerlerini alacaklardı.

Yine aynı şekilde, CHP dışında, örneğin TBP'de varolan ilerici adayların aldıkları oylar da aynı «sol oylar» hanesine yazılacaktı. Ama, MC oylarının geriletilmesi gerekçesiyle CHP oylarının arttırılması çizgisini savunanlar bu açık tabloyu görmezden geldiler.

Bazı sosyalist kanatlardan gelen CHP'nin, parti olarak desteklenmesi önerisi, iki temel nedene dayanıyordu. «Demokrasi» nin işçi sınıfının bağımsız örgütlenmesinin ve siyasetinin gücü olmaksızın, CHP'den ümid edilmesi, yani özünde demokrasi mücadelesinin tutarlı öncülüğü meselesinin ve CHP'nin yapısının gerçekçi olarak kavranmaması; öte yandan kitlelerin eğilimlerine ters düşmemek için, bir çeşit kitlelerin ardından sürüklenme eğilimi... Daha da temele inilecek olursa burjuva reformizmiyle, işçi sınıfının örgütlenmesinin güçlendirilmesi adına, bir süre için de olsa, uzlaşma...

Buna karşılık, CHP'nin parti olarak desteklenmemesi, CHP ve diğer adayların AP adaylarından hiç de farklı olmadıkları yerlerde ve bir çeşit «odunu göstersem seçtiririm» mantığının CHP merkez yönetiminde de hakim olmaya başladığı bir dönemde, kitlelere mümkün olan en yoğun sosyalist ajitasyon ve propaganda götürülmesi önerisi ile de birleşince, (ki sosyalist hareketin dağınıklığı yüzünden önemli ölçüde başarılamamıştır.) farklı bir çizgiyi yansıtıyordu. İşçi sınıfının kitle kuyrukçuluğuna düşmeyen ve sosyalizm hedefini gösteren, bur-

juva reformizminin tuzağına düşmeyi reddeden bri çizgi idi bu. Ve şüphesiz ki doğruluğu, bu günün CHP'yi destekleme sarhoşluğu, Karaoğlan hayranlığı içinde değil, gelecek günlerce görülecek bir çizgi...

TSİP'in il il desteklenecek adayları açıklamasına, CHP'yi desteklemeyi öneren çizgi «işin sınıfsal özünü bir kenara koyup kişiler arasında seçme yapma» diyerek karşı çıktı. Oysa asıl, sınıfsal niteliği açık olan ve sağ sosyal demokrasinin ağır bastığı CHP'nin parti olarak desteklenmesiyle işin sınıfsal özü unutulmuş olurdu. Veya, daha doğrusu, CHP yönetiminde somutlanan tekelci sermayenin uzun vadeli ,reformist özlü çıkarları, «bir süre için» de olsa, işçi sınıfının nihai çıkarları ve çizgisinin önüne geçirilmiş olurdu. Ve daha da ötesi, CHP' nin ikili yapısı kavranmamış, değerlendirilmemiş olurdu.

Bütün bunlar, işçi sınıfı ve onun siyasal örgütü hiç siyasal ittifak yapmaz demek değildi şüphesiz. «Uzlaşma yok», «ittifak yok», şüphesiz ki çocukluk hastalığı belirtisiydi. Ama ittifak farklı sınıfsal konumların temsilcisi farklı siyasal güçler arasında belli bir yolu bir süre birlikte yürümek için yapılan bir anlaşmadır. Bunun gerçekleşmediği yerde, sözü edilebilecek tek tavır kayıtsız şart sız desteklemedir.

İşçi sınıfının siyasal örgütü belli dönemlerde, bir başka sınıfsal temele dayanan bir başka siyasal örgütü kayıtsız şartsız destekleme mi? Destekleyebilir, ama bunu yine şartlar belirler, yine karşıdaki güçler mevzilenmesi belirler. Faşizmden çıkış dönemlerinde, faşizmle mücadele dönemlerinde (Salazar rejimi altında Portekiz Partisi'nin seçimlerdeki tavrı) bu türden destek politikalarına rastlanmış ve bu politikalar doğru da olmuştur. Ancak, bu durumda da ön planda gözetilen işçi sınıfının asıl hedefi, yani iktidar hedefi ve oraya vardıran yolu kısaltmaktır.

İşçi sınıfının bağımsızlığı da zaten, ne olursa olsun, onun iktidar hedefinin gözden kaçırılmaması anlamına gelir.

Bu şartlarda, CHP'nin desteklenmesi, bütün sonuçlarıyla Türkiye'de işçi sınıfını iktidara götürecek yolda, bu yolu açacak, kısaltacak bir tavır mıydı? Aslında, kısır polemikler dışında sorun gelip burada düğümleniyordu.

Hedefe vardıran yolda, 12 Ekim seçimlerinde CHP'nin desteklenmesinin artısı - eksisi; başka türlü söylenecek olursa, işçi sınıfının bağımsız politikasının, 12 Ekim 1975'in somut şartlarında 12 Ekim 1975'in CHP'sini işçi sınıfına ve emekçi kitlelere hedef olarak göstermekle ne ölçüde bağdaştığı gözden geçirilmelidir.

İŞÇİ SINIFININ BAĞIMSIZ POLİTİKASI NEDİR?

Genel hatlarıyla kapitalizmden sosyalizme geçiş çağını yaşıyoruz. Ama en gelişkin kapitalist ülkede bile toplum sadece burjuvalardan ve işçilerden oluşmuyor. Hele Türkiye ve benzeri pek çok ülkede, işçi sınıfından başka, sömürü ve baskı altında tutulan —başta köylülüğün en yoksul kesimleri olmak üzere— geniş yığınlar var. Yoğun sömürü ve baskı bu kitleleri de başkaldırmaya itiyor, işçi sınıfı hareketinin evrensel ve ülke içindeki devrimci gelişiminin etkileri, onlarda devrimci hareketlenmelere yol açıyor. Şüphesiz böylesi bir durum devrimci mücadeleyi olumlu yönde etkiliyor. Ama şu noktayı da hemen vurgulamamız gerekıyor. İşçi sınıfı dışındaki geniş yığınların devrimci potansiyelleri ve başkaldırma arzuları ne denli güçlü olursa olsun, bunlar **sonuna kadar devrimci** olamazlar. Çünkü toplumsal gelişme kanunlarına göre devrimi sonuna kadar götürebilecek olan sadece ve işçi sınıfıdır. Çünkü özel mülkiyetin son biçimi olan kapitalist mülkiyet ilişkilerine son verebilecek olan yegâne güç, üretimdeki yeri

ve rolü icabı yine sadece işçi sınıfıdır. Sömürü ve baskıya karşı ne ölçüde başkaldırırlarsa kaldırsınlar, işçi sınıfı dışındaki diğer sınıf ve tabakaların genel objektif yönelimleri, özel mülkiyetin kaldırılması doğrultusunda değildir. Ve işte bundan ötürü, işçi sınıfı dışındaki geniş halk kitlelerinin mücadelesi özellikle emperyalizme bağımlı ülkelerde, genel hatlarıyla bir **bağımsızlık ve demokrasi** mücadelesi olarak belirir.

Öte yandan, sosyalizm doğrultusunda mücadele veren işçi sınıfı içinde, üretici güçlerin gelişmesini engelleyen, emperyalizm bütünü içindeki mülkiyet ilişkilerinin ve bunun üzerinde şekillenen ve bu mülkiyet ilişkilerinin sürmesini pekiştiren siyasî, ideolojik, hukukî v.b. gibi üst yapı kurumlarının kaldırılması, devrimci ilerleyişin vazgeçilmez konaklarından biridir. Böyle olunca, işçi sınıfının devrimci yolunda, bir noktada, işçi sınıfının çıkarlarıyla geniş halk yığınlarının çıkarları özdeşleşiyor demektir. İşte bu çıkar birliği işçi sınıfının günümüzdeki ittifaklarının niteliğini ve kapsamını açıklar.

Ancak, işçi sınıfı, sadece kendini değil, bir avuç sömürücü asalak dışındaki tüm toplumu da kurtarmakla yükümlüdür. Ve bunun bilincini, mücadelesinin ta başından itibaren tüm topluma yaymaya çalışır. Müttefiklerine, «sen de demokrasi ve bağısızlık istiyorsun, şimdilik ben de aynı şeyi istiyorum. O halde çıkarlarımız ortak. Hele bir o naktaya erişelim, ondan sonra yollarımız ayrılınca ne yapacağımızı düşünürüz!» demez. Toplumsal gelişmede, bağımsızlı ve demokrasi aşamasının bir durak, bir üretim tarzı olmadığını, sosyalist kuruluş için bir başlangıç, sosyalist mülkiyet ilişkilerinin temelinin atıldığı bir sıçrama olduğunu açıkça koyar.

Öte yandan demokrasi ve bağımsızlık mücadelesi bilimsel olarak **burjuva demokrat** bir harekettir. Ama günümüzde burjuva demokrat nitelikli bütün hareketlerin önderliğini yapmak, tutarlıca yürütmek görevi de işçi sınıfının omuzlarına yüklenmiştir. İşçi sınıfı dışındaki diğer sınıf ve tabakalar kendi başlarına, genel olarak tutarlı ve sonuna kadar kararlı demokrat bir yol izleyemezler. Tarihsel olarak bu yol tıkanmıştır... Çünkü tutarlı bir demokrat gelişimin, işçi sınıfını sosyalizm doğrultusunda, özel mülkiyet ilişkilerinin kaldırılması doğrultusunda daha da güçlendireceğini bilen, bunu dünyadaki deneyleriyle görmüş olan işçi sınıfı dışındaki «demokrat» toplum kesimleri, işçi sınıfının etkinliği ve güdücülüğü olmadan, burjuva anlamda bile demokrat olamazlar. Gene işçi sınıfı dışındakî halk kesimlerinin bağımsızlık mücadelesinde kendi başlarına sonuna kadar kararlı olmaları beklenemez. Günümüz emperyalizm şartlarında, hem ülke içindeki işçi sınıfı hareketine karşı olmak, ya da onunla birlikte olmamak, hem de uluslararası finans kapitalin ağına düşmemek mümkün değildir. Demek ki, biri diğerinden asla ayrılmayan hem demokrasi hem de bağımsızlık mücadelesinin başını çekmek görevi de, sonuna kadar devrimci sınıf olan işçi sınıfına düşmektedir. Böylece, burjuva demokratik nitelikli bu hareketlerin eninde sonunda ,işçi sınıfı öncülüğünde **sosyalist öze** kavuşturulması kaçınılmaz, daha da önemlisi **gerekli** olur.

Mücadele sonunda elde edilen bağımsızlık bir ulusal bağımsızlıktır ama bu durum emperyalizm çağında bir «millî pazar» ın kurulmasına yolaçmaz. Mücadelenin öncülüğünü yapan işçi sınıfı, işçi sınıfı enternasyonalizmine sıkı sıkıya bağlı olarak her türlü, siyasî, ekonomik, kültürel ilişkiler kurar ve sürdürür. Yine erişilen demokrasi bir burjuva demokrasisi olmaz, sosyalist demokrasinin özünü ihtiva eden bir halk demokrasisi olur.

İşte yukarıda sıraladığımız iki sebepten; kısaca özetlersek bir yanda işçi sınıfının tüm toplumu kurtarmak göreviyle yükümlü, öte yanda demokrasi ve bağımsızlık mücadelesinin başını çekmek zorunluluğunda olmasından ötürü, **bağımsızlık - demokrasi - sosyalizm** mücadelesi ayrılmaz bir bütünlük arzeder.

Ve bu bütünlük ,bağımsızlık - demokrasi - sosyalizm mücadelesinin bütünlüğü, mevcut sınıflar mevzilenmesinde, bu bütünlüğün gerektirdiği ittifaklar politikası, sosyalistlerin, **işçi sınıfının bağımsız çizgisini** titizlikle gözönünde tutmalarını gerektirir.

İşçi sınıfının bağımsız politikası, onun **kendi dışındaki tüm toplum kesimlerinden bağımsız** olacağı anlamına gelmez. Aksine o, tarihsel misyonu, yani tüm toplumu kurtarmakla görevli olması gereği, bütün toplum kesimleriyle çok yakın ilişkiler ve bağlar içinde bulunur. Ama bu tarihsel misyon, yani devrimi sonuna kadar götürmek, sonuna dek devrimci olmak misyonu onu diğer toplum kesimlerinden ayıran en önemli özellik, onun bağımsız politikasının kaynaklandığı maddî temeldir. O devrimci mücadelesi boyunca çeşitli girişimlerde bulunur, zaman zaman tavizler verir, geri çekildiği durumlar olur. Ama bunların hepsi, **nihai hedefine** erişme doğrultusunda **ileri birer adım** olur, olmalıdır. Böyle olmuyorsa, böylesi girişimler nihai hedefi uzaklaştırıcı oluyorsa, işte o zaman yanlış politika izlenmiş, işçi sınıfının bağımsız politikasından taviz verilmiş demektir. İşte o zaman, birlikte mücadele yürütülen diğer toplum kesimlerinin, sonuna kadar devrimci olmayan niteliklerine mahkum olunmuş, onların devrim yolunda duraksamalarına tabi olunmuş, onlara önderlik, yol göstericilik yapılacağına onların sınırlı devrimciliklerinin **ardından** gidilmiş demektir. İşte o zaman, egemen güçlerin ve burjuvazinin sosyal muhalefet içinde yerleştirmeye çalıştığı, görünüşte ilerici özde karşı devrimci güçlerin politikasının iğvasına kapılınmış, kuyruğuna takılınmış demektir.

İşçi sınıfının bağımsız politikasının nasıl bir yol izleyeceği işçi sınıfı bilminin, işçi sınıfı tüm toplumu kurtarmakla yükümlü olduğu için onun ismine izafe edilmiş yegane gerçek bilmin, klavuzluğunda somut şartların somut tahlili ile belirlenir. Yani işçi sınıfının bağımsız çizgisinden ayrılmak, taviz vermek, bu anlamda işçi sınıf ideolojisinden de ayrılmak anlamına gelir. Başlangıçta işçi sınıfının bağımsız çizgisinden «ufak tefek» tavizler, hatalı politik seçişlerin sonucu olarak görülebilirler. Ama, unutulmamalıdır ki böylesi ilk adımlar, birer tehlike çanıdırlar ve kısa sürede üzerine gidilip, hatalı politika düzeltilmezse ileride sistemleşmiş sapmalara yol açarlar.

12 EKİM SEÇİMLERİ VE İŞÇİ SINIFININ BAĞIMSIZ POLİTİKASI

12 Ekim seçimleri **işçi sınıfının bağımsız politikası** meselesini ön plana çıkardı.

Kimileri, sosyalistlerin katılamadığı bir seçimde bir partiyi desteklemekle belirli nitelikli adayları desteklemek arasında bir fark olmadığını veya her ikisinin de aynı sonucu vereceğini iddia ediyorlar! Bu iddia gerçeği yaratmaktan uzaktır. Çünkü desteklenebileceği ileri sürülen partilerin —bugün için CHP ile TBP— ikili yapısını gözden kaçırmaktadır. Şüphesiz bu partiler doğrudan egemen güçlerin çıkarlarını aksettiren partiler değillerdir. Hatta, Kıbrıs meselesindeki şoven tutumuna ve anti - komünizm etkisinden kurtulamamasına rağmen TBP, CHP merkez yönetimi gibi, finans kapitale göbeğinden bağlanmış da değildir. Ama her iki parti de işçi sınıfı partisi değildir ve böyle bir iddiaları da yoktur. Bugün CHP'deki taban - merkez çatışması hiç kimsenin gözünden kaçmamaktadır. İşçi sınıfı çizgisine kendisini yakın hisseden, kurtuluşunun işçi sınıfıyla ve onun politik hareketiyle birlikte olacağını hergün biraz daha idrak eden CHP tabanındaki ilericiler, demokratlar, merkezde temsil edilen finans kapital politikasına karşı bir mücadele yürütmektedirler. Sosyalistlerin görevi, özünde sınıfsal olan mücadelenin daha da kristalleşmesini sağlamak, işçi sınıfına müttefik olacak güçlerin temsilcilerini, egemen güçlerin politik - ideolojik etkisinden koparıp ya-

nına çekmek olmalıdır. İşte parti desteklemekle ilerici, demokrat çizgiyi aksettiren adayları desteklemek arasındaki **nitel** fark buradadır. İlerici adayları desteklemek, ittifaklar politikasına uygundur ve onun gereğidir. Oysa parti desteklemekle, özellikle bu parti bu günkü yapısı ve merkez yönetimiyle CHP ise, «demokrasinin bir adım ilerletilmesi» uğruna finans kapital politikası desteklenmiş olur. «Demokrasinin bir adım ilerletilmesi» kısa vadede işçi sınıfı açısından ileri bir adımmış gibi görülebilir. Ama, hele Türkiye'nin bugünkü şartlarında bu görünüş aldatıcıdır. Yukarıda da söylediğimiz gibi işçi sınıfının bağımsız politikası atılan adımların kısa vadede değil, uzun vadede, **nihai hedef açısından ileri** olmasını gerektirir.

İşçi sınıfı sosyalizmi çizgisi, finans kapitalin, emek - sermaye barışının sağlanmasından yana olan, yani uzun vadede işçi sınıfının en «bilinçli» düşmanları olan bir kesiminin alternatifi haline gelmiş bir politik çizginin desteklenmesini ve bunun için kitlelere çağrıda bulunulmasını yerinde bir karar olarak karşılamaz. Hele hele böylesi bir kararın, **işçi sınıfının bağımsız politikası** ile bağdaştırılması mümkün olamaz.

SOSYALİSTLERİ YENİ GÖREVLER BEKLİYOR

Özetle, 12 Ekim seçimlerinin sonuçları, seçimlerdeki çeşitli tavırlar, bu konuda sosyalistler arasındaki tartışmalar, sosyalistleri bekleyen görevleri bir kere daha ortaya koymaktadır.

Bu görevlerin en önemlisi, en acil ve aynı zamanda en temel alanı, şüphesiz ki, giderek bilinçlenen kitlelerin bilinçlenmesini gerçek rayına yani sosyalizm rayına oturtmaktır. İşçi sınıfının örgütlenmesi, emekçi kitlelerin kazanılması, kısaca sosyalist örgütlenmenin güçlendirilmesi, sosyalist hareketin toparlanması önde gelen görev olmaktadır. Bu yapılmadığı, yapılamadığı takdirde, gelecek günlerde ,işçi sınıfı ve emekçi kitleler, «demokrasinin genişletilmesi» gerekçesiyle sosyal demokrasinin kuyruğuna takılmaya sosyal demokrasinin saldırısına terkedilmeye devam edilecek, ya da daha kötüsü sosyal demokrasiden «kendiliğinden» umutları kesilen, sosyal demokrasinin içyüzünü gören geniş kitleler, umutsuzluk içinde, sonu faşizme çıkan alternatiflere kurban edilebilecektir.

Sosyalistler, sosyal demokrasi yaşanana ve kitlelerce kavranana kadar mutlaka güçlenmek, örgütlenmelerini güçlendirmek, kitleler içinde varolmak ve alternatif olarak ortaya çıkabilmek zorundadırlar. Bu da, ancak, bugünden doğru tavır tesbitiyle, doğru taktiklerle ve sosyalizmin güçlenmesi, bütünleşmesi yolunda sonuna kadar ilkeli ama yapıcı tavırlarla ilerlemekle mümkündür. Her türlü küçük dükkâncılık, sosyalizm davasını dar örgütsel, kişisel dava haline getirme eğilimi, bu süreci geciktirecek, zedeleyecektir.

İşçi sınıfı sosyalizmi kitlelerin karşısına alternatif olarak çıkamadıkça, bir yandan faşizm, öte yandan sermayenin bir başka alternatifi olan «sosyal barış» yutturmacalı sosyal demokrasi pusuda bekleyecek, hatta zaman zaman pusulardan çıkıp ortada gezinecektir.

Öte yandan ,son seçim sonuçları üzerinde gerçekçi bir şekilde, sonuçları kendine yontmadan, somut durumun somut tahlilini doğru yaparak uzun uzun düşünülmelidir. Seçimlerdeki tavırlar yeniden gözden geçirilmeli, bu tavırların işçi sınıfının iktidar hedefiyle ne derece uyuştuğu bir kere daha gündeme getirilmelidir.

Sosyalistler, sonuna kadar devrimci tek sınıf olan işçi sınıfına ve onun bilincine dayanan güçler olarak bugünden belirtileri görülen gelecek gelişmelerin sorumluluğunu taşıdıklarını asla unutmamalıdırlar.

Türkiye'de köylü meselesi

(Kır kesimlerinde üretici güçlerin gelişmesi ve üretim ilişkileri)

Oya Baydar

GİRİŞ

Türkiye'de köylülük ve kır kesimlerinin sosyo-ekonomik yapısı konuları, sosyalist ha reket içinde. özellikle 1967'lerden sonra «Tür kiye'de hakim üretim tarzı tartışmaları i- çinde söz konusu oldu. Stratejik tartışmalarının «sosyalist devrim» — «millî demokratik devrim» çizgileri çerçevesinde yoğunlaştığı 1969-1970'lerde, bu tartışma, Osmanlı toplumunun yapısı araştırma ve tartışmalarıyla içiçe gelişti.

O günlerde, konuyla ilgili araştırmacıların bir bölümü «Türkiye'nin yüzde kaç buçuk feodal» olduğunu hesaplarken, kendilerine «Asya tipçi»ler denilen diğerleri de ,demokratik devrim stratejisini reddetmek ve Türkiye'nin zaten geçmişte de feodal bir yapı yaşamadığını, bunun için de «demokratik» veya antifeodal mücadelenin kökünden yanlış olduğunu ispatlamak amacıyla, Marx'ın geliştirilmemiş «Asya Tipi» üretim biçimi kategorisine sarıldılar.

Bu tartışmaların hiç işe yaramadığı söy lenemez. Kaynaklara dönülmesi, teorik araştırmalar yanında Türkiye'nin toplumsal yapısının, Türkiye gerçeğinin, özel yapısının a- raştırılmasının hız kazanması, bu döneme rastlar.

Bu tartışmalar, şüphesiz ki sadece bilim sel amaçlarla, bilimsel tatmin için soyut bir planda yapılmıyordu. Temeldeki sorun, (çoğu zaman tartışmalar boyunca unutulduğu ve konu somuttan, temel sorundan ayrılıp so-

yut tartışmalara vardığı halde) Türkiye'nin sınıfsal yapısı ve bu sınıfsal yapının belirlediği, «ittifaklar» sorunuydu. (1970'lerde, sosyalist çevrelerde, işçi sınıfının nitel nicel varlığının bile tartışıldığı; bir kısım «sosyalist»lerin işçi sınıfının varlığını bile ancak 15-16 Haziran 1970 olaylarından sonra kabul lenebildikleri hatırlanmalıdır).

Aynı dönemde, Üniversite çevrelerinde, burjuva sosyal bilimleri arasında da, Türkiye'nin sosyal yapı çözümlemelerine, araştırmalarına, —sosyalist çevrelerde yoğunlaşan tartışmanın da etkisiyle— ilgi gözleniyordu. Bütün nicel nitel yetersizliğine rağmen, Türkiye'de, sosyal bilimler, sosyal yapı ve özel olarak da kırsal yapı üzerinde en fazla araştırmanın yapıldığı dönem bu dönemdir.

Türkiye'nin toplum yapısı araştırmalarına ve tartışmalarına hız kazandıran zorlama, başta da işaret ettiğimiz gibi 1965-1966'lara kadar belli bir bütünlük gösteren Türkiye sosyalist hareketi içinde «strateji tartışmaları»nın ve farklı çizgilerin belirmiş olmasıydı. Bu dönemleri ve bu çizgileri, İLKE'nin geçmiş sayılarında, 1960 sonrası sol hareketin eleştirisinde etraflıca ele aldık. Bu arada dolaylı da olsa, bu farklı çizgilerin Türkiye'de sınıflar, sosyo-ekonomik yapı, ittifaklar konularındaki görüşlerine de değindik.

Türkiye'nin sosyo-ekonomik ve sınıfsal yapısı; ve bunun bir parçası olarak da kırsal yapı ve köylülük meseleleri, somut ihtiyaçların dayatmasıyla ortaya çıkıyordu. Ancak tartışmalar ve araştırmalar, çoğunlukla «somut durumun somut tahlili» çerçevesinde gelişmedi. Önceden belirlenmiş stratejilere kılıf hazırlama mantığı çoğunlukla öne geçti. Türkiye'nin sosyal yapısı, «somut verilere» rağmen çarpıtıldı. Ve giderek, bu bütünün parçası olan, «Türkiye'de köylülük meselesi de aynı durumdan kurtulamadı. Aslında çok açık ve duru olduğu şimdilerde çok daha iyi görülen ve anlaşılan pek çok sorun o günlerin strateji saptama ve strateji tartışma «hızı» içinde çarpıtıldı.

En büyük kargaşa ise, her zaman zor ve karmaşık bir sorun niteliğini korumuş olan «köylülük» meselesi ve tarımda üretim ilişkileri, üretim tarzı tartışmaları etrafında çıktı.

Kimileri, Lenin'in ikinci enternasyonal liderlerini «devrim kaçaklığı» ile suçladığı noktadan işe başlayıp, köylülük meselesini yok saymaya, küçümsemeye yöneldiler. Kimisi de (çoğunluk) o dönemlerde, bugünlerin aksine (ve bugünlerden çok daha geride olunduğunun belirtisi) işçi sınıfı öncülüğüne ve bizzat işçi sınıfına inançsızlılık içinde, şu veya bu adla ortaya çıkan bir köylü devrimciliğine kadar vardı. O zamanlar PDA çizgisi diye bilinen MAO'culuk, «kırlardan şehirlere», «köylü devrimi» vb. teorileri ve onmaz şablonculuğu ile, Türkiye'de köylülük meselesinin yanlış değerlendirilmesinin en uç örneğini verirken; çeşitli goşist çizgilerin temelinde yine «köylü devrimciliği» ve bir çeşit narodnizm yatıyordu. Aybar dönemi: TİP'e hakim olan popülizmde de köylü kuyrukçuluğunun bütün belirtileri görülüyor. En çok ezilenlerin köylüler olduğundan hareketle köylü devrimciliği çeşitli biçimlerde uç veriyordu.

İLKE.'nin önceki sayılarında «Çağımızda Köylülük Meselesi» incelenirken değinildiği gibi, çağdaş sağ ve sol sapmaların çoğunun temelinde, işçi sınıfı öncülüğünün şu veya bu biçimde reddi ve **köylü meselesinin yanlış değerlendirilişi** yatar.

TÜRKİYE'DE KIRSAL KESİMDE ÜRETİM BİÇİMİ TARTIŞMALARI

Aradan beş yıla yakın zaman geçti. Sosyalizm tartışmalarının odak noktaları değişti. Ancak, örneğin bir hakim üretim tarzı veya köylülük konularında doğru noktada birleşme olabildi mi? Bu soruya cevap vermek zor. Türkiye kırlarının bu bakımdan konularla ilgili olarak, yapısı konusunda o yıllarda geliştirilen fikir ve tartışmalara kısaca değinmekte yarar vardır. Ayrıca bu tartışmaları zamandan izlememiş olan genç arkadaşlar için de, bu, bir hatırlatma olacaktır.

Bir yandan Osmanlı toplumunun yapısı, tartışmaları yarı akademik planda sürüp giderken, (1) tarımda üretim ilişkileri ve üretim tarzı tartışmaları da sürüyordu.

Kırsal kesimde, Cumhuriyet sonrasından günümüze kadarki gelişme ve bugünkü durum konusundaki o dönemlerin görüşlerini başlıca iki kümede toplamamız mümkündür.

Birinci görüş: «Türkiye'de tarım kesiminde hakim üretim tarzı ve mülkiyet ilişkileri

feodaldir. Kapitalistleşme kısmî ve önemsizdir.»

İkinci görüş: «Türkiye'de tarım kesiminde kapitalist ilişkiler güç kazanmaktadır. Tarım kesimi gittikçe kapitalistleşmektedir.» (Bu görüşte olanlar da yine kendi içlerinde ikiye ayrılmakta, bir kısım yazarlar küçük meta üretimine dayanan ilkel kapitalizmin egemen olduğunu savunurlarken, diğer bir kısım yazarlar daha hızlı bir kapitalistleşmenin, özce Batı'dakinden pek de farklı olmayan bir kapitalistleşmenin varlığını savunmaktaydılar.)

O dönemlerde «millî demokratik devrim» stratejisi çerçevesinde savunulan birinci görüşün temsilcisi sayılabilecek, Aydınlık «sosyalist dergi» yazarı Muzaffer Erdost'un fikirlerini özetleyecek olursak «Türkiye'de, tarımda hakim üretim biçimi feodal veya yarı feodaldir». «Anadolu'da, yarı feodal ağa, artı-emeği meta olarak değil, köylünün ürettiği ürünü doğrudan doğruya ve zaptederek almaktadır ki bu kapitalist üretim değil feodal üretimdir.» (Muzaffer Erdost, Aydınlık Sosyalist Dergi, sayı 3, s: 367).

Muzaffer Erdost özellikle Doğu Anadolu'nun feodal nitelikte olduğu konusunda israr etmekte ve diğer bölgelerle fazla ilgilenmeden, Doğu Anadolu'da varsaydığı sonuçları diğer bölgelere de genelleştirmektedir.

«Burada da, yani yazımızın konusu olan Doğu Anadolu'da da, büyük işletme sahibi tohum ve işletme vasıtaları gibi üretim araçlarına, sermaye sayesinde değil, feodal mülkiyet sayesinde sahip olmuştur ve dolayısıyla bu üretim araçlarından sağladığı zenginlik, sermayenin kârı değil, feodal mülkiyetin sağladığı bir zenginliktir. (Muzaffer Erdost, Aydınlık Dergisi Sos. Der. Sayı 8 s: 126).

Erdost'a göre, bazı yazarların iddia ettiği gibi, basit meta üretimi ayrı bir üretim ilişkisi değildir ,hele tarımda ilkel bir kapitalizmin belirtisi hiç değildir. «Görülüyor ki basit meta üretimi ayrı bir üretim ilişkisi değildir. Basit meta üretimi bugün ülkemizde tarımın stratejik, feodal ve yarı feodal üretim ilişkilerinin mevcut olduğu yerlerde, verimin yüksek olduğu yerlerde ve yıllarda görülebilen bir şeydir.» (Erdost, Aydınlık sayı 13 sf: 44). «Mesele şudur: Tarımda kapitalist ilişkinin hakim hale gelmesi için, köylü işletmelerinin başlangıçta sermaye olarak para yatırmaları ve dolaşım sonucunda, yatırılan paradan daha büyük bir para ele geçirmeleri gerekir. Tarımda kapitalistleşmenin özelliği budur. Tarımda kapitalist sömürünün hakim hale gelmesi için ise, ister ticarî sermaye, ister faiz getiren sermaye olsun, kendisine yabancı olan köylü emeğinin büyük kısmına oranla artı-değer sızdırabilmesi gerekir; ki bunun için de köylü emeğinin ürününün büyük kısmının kapitalist pazara, meta dolaşım alanına çekilmesiyle mümkün olur. Kapitalist sömürünün hakim hale gelmesi... dolaşımda sadece paranın ve aracının bulunmasıyla izah edilemez.» (Erdost, Aydınlık Sos. Der. sayı: 13, sf: 52)

Görülüyor ki Erdost için, Türkiye'de fazla ürünün pazarlanması arizî bir olaydır ve tarımda emek sömürüsü henüz gelişmemiştir.

«Toprağında tamamen ücretli işçi çalıştırmayan, ailesiyle birlikte toprak sahibinin toprağına yerleşmiş ve hukuken ve idarî bakımdan toprak sahibine yarı bağımlı durumda olan ve işgücünü meta gibi serbest olarak satma imkânlarına sahip olmayan yoksul köylü, henüz ücretli işçi ve tarım proletaryası haline gelmemiş olduğu gibi, gerekli emeğin karşılığını bizzat ürettiği üründen alarak, genel olarak ürettiği ürünü tüketmesi de henüz tarımın meta üretiminin tamamlanmamış olduğunu ortaya koyar.» (Erdost, Aydınlık, Sayı 5, sf: 367).

Erdost'a göre, tarımda mülksüzleşme ve proleterleşme ağırdır. Küçük mülkiyetin yok olması da kapitalist sömürünün yoğunlaşması sonucunda gerçekleşmemektedir. «Makineleşme, traktör sayısındaki artış, büyük toprak sahiplerinin topraklarını genişletmesine sebep olurken, bu, henüz orta ve küçük köylünün önemli bir şekilde topraksızlaşarak proleterleşmesini gerçekleştirememiştir» (Erdost, Aydınlık, sayı: 16 sf: 260). «Aynı şekilde orta köylünün azalması ,küçük köylünün artması tüm tarımı kucaklayan bir toprak temerküzü sonucunda değil, daha çok miras yoluyla toprakların parçalanması yüzündendir ve tarımda makineleşme köydeki yapıyı önemli ölçüde değiştirememiştir..» (Erdost, Aydınlık sayı 19 sf: 254-255). «Tarımda küçük mülkiyetin yokoluşu doğrultusundaki gelişme, tarımda kapitalist üretimin yaygınlaşması, kapitalist sömürünün yoğunlaşması so

nucu değil, feodal ve yarı feodal güçlerin küçük mülkiyeti yutması seyrini izlemektedir...» (Erdost, sayı 16, Yeni Oportürizmin Eleştirisi).

Özetle söylenecek olursa, Türkiye tarımın da hakim üretim ilişkisi halen feodaldir. «Erdost bu sonucu, kendine göre kriterler seçerek ve özel bir yorumla KEE'lerden yararlanarak kanıtlamaya çalışmaktadır.» (Erdost sayı 16, sf: 254-255).

Ancak Erdost da, kapitalist ilişkilerin hakim üretim biçimi haline gelmemekle birlikte tarımda «uç verdiğini» de itiraf etmektedir.

«Kapitalist meta üretimi tarımda genel olarak uç vermiştir ve tarımda ücretli işçi dağınık da olsa vardır ve şehir ile köy arasında bir çelişkinin başlamış olduğu tartışma götürmeyecek kadar açıktır. Ama bu tarımda kapitalist üretimin hakim olduğunu değil kapitalist üretimin, kapitalizm öncesi üretimin yanısıra uç verdiğini ve gelişmekte olduğunu gösterir.» (Erdost, sayı 19, Yeni Oportünizmin Eleştirisi).

Buna karşılık, o dönemlerde, Türkiye tarımında üretim biçiminin, ilkel veya gelişmekte olan bir kapitalizm olduğu görüşü bir yandan Dr. Korkut Boratav, öte yandan Emek Dergisi ve Ant Dergisi yazarlarınca savunulmaktaydı.

Boratav'a göre, tarımda ancak **feodal** kalıntılardan söz etmek mümkündür. Türkye tarımında hakim üretim ilişkisi ilkel bir kapitalizm niteliği taşıyan basit meta üretimi ve tefeci-tüccar sömürüsüdür. «Üretim tarzı bakımından tanımlayacak olursak, Türkiye geri kalmış veya ilkel bir kapitalist ekonomidir... Kapitalizm öncesi bazı ilişkilerin de halen devam ettiğini görüyoruz. Bunlar göçebe aşiret ilişkileri ve feodal ilişkilerdir... Feodal üretim ve bölüşüm ilişkileri (ise) Doğu Anadolu'nun pek sınırlı bazı yerlerinde kuvvetli olarak mevcuttur... Bunlar sistemin temel ilişkisi addedilecek kadar yaygın değildirler; üstelik gerileme halindedirler; fakat yine de kapitalizm öncesi ilişkilerin (ve kalıntıların) varlığı, Türk Kapitalizmine geri kalmış dememizin bir sebebidir. Gelişkin kapitalist ekonomilerde bir hayli daralmış olarak görülen küçük üreticiliğin, Türkiye'de gerek tarımda, gerek tarım dışında çok yaygın olduğunu görüyoruz. Bu da Türkiye'de kapitalizmin geriliğini gösteren bir başka delildir.» (Korkut Boratav, 100 Soruda Gelir Dağılımı sf: 117).

«Tarımda kapitalist işletmecilik, bir yandan tarımsal üretimin özellikleri, bir yandan da eski bağıntıların damgalarını taşımakta olması yüzünden, kapitalist bölüşüm ilişkilerinin çok ilkel bir türünü meydana getirmektedir.» (K. Boratav. 100 Soruda Gelir Dağılımı sf: 130).

Boratav'a göre, küçük üreticilik tarımdaki hakim biçimdir. «Küçük üretici piyasa ile temas kurduğu anda bölüşüm ilişkileri içine girer ve sömürülmeğe başlar.» (Boratav. A.g.e. sf: 131). Bu sömürü, **kapitalizmin ilkel bir sömürü biçimi olan, tefeci-tüccar sömürüsüdür.**

Bundan sonra, Korkut Boratav istatistik verilerden yararlanarak, tarımda feodal ve yarı feodal ilişkilerin genişliğini tesbit etmeğe çalışmakta; çeşitli göstergelerden yararlanarak, bu oranı %2.6—%3.3 arasında belirlemektedir. (Boratav, A.g.e., sf: 134-136). Küçük üreticiliğin oranı, aynı çalışmada, %73-83 arasında gösterilmektedir. (Boratav. A.g.e., sf: 137).

Ücretli işçi kullanan kapitalist çiftlik sayısı 1963'de 15.000 kadarken 1965'de 22.000'e yükselmiştir. (Boratav, A.g.e., sf: 139). Tarım işçilerinin çiftçi nüfusa oranıysa % 10-%26 arasında bir yerde bulunmaktadır. (Boratav, A.g.e., sf: 140).

Boratav, tarımsal yapıdaki değişmeyi de bir kapitalistleşme süreci olarak görmekte ve çeşitli etkilerle küçük üreticilerin alt kesimlerinin mülksüzleştiğini kabul etmektedir. Yine de «... herşeye rağmen Orta Anadolu'da, ayrıca tütün ve fındık gibi belli ürünlerde küçük üreticiliğin çok derin kökleri vardır ve uzun yıllar böyle kalması da beklenebilir.» (Boratav, A.g.e., sf: 143).

Boratav'ın «sosyalist devrim» stratejisine temel sağlayabilecek bu görüşleri, Erdost tarafından diğer strateji adına yukarda alıntılar verdiğimiz yazıda eleştirilince Boratav konuyla ilgili ve o dönemin en iyi teorik yazılarından biri sayılabilecek son yazısında şöyle diyordu: «... Türkiye ekonomisinde kapsanan nüfus bakımından en yaygın üretim ilişkisinin küçük meta üretimi olmasına rağmen, hakim üretim biçiminin ilkel ve geri bir kapitalizm olduğu sonucuna ulaşıyo-

ruz. Zira ülkemizde, artı ürüne el koyma biçimlerinin en yaygını, kapitalist üretim biçiminin en ilkel türleri olan, ticaret ve tefeci sermayesi tarafından temsil edilmekte ve tarımdaki küçük üreticilerin sömürülmesinde belirmektedir. (Boratav, Proleter Devrimci Aydınlık, sayı 1/15, sf: 180). Yazı, bugün de çeşitli yönleriyle bütünüyle okunmaya değer. Sanırız önümüzdeki dönemin önemli konularından olacak bazı sorunlara (basit meta üretimi, tefeci-tüccar sömürüsü v.s.) bu yazıda bir ilk giriş yapılmıştır. Aynı dönemlerde Emek Dergisinde M. Kutlay, tarımda kapitalistleşme göstergesi olabilecek çeşitli ölçütlerden haraketle, sayısal verileri de değerlendirerek, tarımdaki gelişen kapitalistleşmeyi vurgulamaktadır. Kutlay, kırsal alanda makinenin etkisini, orta mülkiyet ve orta işletmeyi geliştirmek şeklinde belirlemektedir.

«... ancak bir an bile unutulmamalıdır ki orta işletme ve orta mülkiyet, büyük burjuvazi ve tekelci kapitalizm tarafından kesin denetim altında bulundurulmaktadır.» Yine aynı yazara göre, tarımda kapitalistleşmenin dolaylı bir göstergesi olarak, toprak gittikçe artan oranda metalaşmaktadır. Kutlay'ın fikirleri, genel çizgileriyle, tarımdaki kapitalistleşmenin ilkel niteliğini vurgulamayan hızlı kapitalistleşmeyi vurgulayan bir yönde dir.» (M. Kutlay, Emek Dergisi, Ağustos 1970 Türkiye'de Geriliğin Gelişmesi).

Gerek Emek Dergisi yazarı, gerekse Ant Dergisi (Ant, Temmuz 1970, «Sürekli Devrim» tarımda bir yoksullaşma ve proleterleşme sürecini ve bu sürecin hızlı bir süreç olduğunu kabul eder görünmektedirler.

Tartışmaları kavrayabilmek için, Doğan Avcıoğlu'nun konuyla ilgili görüşlerini de kısaca aktaracak olursak; «Yalnız pamuk gibi, büyük işletmelerde, pazar için üretime elverişli ürünlerin ekildiği bölgelerde değil, buğday tarımı yapan bölgelerde de kapitalizm, çok daha yavaş bir tempoyla olmakla birlikte gelişmektedir. (D. Avcıoğlu, Türkiyenin Düzeni, sf: 298). «Tarihî gelişmesine ve pazarla ilişkilerinin yoğunluğuna göre, Türk köyü, özellikle 1948'den bu yana, çok çeşitli yollardan kapitalizme doğru ilerlemektedir. Köy, kapalı ekonomiden pazara doğru açılmaktadır.» (Avcıoğlu A.g.e. sf: 299-300). «Çeşitli bölgelerde farklı tempolarda olmakla birlikte, Türk tarımında kapitalist ilişkiler hakim olma yolundadır. Derebeylikten toprak ağalığına, toprak ağalığından kapitalist çiftçiliğe geçilmektedir. Pamuk gibi, büyük işletmede verimli, iç ve dış pazarda talebi kuvvetli bir sınaî bitkinin ekimine elverişli bölgelerde, köylünün ırgatlaşması ve arazinin modern tarım yapan az sayıda kişinin elinde toplanması biçimindeki kapitalist süreç ,iyice belirlidir.» (Avcıoğlu, A.g.e. sf: 305).

Görüldüğü gibi tartışmaların özü, bir yanda demokratik devrimi sadece anti-feodal görevlerle sınırlı gören «millî demokratik devrim» stratejisi ile, öte yanda Türkiye'yi burjuva demokratik dönüşümleri tamamlamış, kapitalist yapıda (bu kapitalizmin özel liklerini hesaba katmadan, prekapitalist ve feodal yapılara hesaba katmadan) bir ülke gibi gösterme çabalarında olan «sosyalist gisi arasında düğümlenmektedir.

1970 sonrasında gelişen olaylar içinde, pek çok sosyal gerçeklik, acılar pahasına kendini kabul ettirirken, belki de bulanıklığını hâlâ koruyan bir mesele Türkiye'de köylülüğün yapısı ve durumu oldu. Bugün hâlâ Türkiye'de köylülüğün anti feodal devrim yapmasını bekleyenler yanında, onu, «emperyalizmin tuzağı şehirlerdeki devrimci niteliğini yitirmiş» işçi sınıfına alternatif olarak görenler ve devrimin temel gücünü köylülüğün oluşturacağını ileri sürenler var. Bugün hâlâ Türkiye'de, köylülüğün bir sınıf olup olmadığını tartışanlar var.

Türkiye'de köylülük sorununa yaklaşmak üzere, İLKE'nin bu sayısında ortaya koyacağımız bazı sayısal açıklamalar, çözümlemeler, değerlendirmeler ve sonuçlar, şüphesiz ki, yeni verilerle, tartışılarak geliştirilmeye muhtaçtır. Ve bu araştırma, Türkiye'de köylülüğün yapısına bir ilk yaklaşımdır.

KONUNUN GÜNÜMÜZ TÜRKİYE SOSYALİST HAREKETİ İÇİN ÖNEMİ

Köylülük konusunun günümüz Türkiye sosyalist hareketi açısından önemi devrimin candamarı olan **ittifaklar meselesine doğru**, yaklaşım ve işçi sınıfı sosyalizminin tarım programının belirlenmesi gereğinden kaynaklanıyor. Köylülüğü kendi iç sınıflaşmasıyla birlikte tanımak ve köylülüğün çeşitli sınıf ve tabakalarının bir yandan egemen sınıf-

larla, öte yandan işçi sınıfıyla ilişki ve çelişkilerini ortaya çıkarmak, kırsal kesimde sömürü mekanizmasını ve sömürünün özünü kavramak, işçi sınıfı sosyalistlerinin doğru taktikleri belirlemesinde can alıcı nokta oluyor.

Bugün tartışmanın candamarı, artık Türkiye'nin yüzde kaç feodal olduğu veya feodal ilişkilerin yüzdesi değil, içinde bulunulan ve hızlı bir sosyal yapı gelişmesinin gözlendiği dönemde, çeşitli sınıf tabaka ve zümrelerin, sosyal devrim içindeki yeridir. Belki geçmişte de ana sorun bu olduğu halde, tartışmanın ve araştırmaların soyut planlara kaymış olması, bugüne bir uyarı olmalıdır.

Gerçekten de ,emekçi kitlelerin hızla uyandığı, bilinçlendiği, (bugün için büyük ölçüde bir ara bilinçlenme aşaması sayılabilecek sosyal demokrasiye yatkınlık gösterseler bile bu kapitalist sömürü düzenine karşı mücadelede sosyal demokrasiyi çok aşabilecek adımlar atma arifesinde oldukları bir dönemde,) Türkiye'nin nüfusunun hâlâ yüzde 60 kadarını oluşturan «köylü nüfus», kısaca köylü meselesi, bütün somutluğu ile ortadadır.

Öte yandan, nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan ve hızla bilinçlenmekte geleneksel çemberleri yıkmakta olan çeşitli köylü kesimleri en sağından CHP'ne kadar, tüm burjuva siyasal çizgilerinin, partilerinin oy deposu ve hedefi olma özelliğini de sürdürmektedir.

Bugün, hızlı sosyal değişim içinde, Türkiye'de, köylülüğün yapısını ,eğilimlerini, değişimlerini geçmişe oranla daha kolay tesbit etmek mümkündür.

Türkiye sosyalist hareketinin, işçi sınıfına mal olma dönemine girdiği şu yıllarda, hareketimizin bir başka acil görevi ve sorunu da, köylü çalışmaları, köylü örgütlenmesi, köylülüğün tefeci-tüccar-ağa'nın ekonomik olduğu kadar siyasal baskı ve nüfuzundan, öte yandan da küçük burjuva popülizminin, reformizminin elinden kurtarılıp, işçi sınıfının temel müttefiki haline getirilmesi; işçi-köylü temel ittifakını gerçekleştirme yolunda adımlar atılması; çeşitli sömürülere maruz kalan orta köylülüğe doğru ajitasyon-propaganda götürülmesi ve diğer köylü kesimlerine karşı tavır ve programın tesbit edilebilmesidir.

Birkaç münferit çalışma hariç, işçi sınıfı sosyalizminin bu konuda ciddî adımlar attığını söylemek güçtür. Bugün sosyalist harekette köylü meselesi Mao'culuğun, goşizmin veya ikisinin karışımından doğan çizgilerin istismar ve provakasyon konusu olmaktan veya küçük burjuva popülizminin kuyruğuna takılmakta nkurtulmuş değildir. Bazıları ise, son köylünün de proleterleşeceği bir kapitalist gelişme hayali içinde meseleyi sonsuza ertelemektedirler. Oysa, Engels'in dediği gibi «... henüz köylü niteliği taşırken kazanabileceğimiz köylülerin sayısı ne kadar yüksek olursa, sosyal dönüşüm o kadar hızlı ve kolay olur. Bu dönüşüm için, kapitalist üretim biçiminin her yerde en sonuna kadar gelişmiş olmasını, son zanaatkârın, son küçük köylünün büyük kapitalist teşebbüsün kurbanı olmalarını beklememiz hiçbir işe yaramaz. (F. Engels Revolution et Contre Revolution en Allemagne, Edition Sociale, Paris, sf: 110) Engels'in bu sözlerinin somutlanması ise, şüphesiz Lenin'in ilkelerini koyduğu proleteryanın ve köylülüğün devrimci demokratik iktidarı; köylülüğün işçi sınıfı öncülüğünde, işçi sınıfının temel müttefiki olarak devrimde yer alması ve demokratik devrimi gerçekleştirmesidir.

(Bu konular, teorik planda, İLKE'de Köylü meselesi başlıklı yazıda uzun uzun ele alınmış olduğu için üzerinde fazla durmuyoruz.)

Köylü meselesinin böylesine gündemimizde oluşu, önce Türkiye'de köylü meselesi üzerinde kafamızın mümkün olduğunca aydınlık olmasını da gerektirmektedir.

Bunun yolu ise, bizce, soyut tartışmalardan çok; büyük ölçüde verilere, bilgilere, rakkamlara, yerinde incelemelere dayanan araştırmaların geliştirilmesi; köylülüğün yapısının, kendi içindeki farklılaşmasının, sınıflaşmasının, köylülüğün farklı kesimlerinin üretim temelinden, üretim ilişkilerinden ve sömürünün aldığı biçimlerden doğan farklı yapı ve eğilimlerinin ortaya konmasıdır.

Bu yazımız, bu konuda bir ilk deneme olacaktır.

KONUNUN KARMAŞIKLIĞI VE LENİN'DEN BİR HATIRLATMA

Bütünüyle modern üretim biçiminin, kapitalizmin gelişmesinin ürünü olan ve top-

lum içindeki yeri net bir şekilde tanımlanabilen, çözümlenebilen işçi sınıfının aksine, tarım uğraşına dayanan köylülük ,çağlar boyunca farklı üretim biçimleri içinde yer almış bulunan bir toplum kategorisidir. Tıpkı tarımın çeşitli üretim biçimleri içinde gelişmesi, şekillenmesi, farklılaşması, tarımda üretim ilişkilerinin değişmesi gibi, köylülük de çağlar boyunca ve içinde yeraldığı üretim tarzına ,bu tarzın üretim ilişkilerine göre değişme gösterir. İlkel komünün üretim temelini meydana getiren tarım, feodal toplumdaki tarımdan farklı olduğu kadar, ilkel komünal toplumdaki ve feodal toplumdaki tarımsal üretim ilişkileri ve mülkiyet ilişkileri de farklıdır. Şehirle kırın bir çeşit birliği olan antik komünden sonra (Antik site), feodal toplum, kırın kente üstünlüğü ve tarımın kesin egemenliği olarak tanımlanır.

Böyle bir toplumda tarımsal üretici durumundaki halk, yani köylülük, feodal aristokrasi karşısında bir sınıf bütünlüğü gösterir. Feodal toplumda, köylü sınıfından söz edilebilmesi, üretim ilişkileri gözönüne alındığında, köylülüğün feodal aristokrasi karşısında bir bütün olarak (genelinde) aynı görünümde, aynı ilişkiler içinde olmasından, aynı sömürüye maruz kalmasından ve kendi içinde farklılaşmış, sınıflanmış olmamasındandır.

Feodal toplumun bağrından kapitalizm doğup geliştikçe, (çözülme farklı biçimler de gösterse), köylülüğün bir sınıfsal bütün olmaktan çıkıp, farklılaştığı, çözüldüğü görülür. Feodal mülkiyet ilişkilerinin çözülmesiyle, kimi bağımlı köylüler özgürleşerek küçük hür köylü işletmelerini oluştururlar, (veya bir sıra ara biçimlenmeye girerler), kimileri proleterleşir, kimileri tarımsal üretim temeli üzerinde küçük işletmelerini geliştirir, kimileri tarım proleteri olurken, İngiltere örneğinde görüldüğü gibi, kapitalist tarım ilişkileri de gelişir ve toprak kiralayan kapitalist çiftçi ortaya çıkar. Kimi yerlerde, zengin köylü tefeci sömürüsüyle de birlikte küçük topraklara el koyarak toprak kazanır, kimi yerde de büyük feodal mülkiyet dönüşmeler geçirirken ara biçimlenmeler olur. Ama ne olursa olsun, köylülük artık sınıf olmaktan çıkmış, kendi içinde sınıflaşma başlamış demektir. Bu sınıflaşma tarımda kapitalizmin gelişmesi ile hızlanır ve netleşir.

Kapitalist üretim biçiminin egemen olduğu bir yapıda, artık bir sınıf olarak köylülükten değil, köylülük içindeki sınıflardan, tabakalardan, zümrelerden, daha doğrusu kırsal bölgelerde sınıflardan söz etmek mümkün olur.

Sorunun karmaşıklığı da burada başlar. Daha önceki üretim biçimlerinin kalıntısı olan tarımsal üretim biçimleri, kapitalizmin bağrında yaşamaya devam eder. «Ezeli» bir küçük üretici, küçük mülk sahibi olan köylü (Marx küçük tarım üretiminin her üretim biçiminde alt kategori olarak rastlanabilen en eski şekillenme olduğuna işaret eder) yani küçük köylü mülkiyeti de varlığını sürdürür. O zaman kırsal bölgelerde kapitalizmin gelişip yerleşmesiyle birlikte, çok çeşitli üretim ilişkileri ve sınıf ve tabakalar bir arada yer alır. Üstelik de bu farklı mülkiyet ve üretim ilişkileri, sömürü biçimleri, çoğu yerde içine geçmiş durumdadır.

Konunun güçlüğü buradan gelmektedir. Nitekim Lenin de konuya değinirken, tarım programının karmaşıklığının konunun karmaşıklığından ileri geldiğini söyler ve yukarıda işaret etmeye çalıştığımız noktalara kısaca parmak basar; köylü meselesinin giriftliğine, karmaşıklığına, bu yüzden de mutlaka dikkatlice ele alınması ve köylülüğün içindeki farklılaşmanın, sınıflaşmanın dikkatle incelenmesi gereğine dikkati çeker.

Türkiye'de de konunun daha açık olduğu söylenemez. Üstelik de egemen üretim biçimi kapitalizm olan, ama emperyalizme bağımlılığın ve kapitalizme devrimci olmayan yoldan, klâsik bir burjuva devrimiyle geçilmemiş olmasının getirdiği sosyal yapı özellikleri, kapitalizmle prekapitalist ilişkilerin bir arada, içiçe bulunması ve sömürüye ortaklıkları, kırsal kesimlerde sosyal yapıyı daha da çeşitli ve karmaşık hale sokar. Buna bir de bölgesel farklılıkları ve Osmanlı toplumundan devralınan mülkiyet ilişkilerini (kısaca değinirsek Doğu ve Güney Doğu'da aşiret mülkiyeti, göçebelik vs.) katacak olursak, konunun önemi biraz daha vurgulanır.

Yine de elimizde sosyalizmin bilimi, ustaları teorik eserleri ve meselâ **Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi** gibi araştırma metodunu da ortaya koyan eserler vardır. Bunlar yolumuza büyük ölçüde ışık tutmaktadırlar.

Özelliklerin, topluma özgü özel biçimlen

melerin, hiçbir zaman bilimin en genel çizgisine, kanunlarına, bulgularına ters düşemeyeceği, o çevreye içinde yoruma kavuşturulabileceği ve «orijinalite» aramaya gerek olmadığından hareket edecek olursak, Türkiye'de köylülük meselesine yaklaşmada bir ilk adım atabiliriz.

BU ÇALIŞMADA NASIL BİR PLAN VE NASIL BİR YÖNTEM İZLENECEK?

Her toplum «bütünsel» bir yapıdır. Her bütünsellik gibi, iç bölümlere sahiptir ve bu iç bölümleri birbirleriyle ilişkili-çelişkili bir «bütün» halinde sosyo-ekonomik biçimlenmeyi, sosyo-ekonomik yapıyı, daha da somuta indirgemek istersek toplum yapısını oluşturur.

Bu bakımdan, köylü meselesini ortaya koyacak olan kırsal yapı çözümlemesini toplumun bütününden ayırmak, soyutlamak, inceleme kolaylığı açısından mümkün olsa bile aslında mümkün değildir, ve son tahlilde toplumsal bütünlük gözönünde tutulmazsa, yanlış yorumlara ve sonuçlara da götürebilir. Örneğin, bir zamanlar örnekleri görüldüğü gibi, Türkiye toplumu araştırılırken, kentlerde kapitalizm egemen olmakla birlikte kırlarda feodal yapıların egemen olduğunu ileri sürmek, yapıyı çarpıtmak, bütünlüğü kavramak tehlikesi demektir.

Bu bakımdan, Türkiye'de köylü meselesi, (bugünüyle) ele alınırken kırsal yapıyı Türkiye toplumsal bütünlüğü içine yerleştirmeye özellikle dikkat edilecek, bu bütünlüğün bir parçası olduğu özellikle sonuç değerlendirmesinde vurgulanacaktır.

Öte yandan, köylülük meselesi, ancak tarımda üretimin güçleri ve üretim ilişkilerinin durumu ve gelişme doğrultusu açıklığa kavuşursa, soyut tahlillerden üretim temeline dayalı somut gerçekliğe ulaştırılabilir. Bu yüzden, bu araştırmada, Türkiye'de tarımda üretici güçlerin ve üretim ilişkilerinin durumu ve gelişmesi öne alınmıştır.

Ancak böyle bir yaklaşımın tarımsal-kırsal alandaki sınıfsal ilişkilerine aydınlık getirebileceği düşünülmüştür. Özellikle de Lenin'in Rusya'da köylülük meselesine, Rusya da kapitalizmin gelişmesinin, (özellikle kırsal alanda üretici güçlerin gelişmesinin) istatistik verilere, araştırmalara dayanan uzun bir incelemeyle yaklaştığı ve daha sonraki bütün köylülük tahlillerine ve tarım programlarına bu temel incelemenin sonuçlarını esas aldığı unutulmamıştır.

Böylece, araştırmanın ilk bölümünde tarımda üretici güçlerin gelişmesi, üretim ilişkilerinin canlanması olan mülkiyet ilişkileri kısaca üretim tarzına (veya tarzlarının) belirlenmesine çalışılmıştır.

Bu bölümde, Türkiye tarımında kapitalistleşme süreci, tarımda kapitalistleşmenin objektif maddi ölçütlerine göre, çeşitli istatistik kaynaklardan, araştırmalardan, çeşitli araştırıcıların yerinde inceleme ve araştırmalarından, bölge araştırmalarından yararlanılarak saptanmaya çalışılmıştır. Ayrıca, Türkiye tarımında üretim güçlerinin gelişmesi ve üretim ilişkilerinin yapısı, sadece belli bir dönemin tesbitiyle değil, gelişme sürecinin de tesbiti yoluyla, yani **statik** değil **dinamik** olarak ele alınmış, mümkün olduğu ölçülerde belli zaman aralıkları içindeki değişme eğilimlerinin hesaplanması yoluna gidilmiştir.

Öte yandan, tarımda üretici güçlerin durumu ve gelişmesinde bölgesel farkların göz önünde tutulmasına da çalışılmış ve Türkiye' nin 67 ilini kapsayan çeşitli bölgeleri il il ve bölge bölge ele alınmıştır.

Araştırmanın bu bölümünü temel amacı, Türkiye'de tarımda hakim üretim biçiminin, varsa hakim üretim biçimiyle içiçe varolan diğer üretim biçimlerinden kalmış ilişkilerin ve gelişme doğrultusunun tesbiti, bu üretim biçiminin temel üretim ve mülkiyet ilişkilerinin tesbiti olmuştur.

İkinci bölümde ise, bu temel üzerinde tamamlayıcı verilerden de kaynaklanarak Türkiye'de köylülüğün farklılaşması, yani kırsal kesimde sınıflar meydlenmesi ele alınmıştır. Kırsal kesimlerde, tarımda sömürü biçimleri, bu bölümün bir parçası olmaktadır. Yapısı gereği bu bölümde bazı teorik sorunlar da kısaca gözden geçirilmiştir.

Sonuç bölümünde ise, kırsal yapının genel bir değerlendirmesi yapılmış, bu temel üzerinde, araştırmanın amacını meydana getiren «ittifaklar» konusuna değinilmiştir.

Öte yandan, her sosyo-ekonomik yapı, kendi tarihi, yani geçirmiş olduğu tarihsel süreçe göre biçimlenir. Bu açıdan Türkiye' nin sosyo-ekonomik yapısını, özel olarak da

kırsal kesimlerdeki üretim ilişkilerini araştırırken, bugünkü durumu etkilemiş olan tüm geçmiş sosyo-ekonomik biçimlenmeleri görmezlikten gelemeyiz. Ancak, biz bu giriş ma hiyetindeki araştırmada tarihsel gelişmeyi bir başka araştırmaya (İLKE'nin önümüzdeki sayıların için böyle bir inceleme hazırlanmaktadır) bırakarak sadece «bugünkü» durumu, ve belli bir gelişme doğrultusu ortaya koyabilmek için de, yakın geçmişteki duru mu (istatistik verilerle) ele almakla yetiniyoruz.

I

TÜRKİYE'DE, TARIMDA ÜRETİCİ GÜÇLERİN GELİŞMESİ

İşçi sınıfı bilimine göre, bir toplumsal yapı analizinde kalkış noktası, toplumsal yapının üretim temeli, yani başlıca üretici güçler ve üretim ilişkileridir.

«Fiili üreticilerin ödenmemiş artı-değerine el koymanın özel ekonomik biçimi, üretimin içinden doğarak, yönetenlerle yöneticiler arasındaki ilişkiyi belirler ve karşılığında üretimi de, belirleyici bir unsur olarak, etkiler. Üretici ilişkilerinden doğan iktisadi top luluğun tüm biçimlenmesi de bunun üzerine kurulmuş olur.» (K. Marx, Kapital, cilt 3 İngilizce baskı, sf: 772).

Artı-emeğe el koymanın özel ekonomik biçimi, üreticilerle üretim araçlarının mülkiyetine sahip olanlar arasındaki üretim iliş kilerinin (mülkiyet ilişkilerinin) bir sonucu dur. Bu ise son tahlilde, üretici güçlerin ge lişmişlik seviyesi, gelişme doğrultusu ve du rumu ile belirlenir.

Bu yönden ele alındığında, bir sosyo-ekonomik yapı incelemesinin hiç de basit ol madığı ortadadır. Çünkü, sosyal gerçeklik bilimin soyutlamalarından farklı olarak, kar maşık bütünlerin birarada bulunduğu bir ya pıdır. Türkiye'de uzun zaman tartışılmış olan **hakim üretim biçimi** meselesi de buradan kaynaklanır.

Toplumun belli bir anında, çeşitli üretim ilişkileri, ödenmemiş artı emeğe çeşitli el ko yuş biçimleri bir arada yaşayabilir. İçinde geçmiş ve gelecek üretim tarzlarının, üretim ilişkilerinin kalıntılarını ve tohumlarını ba rındırmayan «saf kapitalizm»in var olmadığı nı ustalar (özellikle Rusya'da kapitalizmin gelişmesi'nde Lenin) defalarca belirtmişler dir. Hele kapitalizmin gelişmesinin feodal üretim ilişkilerinin ve feodal egemen sınıfları ve üstyapıları yıkan bir burjuva demokratik devrimle (özünde üreticinin kapitalist olması ve sanayi sermayesinin gelişmesiyle) olmadığı toplumlarda, emperyalizmin etki ve sömürü alanı içindeki yapılarda, kapitalizm öncesi üretim ilişkilerinin kapitalizmin ilkel aşamalarına özgü biçimlerin şu veya bu de recedeki ve güçteki kalıntılar halinde sürüp gittiği görülür.

Hakim üretim tarzı tartışmalarının yoğunlaştığı toplumlar asıl bu tür toplumlardır. Çünkü, bir yanda emperyalizmin ortağı bir tekelciler zümresinin (bazı yerlerde oligarşi) egemen olduğu, öte yanda hâlâ toprakta yer yer feodal, yarı-feodal ilişkilerin sürdüğü bir toplumda, toplum, bu ikili yapının izleri ni ve ikili yapının meydana getirdiği «bütün selliği» yansıtır.

Ancak, Türkiye'de sık sık unutulan ve anlaşılamayan olgu, bu sosyo-ekonomik biçimlenmenin de kendine özgü bir modeli ol duğu ve hakim üretim biçimi meselesinin sadece yüzde hesaplarıyla çözümlenemeyece ği olmuştur. Gerçekten de Türkiye'nin tipik örneğini verdiği böyle bir yapıda kapitalizm-prekapitalizm içiçeciliği yapının bütününe, kapitalizm ölçü alındığında, «geri» niteliği kazandırırken, aynı zamanda ortaya yeni bir «bütünlük» de koyar. Somutlayacak olursak, Türkiye analizlerinde söz konusu olan, bu geri yapının iki yanını, yani kapitalizmi ve prekapitalizmi ayrı ayrı incelemek değil, iki sinin kaynaşmasından meydana gelen yapının **bütün olarak** özelliklerini kavramaktır. Sanırız ki, özellikle 1970'de yoğunlaşmış olan hakim üretim tarzı tartışmaları bu noktayı büyük ölçüde ihmal etmiştir.

Böyle bir bütünlük içinde ele alırsak, Türkiye'nin sosyo-ekonomik yapısını kapitalizm öncesi üretim ilişkilerini ve tarzını kök

ten yıkmak yerine prekapitalizm üzerinde yükselen geri ve emperyalizme bağımlı bir kapitalizm olarak nitelememiz mümkündür.

İlerde göreceğimiz gibi kapitalizme geçişin devrimci yoldan olmadığı durumlarda, bu, kapitalizm-prekapitalizm birlikteliği, somutlayacak olursak, kapitalist sömürü ile kapitalizm öncesi üretim tarzlarına ait ömürü biçimlerinin bir arada ve zaman zaman içiçe geçmiş olarak yaşamasıdır.

Türkiye'nin toplumsal yapısını kapitalizmle kapitalizm öncesinin ilişkili-çelişkili bir bütünlük içinde yer aldığı, bu yüzden hakim üretim biçiminin geri (çarpık) ve bağımlı bir kapitalizm olduğu bir yapı olarak tanımlamamız; ve artık üzerinde fazla tartışma olmayan bu genel çerçeveyi araştırmayı kolaylaştıracak bir veri kabul etmemiz mümkündür.

Böyle bir toplumsal yapıda, tarım kesiminin durumu nedir?

Tarımda hakim üretim tarzının, yani üretici güçler temeli ve bu temel üzerine yükselen hakim üretim ilişkilerinin, Türkiye bütününden ayrı düşünülemeyeceği bir gerçektir. Şehirlerde (sanayide) kapitalizmin; kırlarda (tarımda) feodalizmin hakimiyeti, ne bilimin ne de sosyal gerçekliğin doğrulamadığı bir durumdur. (Rusya'da kapitalizmin gelişmesinde Lenin eserin bütünlüğü içinde bu konuyu vurgular.)

Şu halde, Türkiye'de kırsal kesimlerde üretim tarzının, üretim ilişkilerinin araştırılmasında, Türkiye toplumunun yukarda özetle saptadığımız yapısını (araştırmanın testinden geçirilecek) bir başvurma çerçevesi olarak kullanabiliriz.

Araştırmada kullanacağımız metod, teknik ve yorum bakımından, Lenin'in, Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi eseri elimizdeyken, Amerika'yı yeniden keşfetmeye de gerek yoktur. Burada kullanılan kriterler, istatistik verileri değerlendirme ve yorumlama teknik ve metodu ve varılan sonuçlar, araştırmanın gerek metoduna (dar anlamda, araştırma teknikleri anlamında metod) gerekse yorumlarına büyük ölçüde ışık tutmuş, model olmuştur.

Açıklayıcı bir not ve alıntı

Lenin, Rusya'da kapitalizmin gelişmesinde (1899), 1890'lara ait istatistik verilerden hareketle, Rusya'da kapitalizmin gelişmesini arızî bir olgu sayan narodniklere karşı, Rusya'da kapitalizmin gelişmesini ispatlar. 1890'ların Rusya'sı, şüphesiz ki 1970'ler Türkiye'sine göre, kapitalizmin **çok daha geri** olduğu bir yapıdır. Yine de Lenin, Marksist iktisat temeli üzerine kurduğu Rusya'da kapitalizmin gelişmekte olduğu varsayımını, parlak bir biçimde kanıtlar.

Lenin'in bu eseri, istatistiklere dayanan marksist bir araştırma ve yorumun en iyi örneklerinden biridir.

Türkiye'de, Türkiye'nin, özel olarak da kırsal yapının 1890'ların Rusya'sından daha geri olduğunu varsayanlar ve hakim üretim biçimi olarak feodalite arayanlar çıktı. Oysa Lenin, Rusya kırlarında feodal üretim tarzının bütün ağırlığına rağmen, bir yanda büyük toprak sahipliği öte yanda köylü ekonomisinin ikili yapısına, esas olanın gelişme dinamiği olduğuna ve üretim tarzının bu gelişme dinamiği doğrultusunda yorumlanması, değerlendirilmesi hatta adlandırılması gerektiğine işaret ediyordu. İspatlamak istediği, köylülüğün farklılaştığı, «sınıf» olmaktan çıktığı, kapitalist pazara açıldığı, kendi içinde sınıflaştığıydı. Bu konu ittifaklar politikası ve devrim stratejisi açısından hayatî önemdeydi. Nitekim Rus devriminin (devrimlerinin) başarısı biraz da köylülük meselesinin doğru çözümüne bağlı oldu.

Burada, tarımda üretim güçlerinin ve üretim ilişkilerinin gelişmesini araştırırken kullandığımız metodun, kriterlerin Lenin'deki temellerine değinmek istiyoruz. Aynı zamanda, söz konusu araştırmada Lenin'in Rusya için vardığı bazı sonuçları, burada kısaca hatırlatmakta da yarar görüyoruz.

Lenin, Rusya'da kapitalizmin gelişmesine şöyle başlar:

«Pazar ticarî iktisadın bir kategorisidir. Ticarî iktisat ise, gelişmesi esnasında, değişip kapitalist iktisat haline gelir, ve yalnız bu son safhada mutlak hakimiyetini yürütür, evrensel bir enginlik kazanır. Onun için, pazarla ilgili temel nazarî prensiplerin tahlilinde basit ticarî iktisadı hareket noktası olarak alacağız ve bunun derece derece kapitalist iktisat haline gelişini izleyeceğiz.» (A.g.e. sf: 19, türkçe basım).

Bundan sonra Lenin, pazarın gelişmesinin temeli olan sosyal işbölümünü alır ve

«Demek ki, sosyal işbölümü, ticarî iktisadın ve kapitalizmin bütün gelişme oluşumunun temelini teşkil etmektedir» der (sf: 21)

Buradan hareketle, kapitalizmin gelişmesinin başlıca kriterleri şunlar olur: Sanayici nüfusun ziraatçı nüfus aleyhine çoğalması (işbölümü) küçük üreticinin üretim araçlarından kopması ve ücretli işçi haline gelmesi, mülksüzleşme, toprak tasarruf biçimleri, pazara açılma imkânlarının ve ürün pazarlamasının genişlemesi, dış pazara açılma, sosyal ürünün bireysel tüketim ve üretimle ilgili tüketime ayrılması vb. Lenin, bu kriterleri istatistiklere dayanan alt kriterlerin ölçüsüne vurur. Örneğin, ekili alanların ailelere dağılımı, üretici ailelerin mülkiyet durumu, tarım işçisi kullanma oranı, icara verilen toprak oranı, ziraat âletlerine sahip olma ve ziraat âletlerinin gelişkinlik durumu, ücretli emek kullanma oranı, toprağını gübreleyen işletme oranı, gelir ve bütçe durumları, ekilen ürünlerin türü ve toplam üretimdeki payı bu istatistik ölçülerin en önemlileridir.

Lenin, bu verilerden hareketle istatistik hesaplara, tablolara, grafiklere dayanan ve tabloların birbirleriyle olan bilimsel istatistik ilişkilerini (korrelasyonunu) hesap eden çalışmasının sonucunda ise, özetle şu değerlendirmeye varır.

«Rus köylü sınıfının bugün içinde bulunduğu iktisadî ve sosyal çevre ticarî iktisattır... 2 — Ziraatçı ve ortak toprağa bağlı köylülerdeki iktisadî ve sosyal münasebetlerin yapısı, rekabet, iktisadî bağımsızlık uğrunda mücadele, toprağı kapma, istihsalin bir azınlığın elinde toplanması, çoğunluğun işçi saflarına atılması ve bu çoğunluğun ticarî sermaye ve ziraat işçiliği vasıtasıyla sömürülmesi gibi, her ticarî iktisata ve her kapitalizme has olan bütün zıtlıkların varlığını bize ifşa etmektedir. Köylü sınıfı içinde hiç bir olay yoktur ki, tamamiyle kapitalist rejime has olan bu tezatlı şekilden etkilenmiş olmasın... 3 — Köylü sınıfı içinde kendini gösteren bütün iktisadî zıtlıkların tümü, asıl köylü sınıfının farklılaşması dediğimiz şeyi teşkil eder. Bu oluşumu köylülerin kendileri de «terk-i diyar» terimiyle gayet doğru ve açık bir şekilde ifade etmektedirler... Eski köylü sınıfı yalnız farklılaşmakla kalmaz, kendi temelini de yıkar, ortadan kaldırır, tamamiyle yeni köy halkı tipleri, ticarî iktisadın ve kapitalist istihsalin hakim bulunduğu bir toplumun temelini teşkil eden tipler, bu köylü sınıfının yerini alır. Bu tipler, köy burjuvazisi (en çok da köy, küçük burjuvazisi) ile köy emekçileri, tarımda ticaret eşyası üreticileri sınıfı ile ücretli tarım emekçileri sınıfıdır... 4 — Köylü sınıfının dağılması, iki uçtaki grupları, orta halli «köylüler» aleyhine geliştirerek, iki yeni tipte köy halkı yaratmaktadır. Bu iki tipin ortak alameti, işletmenin ticarî, paraya bağlı bir niteliğe sahip olmasıdır.

Birinci tip yeni tip köy burjuvazisi, ya da hali vakti yerinde köylülerdir. Bu tip, ticarî ziraatı türlü türlü şekiller altında uygulayan bağımsız çiftçileri, sonra sanayi ve ticaret kurumları sahiplerini, ticarî teşebbüs kurumlarını ihtiva eder... Köy burjuvazisi, köylü sınıfın içinde sayıca pek kalabalık olmayan bir kitledir, ancak ailelerin beşte birini teşkil eder: söylemeye hacet yok, bu nispet bölgelere göre hissedilecek kadar değişir. Ama köy burjuvazisi köy iktisadının tümünde — köylülere ait üretim araçlarının hepsinde, ürettiği tarım ürünlerinin hacminde— oynadığı rolle kayıtsız şartsız hakim durumdadır. Bugün köyün efendisidir... 5 — Başka bir yeni tip de ziraat emekçileridir, verilmiş toprak parçasına tasarruf eden ücretli işçiler sınıfıdır. Bu tip, hiç toprağı olmayan köylüler de dahil olmak üzere varlıklı olmayan köylüleri ihtiva eder. Ama Rus ziraat emekçisini en iyi temsil eden tip, ücretli ziraat işçisi, gündelikçi, ırgat, yapı işçisi ya da verilmiş bir parçacık toprağı olan her işçidir... Şunu da ekleyelim ki, kapitalizmin topraksız hür köylünün varlığını gerekli kıldığı hakkındaki varsayım, bizim memleket yayınlarında çoğu zaman, mekanik bir şekilde anlaşılmaktadır. Bu ana eğilim olarak tamamen doğrudur, ama kapitalizm, ziraate başka yerlere girdiğinden daha yavaş ve son derece değişik şekillerde girer. 6 — Toprak köleliğinin kaldırılmasından sonra ortaya çıkan bu iki köylü tipini birbirinden ayıran halka ,**orta halli köylülerdir.** Bunlarda ticarî iktisat az gelişmiştir. Mahsulün iyi gittiği yıllarda ve iyi şartlarda tarım çalışması bu köylülerin geçinmesine yetebilir, onun için bu köylülerin durumu pek istikrarsızdır. Orta halli köylü, çoğu zaman, çalış-

ma mükellefiikleri vb. gibi teminat karşılığında ödünç para almadan, kısmen emek gücünün vb. satılmasına da dayanan «yardımcı işler» aramadan iki yakasını bir araya getiremez. Kötü giden mahsül yılı, orta halli birçok köylüyü işçi sınıfı saflarına atar. Bu grup, sosyal münasebetleriyle, yüksek grup ile aşağı grup arasında sallanır durur, çünkü birçok orta halli köylü yüksek grup etrafında dönüp dolaşır, pek az talihli bu gruba yükselebilir, buna karşılık bütün sosyal tekâmül kendisini aşağı gruba itmektedir... 7 — **Köylü sınıfının farklılaşması** (köylü sınıfı içindeki farklılaşma) **kapitalizm için bir iç pazar yaratır.** Aşağı grupta pazar, tüketim maddeleri için meydana gelir (bireysel tüketim pazarı). Köy emekçisi, orta halli köylüye kıyasla daha az istihlak eder ve düşük nitelikte ürünleri tüketir, ama çok şey satın alır. Köy burjuvazisinin meydana gelişi ve gelişmesi pazarı iki şekilde yaratmaktadır: İlk önce ve en çok da üretim araçları için pazarı (üretimle ilgili tüketim pazarını) yaratır, çünkü hali vakti yerinde olan köylüler «yoksullaşmış» toprak sahiplerinin ve iflas etmiş köylülerin zararına olarak biriktirdikleri üretim araçlarını sermaye haline getirme eğilimindedirler. İkincisi, pek hali vakit yerinde köylülerin ihtiyaçlarının artması sayesinde kişisel tüketim için de pazar yaratılmaktadır... 8 — Köylü sınıfının dağılması ilerlemektedir... Bir yandan, «köylüler» ya toprağı bırakmakta ya da icara vermekte, beygirsiz ailelerin sayısı artmakta, köylüler şehirlere kaçmakta vb., öte yandan, köy iktisadının ilerleyici eğilimleri yoluna devam etmekte, köylüler toprak satın almakta, işletmelerini daha iyi bir hale getirmekte, pulluk kullanmakta ve ot ziraatını, sütçülüğü vb. geliştirmektedirler. Sonra göç hareketinin gelişmesi, köylü sınıfının, en çok da ziraatçı köylü sınıfının dağılmasına kuvvetli bir hamle vermektedir... 9 — Biliyoruz ki tefeci ve tüccar sermayesi köylerimizde pek büyük bir rol oynamaktadır.... Köylerimizdeki ticaret ve tefeci sermayesinin köylü sınıfının dağılmasıyla ne gibi bir münasebeti vardır? Tefecilik bir dağılma etkeni ve hareket ettiricisi midir, yoksa bu dağılmayı geciktirir mi? (Lenin burada ilerde değineceğimiz, Kapital'de meselenin konuluşunu ele aldıktan sonra şu sonuca varır). Ticarî ve tefeci sermaye geliştikçe, sanayi sermayesinin (kapitalist üretimin) gelişmesi daha az olur. Bunun aksi de doğrudur. Yani sanayi sermayesi geliştikçe, tefeci ve ticaret sermayesinin gelişmesi düşer. Şu halde, Rusya için ticarî ve tefeci sermayenin bizde sanayi sermayesine bağlı olup olmadığını, eski istihsal tarzını dağıtmakta, ticaretin ve tefeciliğin kapitalist istihsal tarzın, eski istihsal tarzının yerini almasına yol açıp açmadığını bilmek meselesini halletmek lâzımdır... Köylü ister istihsalini artırmak için işçi tutsun, ister toprak satsın, ya da bakkal malzemesi satsın, isterse kenevir, buğday, baş hayvan, vb. ticareti ya da para ticareti (tefecilik) yapsın, bu köylü her zaman aynı iktisadî tiptir, yaptığı muameleler de esasında, aynı iktisadî münasebete indirgenir... Ortak toprak tasarrufuna bağlı Rus köylerinde sermayenin oynadığı rolün kölelik sözleşmelerinden ve tefecilikten ibaret olmadığının sermayenin istihsalde de kullanılmasının delili şudur: hali vakti yerinde köylüler paralarını yalnız ticarî teşebbüslere ve kurumlara yatırmakla kalmayıp, ziraî işletmelerini daha iyi hale getirmek işine, toprak satınalmaya ve icarla toprak tutmaya, tarım araçlarını mükemmelleştirmeye, işçi tutmaya vb. de yatırmaktadırlar... Ticarî ve tefeci sermayesinin bağımsız gelişmesi köylü sınıfının dağılmasını geciktirir... 10 — Köylerimizdeki iktisadî hayatın önemli bir etkeni, köylü sınıfının dağılmasını geciktiren bir başka etken de, angarya rejiminin kalıntıları, yani çalışma mükelleflikleridir. Mükelleflıklerin temeli, emeğin ücretini aynî olarak ödemektir. O taktirde de ticarî iktisadın gelişmesi zayıf olur...» (Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi, İkinci Bölümden elde edilen sonuçlar, Türkçe baskı, sf: 202-219).

Lenin'den bu uzun aktarmayı, araştırmamızda izleyeceğimiz yol ve varacağımız sonuçların değerlendirilmesine ışık tutacağı için yaptık. Asıl göstermek istediğimiz 1970 ler Türkiye'sinde tarımda üretimi güçlerin ve üretim ilişkilerinin gelişmesinin 1890'lar Rusya'sının şüphesiz çok ilersinde (aynı kriterlere baş vurulduğunda) olduğu; ve küçük üretimin yaygınlığına, feodal kalıntıların (prekapitalist kalıntıların) varlığına rağmen kapitalist bir tarımsal yapı ile karşı karşıya bulunduğumuzdur. Yapının tümü gibi, bu ak-

pitalizm, tarımsal yapıda da geri bir kapitalizmdir. Tefeci tüccar sermayesi ve üst yapıda hâlâ varlıklarını bazı bölgelerde koruyan yarı-feodal bağımlılıkların hızlı bir kapitalist gelişmeyi engellediği, köstek olduğu bir kapitalizmdir.

TÜRKİYE'DE TARIMDA ÜRETİCİ GÜÇLERİN DURUMU VE GELİŞMESİ

Tarımda kapitalizmin gelişmesinin Lenin in de kullandığı tipik kriterleri bu çalışmanın birinci bölümünde ele alınmıştır. Kriterlerin özü aynı kalmak üzere, bunlar çağın ve Türkiye'nin özelliklerine göre geliştirilmiştir. Örneğin «araç kullanımı»nda, kapitalizmin gelişmesinin göstergesi olarak, «pulluk» yerine traktör, biçer döver, gübreleme yerine suni gübre kullanımı, ayrıca pazar için üretimin gelişmesini vurgulamak üzere pazara açılma imkânları, (araçlar ve yollar), şehirleşme oranları, işbölümünün gelişmesini vurgulamak üzere, nüfusun sektörlere dağılımı endüstri bitkilerinin tarımsal üretime oranları; öte yandan toprak temerküz oranları, mülksüzleşme oranı ve hızı gibi kriterlere başvurulmuştur.

Bunun dışında, Türkiye araştırmasında özellikle şu noktalar gözönünde bulundurulmuştur. Bölgesel farklılıkları da ortaya koymak ve Türkiye'yi üretici güçlerin gelişmişlik seviyesi bakımından bölgelendirmek, çözümlenmeyi zaman içindeki gelişmeyi ortaya çıkarabilecek biçimde «dinamik» olarak yapmak.

Araştırmada kullanılan veriler, çeşitli resmî istatistikler, özel araştırma sonuçları, başka araştırıcıların değerlendirme süzgecinden geçmiş veriler, çeşitli bölgelerde yapılmış köy ve tarım araştırmaları, konuyla ilgili kitap, makale ve tartışmalardır.

Aşağıya alacağımız rakkamlar ve tablolar, sayım sonuçlarından, 1950, 1963, 1970 tarım sayımlarından, ziraî bünye ve istihsal istatistiklerinden 1963-1967 yılları arasında yapılmış 43'ü yayınlanmış diğerleri ise yayınlanmamış halde Köy İşleri Bakanlığı'nda bulunan 67 ili içeren Köy envanter etüdlerinin tamamından ve 1970 tarım sayımı için, bir başka araştırıcının bu tarım sayımının verilerini değerlendirmesinden yararlanarak hazırlanmıştır.

Bu kaynakların bir kısmının tartışmalı olduğu, bir çoğunun iki dönem arasında karşılaştırma imkânı vermeyen ayrı metodlarla hazırlandığı, elde edilen rakkamların düzeltilmeye muhtaç olduğu açıktır. Bu gibi sakıncalar, burada uzun anlatılmayacak bazı istatistik metodlarla mümkün olduğu ölçüde düzeltilmiştir.

(Kaynakların güvenilirliği ve mümkün düzeltmenin yapılması önemli bir konu olduğundan, bu konu uzun bir dipnotla, ayrıntıla anlatılmıştır.) (1).

Başlangıç noktası olarak yukarda uzun uzun anlatıldığı gibi, kapalı ekonominin, tüketim ekonomisinin yıkılıp pazar için üretime geçilmesi ve iç pazarın gelişmesi alınmıştır. Meta üretiminin, yani kapitalizmin gelişmesinin temelinde, tarımı diğer zenaatlerden ayıran sosyal işbölümü olgusu vardır. Basit meta üretimi, pazarın gelişmesiyle ve pazarı geliştirerek daha gelişmiş bir kapitalist üretimi zorlar. Küçük üretici gittikçe üretim araçlarını kaybederek mülksüzleşir ve üretim araçlarına sahip olanlarla, emeğini satarak geçinenler arasındaki fark belirginleşir. Bu mülksüzleşme, yine kapitalist iç pazarı geliştirir.

«İç pazarın kurulmasında, (yani ticaret eşyası istihsalinin ve kapitalizmin gelişmesinde) esaslı etken, sosyal işbölümüdür. Bu işbölümü hammaddeyi birbirinden farklı işletme tarzlarının (ve bu işlemenin birbirinden farklı işlemlerinin) birbiri ardından ziraatten ayrılması, ama, (artık ticaret eşyaları haline gelen) kendi mahsullerini ziraat mahsulleriyle mübadele eden bağımsız birer sanayi kolu teşkil etmek üzere ziraatten ayrılmasına dayanır. Böylelikle ziraatın kendisi de bir sanayi (ticaret eşyaları müstahsili) haline gelir...

2 — Yukardaki tezin bir sonucu olarak hemen, gelişme halinde olan her ticarî iktisadın ve pek tabiî olarak da, kapitalist iktisadın bir kanunu doğar; bu kanuna göre, sanayici nüfus (yani ziraatçi olmayan nüfus) ziraatçi nüfustan daha çabuk artar ve bu nüfus gözünü ziraat âleminden ayırıp her zaman gittikçe artan bir ilgi ile hammaddeyi işleyen sanayie yönelir.

3 — Asıl istihsali yapanın istihsal âletlerinden ayrılması, yani bu müstahsilin mülksüz hale gelmesi, basit ticaret eşyası istih-

salinden kapitalist istihsale geçişi işaret eden (ve bu geçişin zorunlu şartını teşkil eden) bu ayrılma, iç pazarı **yaratır.** Bu iç pazarı yaratma oluşumu iki yönlü olur: Bir yandan küçük müstahsilin «elinden giden» **istihsal** vasıtaları yeni sahiplerinin elinde sermaye haline gelir, ticaret eşyaları istihsaline yarar, ve, bu yüzden, bu istihsal vasıtaları da birer ticaret eşyası olup çıkar. Demek ki, bu istihsal vasıtalarının basit tekrar istihsali bile, şimdi bunlara satın alınmalarını gerekli kılar (bu istihsal vasıtaları, vaktiyle, en çok da tabiî şekilleriyle, kısmen evde yapılırdı, yani bunlara bir istihsal vasıtaları pazarı açar; sonra da, şimdi bu istihsal vasıtaları yardımıyla imâl edilen mahsulün kendisi de ticaret eşyası haline gelir. Öte yandan, bu küçük müstahsilin **geçinme vasıtaları** sabit sermayenin maddî unsurları, yani (ister toprak sahibi, ister teşebbüs sahibi, ister kereste taciri, ister fabrikatör vb. olsun) iş veren tarafından işçi tutmak üzere harcanan toplam para haline gelir. Demek ki, bu geçinme vasıtaları da, şimdi ticaret eşyası haline gelmekte, yani istihlak maddeleri için bir iç pazar yaratmaktadır...

«... Ticari iktisat meydana çıktığı zaman, iç pazar da meydana çıkar. İç pazar gelişmesini bu ticarî iktisadın gelişmesine borç ludur, bu pazarın gelişme seviyesini sosyal işbölümünün derecesi tayin eder...» (Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi, sf: 55-56). (Ayrıca, Kapital, cilt 3, 1 ve 2 bölümler).

Tarımda kapitalizm saf haliyle köylülüğün, bir yanda toprakların ve diğer üretim araçlarının sahibi tarım burjuvazisi, öte yanda üretim araçlarından kopmuş tarım proleteryası olarak sınıflaşmış bulunmasını; küçük üreticiliğin ve küçük mülk sahipliğinin yok olmasını gerektiriyorsa da, bu saflıkta bir kapitalistleşme sürecine hemen hiç bir yerde rastlanmadığı söylenebilir. Önemli olan gelişme doğrultusunun bu yönde olmasıdır.

Öte yandan tefeci-tüccar sermayesinin bağımsız gelişmiş olduğu ve etkinliğini koruduğu bir yapıda, emperyalizmin ve iç ortaklarının orta köylülüğü kendilerine destekçi ve proleteryaya düşman bir duruma getirmesi planlarını bilinçlice uyguladıkları bir ortamda, küçük mülkiyetin ve küçük üreticiliğin çözülmesinin daha güç ve ağır olacağı da açıktır. Yine de, tarımda kapitalistleşmenin bütün önemli kriterlerine (ölçülerine) göre, Türkiye kırlarında sanıldığı kadar da ağır olmayan bir kapitalistleşme süreci ve genel olarak kapitalist üretim biçiminin egemenliği söz konusudur. Araştırma, bu varsayımı kontrol edecek ve ispatlayacaktır.

ARAŞTIRMADA KULLANILAN ÖLÇÜTLER

Araştırmalarda kullanılan ölçütlerin tarımsal yapı analizinde kullanılan (Lenin'in de kullandığı) klâsik ölçütler olduğunu belirtmiştik. Bu konuda daha etraflı açıklama yararlı olabilir.

Bu araştırma çerçevesinde, sözü edilen ölçütlerin yeteri kadar geniş, ama anlamlı olabilecek kadar dar ve ölçüye, karşılaştırmaya elverişli olmasına dikkat edilmiştir.

Şimdi, araştırmada kullandığı ölçütleri gerekçeli olarak açıklamaya çalışalım :

1 — Pazara açılma :

Pazara açılma imkânlarının artışı kapitalist pazar ekonomisinin gelişmesinin hem bir göstergesi, hem de bu gelişmeyi hızlandıran bir faktördür. Genel ilkemize uygun olarak ölçütlerin sayısını, yorum kolaylığı açısından, fazla genişletmemek amacıyla «pazara açılma» ölçütü, bir kaç alt-ölçütün bir sıralama tekniğiyle toplanması ve her il veya Türkiye'nin bütün için tek bir ölçüte indirgemesiyle elde edilmiştir. Bu alt ölçüler şunlardır :

a — Devlet yol ağlarının durumu (Türkiye ve il ölçüsü)

b — Her havada açık devlet ve il yolları oranı,

c — Motorlu araçların nüfusa oranı (Türkiye ve il ölçüsü).

Pazara açılma imkânları açısından bu ölçütler birbirini tamamlama durumunda olduklarından tek ölçüte indirgenmeleri kolay ve güvenilir olmuştur.

Tarımda kapitalist ilişkilerin doğması ve insan-toprak ilişkisinin kapitalist nitelik kazanması, temelde, kendine yeten ekonomiden çıkarak pazar ekonomisine açılmakla olur. Böyle bir açılmanın ön şartıysa, ürün pazarlaması için gerekli imkânların geliştirilmesidir. Bu imkânlar geliştiği ölçüde pazarlama gelişir. Ticaret merkezleri ve tarımsal ürünlerin tüketildiği merkezler olan şehirlerin birbirle-

riyle bağlantıları, öte yandan köylerin şehir merkezleriyle bağlantıları bu konuda önem kazanmaktadır. Yukarda sözünü ettiğimiz alt ölçülerin, pazara açılma ölçütünü, eldeki verilerin güvenilirlik oranı açısından da en iyi belirleyen ölçütler olduğu kanısındayız.

2 — Nüfus ve şehirleşme :

Nüfus faktörü, taşıdığı çeşitli alt bölümlerle, tüm ülkemiz değişmesinde ve kapitalistleşmesinde olduğu kadar, tarım kesiminin değişmesi ve kapitalistleşmesinin de bir ölçütüdür. Nüfus dağılımının ve değişmelerinin özellikle şu yönleri ölçüt niteliği taşıyabilir.

a — Köy ve şehir nüfuslarının oransal ağırlığı ve değişme hızı

b — Şehirleşme hızı

c — İç göz durumu (göç alan ve göç gönderen bölgeler)

d — Faal nüfusun sektörlere oransal dağılımı

Şehir nüfusunun artışı, endüstri ve hizmetler kesiminde çalışan faal nüfusun oransal artışı, tarım ürünlerinin meta haline gelmesini ve hızlı bir pazar ekonomisine açılmayı zorunlu kılar. Bu bakımdan şehirleşme ve şehir nüfusunun köy nüfusuna göre oransal artışı tarımda kapitalistleşmenin dolaylı bir ölçütüdür.

3 — Teknoloji:

Sosyalizmin bilim temeli yanında, yerinde yapılan çalışmalar da, tarımsal yapının de ğişmesinde teknolojinin umulanının da üstünde bir yere sahip olduğunu göstermiştir. Tarımda kapitalizme geçişin klasik ölçütlerinden biri diyebileceğimiz makineleşme hız ve oranı, tarımda kapitalizme geçişin hız ve oranını —özellikle makineli tarıma elverişli bölgelerde— doğrudan doğruya etkiliyor denilebilir.

Tarım teknolojisinin ilerlemesi konusunda elimizdeki en sağlam, güvenilir veri traktörle ilgili verilerdir. Diğer tarım makinelerinin tarım alanına giriş dönemi, oranı ve hızı, traktör sayısının, oranının ve traktörleşme hızıyla kesin ve sağlam bir korrelasyon göstermektedir. Bu bakımdan tarım teknolojisinin gelişmesinin, giderek tarımda kapitalizmin gelişmesinin ölçütü olarak, traktörleşmeyi aldık.

Tarım yöntemlerinin gelişmesi de, bir anlamda teknolojik gelişme içinde yer alabilecek bir ölçüttür. Bu konuda da tarımda sunî gübre kullanımını bir alt ölçüt olarak benimsedik. Böylece teknoloji ölçütü içinde.

a — Traktör sayısında yıllara göre oransal artış

b — Son verilere göre traktörle işlenen tarım alanlarının durumu (traktör başına kaç hektar ekilebilir alan düştüğü)

c — Sunî gübre kullanımında görülen artış alt ölçütleri yer almaktadır.

4 — Üretilen tarımsal ürün türü:

Ürün türündeki değişiklikler, kapitalistleşmenin ya da pazara açılmanın ölçütlerinden biridir. Tüketim için üretilmeğe daha elverişli ve köylünün ana gıda ve ihtiyaç maddelerinden olan tahılların pazarlanması, ancak bir ürün fazlası söz konusu olduğunda mümkündür. Oysa, pamuk, tütün, fındık vs. gibi ürünler salt, pazar için üretilen, pek önemsiz bir kısmı iç tüketime ayrılan ürünlerdir. Pazar ekonomisi geliştikçe, kapitalizme geçildikçe, ikinci tür ürünlerin üretim ve ekilişinde oransal artışın fazla olması gerekir. Ayrıca, ister tahıl ister diğer ürünler olsun, belli bir noktanın üzerindeki üretim artışı, her zaman için, hızlı bir teknolojik gelişme ve nüfus gelişmesinin de sonucu olacağından kapitalistleşmenin ölçütüdür.

Bu temel ölçütün alt ölçütleri:

a — Tahıl ve endüstri bitkileri üretiminin birbirlerine oranları (ton)

b — Tahıl ve endüstri bitkilerinin ekildiği alanın ekilebilir topraklara oranı

c — 1950-1967 arasında iki tür bitkinin üretim ve ekiminde gözlenen oransal değişmelerdir.

5 — Çiftçilikten sağlanan gelir:

Çiftçilikten sağlanan gelir ortalamasının köylü nüfusa bölünüşü, tarımsal gelirdeki artış kadar, tarımsal pazarın genişlemesi olgusunu da ortaya koyabilecek bir ölçüt gibi görünüyor. Özellikle bu ölçütü il birimine uyguladığımızda kapitalistleşme süreci içinde illerin birbirlerine göre durumlarını belirlememiz kolaylaşmaktadır.

6 — Mülksüzleşme :

Tarımda kapitalleşmenin klâsik ölçütü mülksüzleşme, yani topraktan kopma, topraksızlaşmadır. Mülksüzleşmeyi tam bir biçimde

ortaya koyabilmek için farklı alt-ölçülerden yararlanmak gerekir. Bu ölçütler, açıklamalarıyla birlikte şunlardır:

a — Topraksız aile oranı ve bu oranın artış hızı.

Çiftçi aileler arasında topraksız aile oranının artışı, kapitalistleşmenin temel göstergelerinden biri olan mülksüzleşmeyi ve mülksüzleşmenin hızını vermektedir. (Karşılaştırılan veriler 1950 Tarım sayısı verileri ve KEE verileridir.)

b — Toprak tekelleşme oranı:

Mülksüzleşme, son çözümlemede bir toprak tekelleşmesinin göstergesidir. Aynı zamanda toprak yetersizliğinin de bir sonucu olabilir. Büyük mülkiyetin artış gösterdiği bölgelerde aynı zamanda mülksüzleşme varsa, bu tarımda tekelleşmenin kesin belirtisi olabilir.

Köy içinde 200 dönüm üzerinde (büyük olarak kabul ettiğimiz) işletmeleri ellerinde tutan aile oranı ile, ellerinde bulundurdukları toprak oranı arasındaki ilişki, bize toprak tekelleşme oranını verir. Bulunan oran belli bir il veya bölge için ne kadar yüksekse, toprak tekelleşmesi göreli olarak o kadar fazla demektir.

c — Köy dışı ailelerin kontrol ettikleri (mülkiyetlerinde bulunan) köy içi toprakların oranı:

Sadece köy içi büyük mülkiyeti göz önünde bulundurmak, büyük mülk sahiplerinin çoğunlukla şehirlerde yaşadıkları düşünülürse eksik ve sakıncalıdır. Toprak tekelleşmesi bölgelerinin sağlam olarak belirlenmesi ancak köy dışında yaşayanların sahip oldukları toprak oranını da işin içine katmakla mümkün olabilir. Ayrıca bu ölçüt tarımda kapitalistleşmenin klâsik ölçütlerindendir.

7 — Tarım işçisi ve mevsimlik tarım işçisi olan köy oranı :

Tarım işçisi sayı ve çiftçi nüfus içindeki oranında artış tarımda kapitalistleşmenin kesin ölçütlerindendir. Türkiye'de bunun daha çok bir mevsimlik işçilik biçiminde olduğunu varsaymakta yarar vardır.

Tarım işçisi olan köylerin il köylerine oranı da kapitalistleşmenin, kapitalist üretim biçiminin varlığının bir göstergesidir.

8 — Toprağı tasarruf ve işleme biçimi:

Tarımda kapitalistleşmenin, tarımsal yapı değişikliğinin en güvenilir göstergelerinden biri toprağı tasarrufun hukukî ve örfî biçimidir. Türkiye koşullarında toprağı işlemekte üç ayrı biçim ortaya çıkar: a—Ortakçılık (ve başka adlar alan aynı çerçevedeki biçimleri) b—kiracılık, c—tarım işçiliği.

Bu biçimin «ortakçılık» büyük toprak mülkiyetiyle bir arada bulunduğu zaman feodal bir mülkiyet ilişkisinin belirtisi sayılabilir. Bunun tam aksine, toprak kiracılığı hem teorik verilere göre, hem de yerinde yaptığımız araştırmaların gösterdiği gibi kapitalist bir ilişkiyi gösterir. Tarım işçiliğinden tam anlamıyla bir tarımın kapitalistleşme ölçütü olduğunu daha önce görmüştük.

9 — İşletme büyüklüğü, toprak mülkiyeti :

Küçük, orta ve büyük mülkiyet olarak nitelendirdiğimiz toprak mülkiyeti gruplarının :

a — Aile oranına,

b — İşledikleri toprakların işlenen topraklara oranına göre taşıdıkları ağırlık,

c — Küçük, orta, büyük mülkiyet gruplarının belli bir zaman boyutu içinde gösterdikleri değişmeler.

bize Türkiye'de illere ve bölgelere göre ne tür bir mülkiyetin, ne tür bir insan toprak ilişkisinin hakim olduğunu ve 1950-1967 arasında mülkiyetin niteliğinde görülen değişmeleri vermektedir. Böylelikle hangi mülkiyet grubunun ağırlığından diğer hangi mülkiyet grubunun ağırlığına kayıldığı ortaya çıkmaktadır. Özellikle bölge tipolojisi denememiz için ölçüt en önemli ölçütlerden biridir.

10 — Köylerin mülkiyeti:

Köyün bütününü, çeşitli koşullarla bir kişiye, bir aileye, bir sülâleye ait olması, yani tarım topraklarının tümünün, dolayısıyle köyün yerleşme bölgesinin de kişisel büyük mülkiyetin elinde bulunması, tarımda kapitalizm öncesi ilişkilerin bir ölçütüdür. Bu türden köylerin oranı ne kadar fazlaysa, o bölgede feodal ilişkilerin o derece hakim olduğunu söylemeye yetkimiz vardır. Kişilerin mülkiyetindeki köy sayısının zaman içinde gösterdiği azalmaysa, kapitalizm öncesi ilişkilerde bir çözülmenin belirtisidir.

Alt bölümleriyle birlikte bu 10 temel ölçüt, bize Türkiye'de tarımsal yapının durumu,

üretim güçleri ve üretim ilişkileri, kapitalistleşme olgusu ve hızı konusunda, hiç değilse belli genellemelere gidebilecek bir fikir ve doğrultu verebilir.

Araştırmanın bundan sonraki bölümlerinde, bu ölçütler, a—Türkiye'nin tümü ve b—İller seviyesinde teker teker denenecek, geçerlilikleri araştırılarak yorumlanacaktır.

TARIMDA KAPİTALİSTLEŞMENİN ÖLÇÜTLERİNE GÖRE DURUM.

1 — Kentleşme, göç eğitimi :

Meta üretimi ve kapitalist pazar, sosyal işbölümünün sonucu olarak geliştiğine göre, sosyal işbölümünün gelişmesinin göstergesi ve doğal sonucu kırsal nüfusun tarımsal nüfusun azalması, kentsel nüfusun ve sanayide çalışan nüfusun nisbî artışıdır. «Kapitalizm, ticarî ve endüstriyel nüfusta tarımsal nüfus aleyhine bir artış olmaksızın düşünülemez.. Endüstri merkezlerinin meydana gelmesi, sayıca artması ve nüfusun bu merkezlere çekilmesi bütün kırsal sistem üzerinde derin etkiler yapar, ticarî ve kapitalist tarımın gelişmesine yol açar. (Lenin, Rusya'da... İngilizce, sf: 40-41).

Bu olgunun, göstergeleri olarak, şehir ve köy nüfus oranlarının gelişmesi, tarım ve endüstri sektörlerinde çalışan nüfusun oransal gelişmeleri, iç göçler alınabilir.

1927-1960 yılları arasında, Türkiye'de nüfusun kırsal ve kentsel bölgelere dağılımı şöyledir:

TABLO I

Yıllar	Şehir nüfusu	Kır nüfusu (Köy nüfusu)
1927	% 24.2	% 75.8
1940	24.0	76.0
1950	25.1	74.9
1960	32.0	68.0
1970	39.0	61.0

Bu tabloda, kırsal nüfusun 1950'den hele 1960'dan sonra hızlı bir azalma sürecine girdiği görülmektedir. Yapılan istatistik tahminlere göre, 1975'de kırsal nüfus yüzde 57'e kadar düşmüştür.

Öte yandan faal nüfusun sektörlere dağılımı, bu tabloyu ve şehirleşme sürecini (kapitalistleşmenin ve kırsal bölgelerde dağılımın bir görüntüsü) pekiştirmektedir.

TABLO II

Yıllar	faal nüfus	tarımsal nüfus oranı
1955	12 205 (milyon)	% 77.4
1960	12 998	74.9
1965	13 558	71.9

Aşağıda 1960-1965 dönemi için yapılmış ve köy ve şehir nüfus artışlarını bölgelere göre ele alan tablo da kırsal bölgelerden şehirleşmeye doğru eğilimi ortaya koymaktadır.

TABLO III

Tarım bölgesi	Toplam nüfus artışı	Köy %	Şehir %
Ege	2.2	1.9	2.8
Marmara	3.2	2.6	3.3
Orta Kuzey	2.7	1.1	5.6
Akdeniz	3.3	2.3	5.0
Karadeniz	2.3	1.9	4.5
Orta Güney	2.5	1.8	4.2
Kuzey Doğu	2.0	1.6	3.9
Güney Doğu	3.3	2.6	5.8
Orta Doğu	2.2	1.9	4.2

Görüldüğü gibi, bütün bölgelerde şehir nüfusları artışı 1960-1965 arasında toplam nüfus artışının çok üstünde olmuştur.

İç göçlerle, bulundukları kırsal bölgeden kopup şehirlere yerleşen nüfusun oransal artışı, Türkiye toplumu için şöyle bir eğilim gösteriyor:

TABLO IV

Yıllar	Doğum yeri olan ilin dışında yaşayan nüfus	Genel nüfusa oranı
1945	1 347 402	9.3
1950	1 692 933	8.3
1955	2 504 874	10.4
1960	3 178 722	11.0
1965	4 018 770	11.8

1963-1967 arasındaki 5 yıl içindeki durumu tesbit eden bir araştırma (Türk köyünde modernleşme eğilimleri, DPT, sf: 101, tablo 93) Türkiye köylerinin ancak yüzde 24.6'sından hiç göç olmadığını, köylerin yüzde 75'inden fazlasından sürekli göç olayı olduğunu ortaya koyuyor. Köyden göç edenlerin yüzde 88.3'ü, aynı araştırmaya göre, şehir ve kasabalara gidiyorlar.

Aşağıdaki tablo ile, kır nüfusunda kent nüfusu lehine olan değişmelere bir kere daha bölgelere göre göz atalım:

TABLO V

Bölge	Hiç göç olmayan köy oranı	İlçe veya kasabaya göç oranı	Büyük şehre göç oranı
Bölge	26.7	44.6	36.0
Marmara	5.6	21.1	43.7
Orta Kuzey	26.5	21.6	29.6
Akdeniz	26.1	37.6	0.7
Karadeniz	32.4	12.9	45.5
Orta Güney	11.8	55.1	4.4
Kuzey Doğu	17.7	15.1	37.4
Güney Doğu	29.2	12.5	1.9
Orta Doğu	28.6	2.7	28.0
Türkiye	24.6	20.9	24.8

Çeşitli bölgelerde farklı derecelerde ve hızlarda da olsa, genel eğilim köylerden kentlik bölgelere göç doğrultusundadır. Bu veriler, belli kriterler açısından, kendine yeten dar ekonomi çerçevesinin kırıldığının; sosyal işbölümünün gerçekleşmesi ve ilerlemesi sonucunda, kapitalist tarımın gelişmesinin göstergeleridir. Bu gelişmenin hızının 1950'den sonra arttığı yine tablolardan görülmektedir.

II — Pazara açılma imkânları :

Tarımda meta üretiminin gelişmesi kapitalist doğrultuda pazarın gelişmesi anlamına geldiğine göre, pazara açılma imkânlarının durumu ve gelişmesi tarımda üretici güçlerin ve kapitalizmin gelişmesinin bir başka ölçütüdür.

Bu ölçütü, «yol ve ulaşım durumu» olarak da ifade edebiliriz. Yol ve ulaşım durumunun en belirgin ve objektif göstergesi yolların nicel nitel gelişmesi, motorlu taşıt araçlarının durumudur.

Aşağıdaki tablodan pazara açılma imkânlarının gelişmesini izleyelim:

TABLO VI

Yıllar	Her mevsim geçit veren yol toplamı	Motorlu araç sayısı
1956	32 421 km	76 361
1960	40 257 km	114 208
1966	44 876 km	193 816

Bilindiği gibi, 1950 sonrası, özellikle karayolları yapım ve oranımında atılım dönemidir. Bu olgu bir yandan **kapitalizmin gelişmekte** olmasının kapalı köy ekonomisinin, ataerkil ekonominin ve üretimin yıkılmasının zorladığı, öte yandan da kapitalist pazarı geliştiren bir görünümdedir.

III — Tarım teknoloji ve yöntemlerinde gelişmeler :

Tarımda kapitalizmin gelişmesi, sosyal işbölümü ve ticari tarıma geçişin temelinde, şüphesiz teknolojik gelişme vardır. Üretici güçlerin gelişmesinin en anlamlı ve objektif kriteri teknolojinin, araçların ve yöntemlerin gelişmesidir.

Çağımızda üretim araçları arasında, 'traktör' girdiği bölgede yarattığı değişmelerle ve Türkiye'nin tarımsal özellikleri içinde teknolojik gelişmenin sembolü haline gelmiştir.

Traktörleşmenin 1945'den bu yana geçirdiği gelişmeye bir bakalım:

TABLO VII

Yıllar	Traktör sayısı	Traktörle işlenen alan (ha)	Traktörle işlenen toprak yüzdesi
1945	1 156	87	1
1950	16 585	1 244	9
1955	40 282	3 021	14
1963	50 844	3 813	16
1965	54 668	4 100	17
1967	74 982	5 624	24
1970	105 865	7 940	32

Tabloda da görüldüğü gibi gerek traktör gerekse traktörle işlenen alan artışı 1955'ten hele 1967'den sonra son derece barizdir. Traktör sayısının ve traktörle işlenen toprağın, özünde sermaye yoğun tarıma, entansif tarıma geçiş, yani tarımda kapitalizmin gelişmesidir. Öte yandan traktörün girmesi yerinde yapılan alan araştırmalarının da gösterdiği gibi eski üretim ilişkilerinde çözülmeye, topraktan hızlı kopmaya, kapitalizm öncesi bağımlılık ilişkilerinin ve bunların sonradan aldığı ortakçılık vs. şekillerinin gereksizleşmesine, çözülmesine, tarım işçiliğinin artmasına yol açmaktadır.

Tarım teknolojisinde gelişmeyi bir ek ölçütle daha gösterelim; santrifüj tulumbalarının ve motopomp sayısının artışına bakalım:

TABLO VIII

Yıllar	Santrifüj tulumbaları	motopomp
1952	3 670	4 007
1960	11 814	22 557
1967	22 860	66 660

Yine tarımda teknolojik gelişmenin bir göstergesi olan suni gübre kullanımı ise şöyledir:

TABLO IX

Yıllar	Suni gübre kullanımı (ton)
1938	1 376
1950	42 103
1964	532 000
1967	1 535 278

Suni gübre kullanan çiftçi oranı ise, 1967 yılı için Türkiye çapında yüzde 50 olarak belirlenmiştir.

Bölgelere göre dağılıma baktığımızda:

TABLO X

Bölge	Suni gübre kullanan çiftçi oranı
Ege	% 70.0
Marmara	72.0
Orta Kuzey	54.7
Akdeniz	54.3
Karadeniz	72.3
Orta Güney	64.7
Kuzey Doğu	13.4
Güney Doğu	3.3
Orta Doğu	27.7
TÜRKİYE	50.00

TABLO XI

Yıllar	TAHIL Alan (ha)	TAHIL Üretim (ton)	ENDÜSTRİ BİTKİLERİ Alan (ha)	ENDÜSTRİ BİTKİLERİ Üretim (ton)	Tahıl üretiminde ortalama yıllık artış	Endüstri bitkileri üretiminde ort.yıl.ar.
1927	4 083 362	2 500 487	280 410	160 944	205 381	42 344
1945	7 229 787	4 197 351	865 994	963 187	789 597	182 738
1950	8 670 943	8 145 339	997 320	1 876 878	957 582	711 139
1955	12 578 750	12 933 250	1 358 479	5 432 573	634 334	442 917
1963	13 581 089	18 007 927	1 503 840	8 975 914	1374 380	209 198
1965	13 512 163	15 259 166	1 535 803	9 394 311	1109 980	1 166 143
1967	13 564 928	17 479 127	1 648 016	11 726 598		

Kaynak: Zirai bünye ve istihsal 1934-1930, Tarımsal Yapı ve Üretim 1968

TABLO XII

BÖLGELER	TAHIL Ekiliş (ha) 1950	TAHIL Ekiliş (ha) 1965	TAHIL Üretim (ton) 1950	TAHIL Üretim (ton) 1965	ENDÜSTRİ BİTKİLERİ Ekiliş (ha) 1950	ENDÜSTRİ BİTKİLERİ Ekiliş (ha) 1955	ENDÜSTRİ BİTKİLERİ Üretim (ton) 1950	ENDÜSTRİ BİTKİLERİ Üretim (ton) 1965
Orta Kuzey	1 614 793	2 686 421	1 275 030	3 020 161	66 655	90 221	327 997	1 124 818
Ege	842 561	1 170 082	747 694	1 493 406	237 417	423 121	252 855	1 493 406
Marmara	690 967	1 045 324	680 081	1 411 002	62 259	233 053	221 283	971 796
Akdeniz	672 112	1 076 590	642 366	1 332 382	266 775	519 827	226 673	800 669
Kuzey Doğu	365 736	390 607	217 831	595 672	14 894	27 508	52 490	354 584
Güney Doğu	504 181	1 228 344	280 206	1 101 164	9 771	21 222	29 408	69 623
Karadeniz	695 538	1 014 272	613 193	1 231 775	61 669	105 256	169 137	110 185
Orta Doğu	774 830	1 195 600	408 673	1 247 282	29 385	68 884	221 228	915 011
Orta Güney	1 348 651	2 952 760	551 667	3 237 156	89 381	83 611	190 317	1 205 497
TÜRKİYE	7 525 400	5 348 800	780 100	1 900 500	12 960 000	14 670 000	1 587 703	6 917 21

Bilindiği gibi suni gübre kullanımı, Türkiye'de pazar için yapılan üretimin bir parçasıdır. Ekilen ürün türüyle de ilgili olmakla birlikte, yine de suni gübre kullanımını kapitalist pazara açılmanın önemli bir göstergesi sayabiliriz. O zaman bir yandan, kapitalist tarımın yaygınlığı, öte yandan bölgeler arası farklar yukardaki tabloda hemen ortaya çıkmaktadır.

IV — Tarımsal Ürün Türlerinde Gelişmeler

Tarımın pazar için yapılmasının, tarımda kapitalistleşmenin başlıca göstergelerinden biri de tarımsal ürün türlerindeki gelişme ve değişmelerdir. Bilindiği gibi geleneksel tahıl üretimi büyük ölçüde aile tüketimine dönük olabildiği halde, endüstri bitkileri üretimi kapitalist tarımın şaşmaz ölçüsüdür. Türkiye tarımında tahıldan endüstri bitkilerine doğru gelişmeyi açık bir şekilde izlemek mümkündür (Tablo 11). Aynı olayı farklı bir yönden bölgelere göre ve 1950 - 1960 dönemleri için de izleyebiliriz (Tablo 12).

Bu tabloların, (özellikle tablo 11'in gösterdiği gibi) 1950 - 1955 yılları arasında işlenen alanda büyük bir artış (yüzde 50 kadar) olmuş, bunun yanında endüstri bitkileri ekimi tahıla göre daha hızlı bir gelişme göstermiştir. Bu gelişmenin dönüm noktası 1955 sonrasıdır. 1955'i «100» olarak alacak olursak, 1967'de tahıl üretimi 135'e çıkarken, endüstri bitkileri üretimi 216'ya çıkmıştır. Söz konusu tabloların, bölgelere göre daha ince bir yorumu, pazara dönük kapitalist tarımın gelişmeleri açısından daha farklı ipuçları verecektir.

V — Toprak Mülkiyeti ve Toprakların Dağılımı

Tarımda üretici güçlerin gelişmesi, tarımsal alanda kapitalizmin gelişmesi : köylülüğün farklılaşması, köylülük içinde sınıflaşma, toprak mülkiyetinde görülen değişmeler vb. olarak yansıyacaktır. Aslında araştırmamızın belkemiği, ana noktası burada düğümlenmektedir. Şimdi bu konuyla ilgili bazı istatistik verileri gözden geçirelim :

Elimizde bulunan istatistik verilerin toprak mülkiyeti, topraksız aile oranı, toprak tasarruf biçimi ile ilgili olanlarının güvenlilik derecesinin düşük olduğunu belirtmiştik. Yine de bu rakamlar, farklı istatistiklerin aralarındaki farklara vb.'e rağmen, mülkiyet ilişkilerindeki değişmeler konusunda fikir verebilecek niteliktedir. (Üstelik de kullandığımız rakamlar belli düzeltme metodlarından ve karşılaştırmalardan geçmiştir.)

Topraksız aileler : 1950 tarım sayımına ve 1967'de tamamlanan Köy Envanter Etüdlerine (KEE) göre ortaya çıkan verileri ele alalım ve 1950 - 1967 dönemlerini karşılaştıralım. (KEE verilerinde, farklı kriter kullanmak yüzünden topraksız aile oranı çok yüksektir. Muhtemelen toprak kiralayan veya ortakçılıkla işleyen aileler de bu rakama dahildir. Aynı şekilde mevsimlik işçiler de dahil edildiğinden, tarım işçisi aile oranı da yüksek çıkmaktadır.)

TABLO : XIII

Yıllar	Çiftçi aile sayısı	Topraksız ailelerin çiftçi ailelere oranı	Yarıcı - ortakçı nüfus oranı	Tarım işçisi aile sayısı
1950	2 322 391	% 14.5	% 2.4	251 303
1967	4 252 843	29.8	1.8	1 175 223

Kaynak : 1950 tarım sayımı, 1950 nüfus sayımı, K.E.E.

1950 - 1967 yılları arasında, çiftçi aile sayısı, 1.8 kat artmıştır. Artışın en fazla, sırasıyla, Güney Doğu, Marmara, Orta Güney, Kuzey Doğu bölgelerinde olduğu görülüyor. Bunun başlıca nedenini geleneksel aile tipindeki parçalanma ve toprakların buna bağlı olarak bölünüşünde görmek mümkün olduğu kadar, Marmara bir yana, diğer üç bölgede topraktan kopma imkânının azlığında görmek de mümkündür.

Çiftçi aileler sürekli olarak çoğalmakta, mülkiyet parçalanmakta ama topraktan kopma hızlı olmamaktadır. Ancak zamanla küçük mülkiyetin yutulması, çoğunluğu küçük mülkiyet grubunda barınan bu artan çiftçi aileleri topraktan koparacaktır. Ayrıca bu 4

TABLO : XIV
BÖLGELERE GÖRE TOPRAKSIZ AİLE ORANI

Bölgeler	Çiftçi aile sayısı 1950	1967	Topraksız ailelerin çiftçi ailelere oranı 1950	1967
Orta Kuzey	366 161	578 580	% 7.3	% 34.0
Ege	387 803	497 613	16.8	35.0
Marmara	209 281	544 430	8.9	12.6
Akdeniz	203 011	377 569	31.0	31.1
Kuzey Doğu	157 676	292 856	13.9	20.0
Güney Doğu	153 186	476 079	37.9	29.3
Orta Doğu	216 483	375 864	16.0	38.1
Orta Güney	221 894	410 598	13.0	28.9
TÜRKİYE	2 322 391	4 252 843	14.5	29.8

(Kaynak : 1950 tarım sayımı, 1950 nüfus sayımı, K.E.E.)

bölge, nüfus artış hızının da en fazla olduğu bölgelerdir.

1950 - 1967 döneminde, topraksız aile oranındaki artış, mülksüzleşmenin en kesin belirtisidir. Elimizdeki verilere göre sırasıyla, Karadeniz, Orta Kuzey, Kuzey Doğu, Orta Doğu bölgelerinde mülsüzleşme, topraksızlaşma süreci en hızlıdır. Güney Doğu bölgesinde ilginç bir sonuç gözlenmektedir. Burada, topraksız aile oranında eksilme görülüyor. Akdeniz bölgesindeyse, 1950 - 67 arasında hemen hiç bir fark yoktur.

Topraksızlaşma süresinin en hızlı olduğu tarımsal bölgeler, eldeki diğer verilerin gösterdiğine göre, küçük ve orta mülkiyet bölgeleri, aynı zamanda, dışarı göçlerin en fazla, 1960 - 1965 arasında köy nüfus artışının da en az olduğu bölgelerdir. Yine elimizdeki veriler, bu 4 bölgede de, orta mülkiyette hızlı bir azalma olduğunu gösteriyor. KEE'lere göre büyük mülkiyetin 1950 - 67 döneminde artış gösterdiği illerin % 80'i de bu dört bölgede yer almaktadır. Bu veriler, bir toprak temerküzü, bunun sonucu bir mülksüzleşme olayının varlığına işarettir. Oysa, topraksız aile oranında 1950'ye göre eksilme görülen Güney Doğu bölgesinin durumu farklıdır. Bu bölge bir dev mülkiyet ve feodal kalıntılar bölgesi olarak, zaten mülksüzleşmenin 1950' den önce son sınırında olduğu bir yerdir. 1950 - 1965 arasındaki gelişmeler (teknolojik gelişme, çiftçiyi topraklandırma girişimleri, toprak reformu söylentileri) burada, temel yapının farklılığı yüzünden farklı bir sonuç vermiştir. Akdeniz bölgesinin durumu da benzerlik göstermektedir. Burada da 1950 öncesinde topraksızlık zaten son haddindedir. Ayrıca 1950 - 1967 arasında, bu bölgenin tarımsal yapısının gelişmesi, diğer bölgelere oranla daha ağır olmuştur. (Bunun nedeni başlangıç noktasında kapitalistleşmenin daha üst bir aşamasında olmasıdır.) Bu yüzden 1950 - 1967 arası mülksüzleşme olayı diğer bölgeler kadar belirgin değildir.

Tarım sayımı verilerine göre, Türkiye'de 1950 yılında toplam 2 milyon 322 bin 391 çiftçi aileden yüzde 10.8'i tarım işçisi aile olarak görünürken, 1967 dönemi için köy envanter etüdlerine göre bu oran çiftçi ailelerin yüzde 27.6'sına yaklaşmaktadır. Elde edilen bu oranların ilk bakışta yüksek olduğu düşünülebilir. Ancak, bunların mevsimlik tarım işçilerini yani bir yandan da kendi yetersiz küçük topraklarını işleyen, zaman zaman işgüçlerini kiralayan köylüleri de içerdiği düşünülürse sayılar yine de bir eğilimi ifade etmektedir ve anlamsız değildir.

Yine, tarım işçisi ailelerin çiftçi ailelere oranının hiç topraksız köylü aile oranıyla karşılaştırılmasında yarar vardır. Köyde yaşayan aileler için Türkiye şartlarında tarım ve toprak dışı bir çalışma alanı yaygın olarak bulunmadığından, 1950'de yüzde 14.5'ten 1967 lerde yüzde 29.8'e çıktığı görülen (abartmalı bir rakam olmalı. 1970 sayımı bu yüzdeyi % 11.6 olarak tesbit etmektedir.) topraksız köylü aile oranının çoğunluğuyla tarım işçisi aileleri içerdiğini söyleyebiliriz. Topraksız durumdaki yarıcı ve ortakçı ailelerin çiftçi ailelere oranı hiç topraksız aile oranından çıkarılırsa, (1950'de yüzde 2.4, 1967'de 1.8 kadar hesaplanmaktadır) geriye kalan oran,

yaklaşık olarak tarım işçisi (sürekli veya mevsimlik) aileleri kapsıyor demektir.

Öte yandan, kapitalizm dışı bağımlılık ilişkilerinin belirtisi, yarı - feodal (feodalitenin çözülme döneminde ortaya çıkan ve için de kapitalist rant tohumlarını barındıran) üretim ilişkilerinin bir göstergesi sayılabilecek yarıcı - ortakçı aile oranının 1950'de yüzde 2.4 ten 1967'de 1.8'e düşmesi bu üretim ilişkilerinin çözgülmesinin bir başka belirtisi sayılabilir.

Farklı yöntemlere göre yapılmış olan ve bu bakımdan 1950 ve KEE sonuçlarıyla karşılaştırma imkânı olmayan 1970 tarım sayımının yayınlanmamış sonuçlarına göre topraksız aile sayısı 1963'te 308 bin 899'dan, 1970 te 405 bin 182'ye yükselmiş, yani oran olarak % 8.8'den % 11.6'a çıkmıştır.

Kullanılan teknikler ve varılan sonuçlar ne olursa olsun bütün sayımlara göre (benzer teknikli sayımlar karşılaştırıldığında) topraksız köylü nüfusun artışı sürekli bir eğilim göstermektedir.

Öte yandan, yine 1970 sayımına göre çiftçilik yapıp da işletmesinin tümüne malik olmayan (yüzde 50'den azına malik, tümünü kiralayan, tümünde ortakçılık yapan) aile oranı tüm çiftçi ailelerin yüzde 8.3'üdür.

Çiftçi ailelerin toprak sahibi olup olmadıkları kriterine göre, Türkiye'de oldukça bariz (istatistik hataları hesaba katılsa bile) bir mülksüzleşme, topraksızlaşma ve tarım işçisi oranında artış gözlenmektedir.

İşletme büyüklüğü ve mülkiyet dağılımı

Tarımsal işletmelerin alanı ve işletme alanlarının ailelere dağılımı tarımda mülkiyet ilişkilerinin önemli kriterlerinden biridir. İlerde il il ayrıca ele almak üzere, burada Türkiye ölçüsünde bazı tablolar ve rakamlar verelim :

Türkiye'de işletilen tarım topraklarının ailelere dağılımında çok önemli bir farklılaşma görülmektedir.

Örneğin 1952 sonbahar anketine ve 1963 tarım sayımı örnekleme sonuçlarına göre toprağın işletmelere dağılımı şöyledir :

TABLO : XV

1952 Sonbahar Anketine Göre Arazinin İşletmelere Göre Dağılımı

İşletme Grubu (dönüm)	Aile Sayısı (1)	% (2)	İşletme Sahası (Hektar)	%
1—20	772.800	30.57	836.000	4.30
21—50	797.400	31.55	2.789.820	14.34
51—75	336.000	13.29	2.096.760	10.78
76—150	384.000	15.19	3.023.660	20.69
151—300	159.600	6.31	3.360.180	17.27
301—500	39.600	1.57	1.519.920	7.81
501—700	16.800	0.66	1.014.540	5.22
701 ÷	21.600	0.85	3.810.960	19.59
TOPLAM	2.527.800	100.0	19.451.940	100.0

1963 Tarım Sayımı Örnekleme Sonuçlarına Göre İşletilen Arazinin İşletmelere Göre Dağılımı

TABLO XVI

İşletme Grubu	Aile Sayısı (1)	% (2)	İşletme Sahası (Hektar) (3)	% (4)
1—5	398.866	12.86	114.385	0.68
6—10	375.329	12.10	317.324	1.90
11—20	494.623	15.95	744.467	4.45
Toplam	1.268.818	40.91	1.176.176	7.04
21—50	863.470	27.9	2.902.910	17.35
Toplam	2.132.288	58.73	4.077.086	24.39
51—200	853.425	27.52	7.968.387	47.62
201—999	110.814	3.68	3.597.285	21.50
999 +	4.323	0.14	1.089.276	6.50
TOPLAM	3.100.850	100.0	16.734.334	100.0

Tablolarda açıkça görüldüğü gibi, Türkiye'de «cüce» adı verilen en küçük ve verimsiz işletmeler nicel olarak hakimdir. Üstelik de bunlar son derece küçük bir toprak payına sahip bulunmaktadırlar.

1952 sonbahar anketi sonuçlarına göre 1—20 dönüm üzerinde tarım yapan işletmeler tüm işletmelerin % 30.57'sinin meydana getirdikleri halde, toprakların ancak % 4.30'unu işlemektedirler. Tüm işletmelerin yüzde 62.12'si ise tüm tarım topraklarının yüzde 18.64'ünü tasarruf etmektedir. Buna karşılık 700 dönümden büyük olup, tüm işletmelerin yüzde 0.85 ini meydana getiren 21.600 işletme, toprakların yüzde 19.50 sini işlemektedir.

1963 Tarım sayımı örnekleme sonuçlarına göre, 20 dönüme kadarki işletmelerin oranı tüm işletmelerin yüde 40.91'idir. İşlenen toprak ise ancak yüzde 6 civarındadır.

50 dönüme kadarki işletmeleri alacak olursak bunlar, 1963'te tüm işletmelerin yüzde 58.73'ünü meydana getirmekte ve topraklarm yüzde 24.39'unu işlemektedirler.

1952 ile 1963 arasında küçük işletme sayısı artmıştır. Bu orta işletmeler aleyhine bir artış olmuştur. Öte yandan da toprak parçalanmasının bir göstergesidir.

1970 Tarım sayımının henüz yayınlanmamış sonuçlarından yararlanılarak yapılan bir başka araştırmanın ortaya koyduğu tablolar, daha da anlamlıdır (tablo : 17 - 18).

Araştırmayı meydana getiren 1950 ve 1967 KEE verilerini, henüz sonuçları yayınlanmamış 1970 tarım sayımının verilerini de, bir araştırıcının çalışmasından alarak, (Doçent Korkut Boratav; Türkiye tarımının 1960'lardaki yapısı ile ilgili bazı gözlemler, Siyasal Bilgiler Fakültesi dergisinden ayrı basım, cilt 27, sayı 3) 1963 tarım sayımının verileriyle karşılaştıralım ve toprak mülkiyeti, ve dağılımını bir de bu tablolardan izleyelim.

Tablo 17 ve 18'de 1963 ve 1970 tarım sayımlarına göre, işletme sayısının ve işletmelerin toplam alanının, işletme büyüklüklerine göre dağılımı ve (basit ve kümülatif) yüzdeleri görülmektedir.

Bu tablolarda devlet çiftlikleri dağılıma alınmadığından, işletme büyüklüklerine göre, toprak dağılımını ve dolaylı da olsa mülkiyetin dağılımını daha net görmek mümkündür. Tabloların karşılaştırılması ise, 1963-1970 arasındaki gelişmeyi, eğilim olarak gösterebilecek niteliktedir. Çıplak gözlemle, tablolar arasındaki bariz farkları görmek mümkün değilse de, işletme büyüklükleri yüzde 20 lik alt bölümlerde kümelendirilirse daha iyi görülebilen durumlar belirmekte, ve İstatistik yöntemlerle (Gini temerküz oranı eşitsizlik ölçüsü) daha da belirginleşmektedir.

1963-1970 döneminde, Türkiye'nin tarımsal yapısında toprak dağılımında eşitsizlik artmıştır.

TABLO XIX

1963 ve 1970 sayımlarına göre yüzde 20'lik dilimler

İşletmeler		Toplam alan 1963	1970
En alt	% 20	1.8	2.0
Sonraki	% 20	3.7	5.0
Sonraki	% 20	11.7	9.3
Sonraki	% 20	22.0	21.2
En üst	% 20	60.8	62.5

Yani en küçük verimsiz (yoksul köylü) işletmeleri çoğalırken (ki bu yeni bir toprak temerküzü sürecinin doğal başlangıcıdır) orta mülkiyette parçalanma, (toplam alanın azalması) ve buna karşılık büyük mülkiyet diliminde toprak alanının artışı eğilim olarak, (özellikle bu eğilimi barizleştirebilen istatistik yöntemler kullanıldığında) gözlenmektedir.

Yine bu tabloların gösterdiği bir diğer gerçek Türkiyede tarımda küçük mülkiyetin yaygınlığıdır.

Daha sonra üzerinde duracağımız konular açısından, bu bulgunun büyük önemi var

TABLO XVII — TABLO XVIII

İŞLETME BÜYÜKLÜĞÜ (Dekar)		İŞLETME SAYISI			TOPLAM ALAN (Hektar)		
(1) Dilim	(2) Ortalama	(3) Adet	(4) Basit %	(5) Küm. %	(6) Miktar	(7) Basit %	(8) Küm. %
1-5	3,1	459.014	14,89	14,89	142.219	1,02	1,02
6-10	8,1	405.120	13,14	28,03	329.037	2,36	3,38
11-20	14,0	622.034	20,18	48,21	872.227	6,25	9,63
21-30	25,6	374.743	12,15	60,36	960.325	6,88	16,51
31-40	35,7	259.332	8,41	68,77	926.355	6,64	23,15
41-50	46,0	196.000	6,36	75,13	900.946	6,45	29,60
51-100	71,4	452.565	14,68	89,81	3.232.875	23,16	52,76
101-200	138,0	220.556	7,15	96,96	3.042.858	21,80	74,56
201-500	253,7	78.492	2,55	99,51	1.991.159	14,26	88,82
501-1000	627,6	12.810	0,42	99,93	803.937	5,76	94,58
1001-2500	1498,6	1.377	0,04	99,97	206.357	1,48	96,06
2501-5000	3363,4	554	0,02	99,99	186.334	1,33	97,39
5001 ve +	9355,3	389	0,01	100,00	363.923	2,61	100,00
TOPLAM		3.082.986	100,00		13.958.552	100,00	

Kaynak : DİE Tarım İstatistikleri Şubesinden 1970 Tarım Sayımı üzerine elde edilen veriler ve bu veriler üzerinden yapılan hesaplamalar.

dır. 50 dönüme kadarki tüm işletmelerin toplam işletmeci ailelerin yüzde 75.1'i tarafından işlenmektedir. 500 dönümün üzerindeki işletmelerdeki aile oranı ise tüm çiftçi ailelerin sadece yüzde 0.5'idir. Buna karşılık ilk dilimdeki yüzde 75.1 tüm toprakların yüzde 29.6'sını işlerken, bu yüzde 0.5 ilk kesim toprakların yüzde 11.2'sini işlemektedir.

1963 ve 1970 verilerinin dikkatle gözden geçirilmesi, ilerdeki yorumlarımız bakımından önemli olacak bir eğilimi ortaya koymaktadır.

Cüce mülkiyet (1—20 dekar) ve küçük mülkiyet (1 - 50 dekar) gerek aile sayısı gerekse işlediği alan bakımından (çok daha az) artış göstermektedir. Bu ise orta mülkiyet grupları aleyhine olmaktadır. Bu olguyu mülksüzleşmenin artışıyla birleştirirsek, orta mülkiyette bir parçalanma ve küçük verimsiz mülkiyette bir artıştan ve bunun sonucu olarak topraktan kopmanın hızlanmasından söz etmek mümkündür. Öte yandan 5000 dönümden büyük işletmelerde sayıca azalma ama toprak bakımından artış gözlenmektedir. Başka olgularla birleştirildiğinde toprakta tekelleşme olgusunun gelişme eğilimi sezilebilir.

Tabloların dikatli bir incelenmesi, pek çok ipucu verecektir. Küçük mülkiyetin bu ölçüde yaygınlığı gelişme dinamiğinden soyutlanmadan, özel olarak yorumlanmaya muhtaçtır.

Toprağın tasarruf biçimi

Toprağın tasarruf biçimi, tarımda üretim tarzının başlıca göstergelerindendir. Bu bakımdan önce toprağın tasarruf biçimini, işletmesinin mülkiyetine sahip olanlar veya işletmesinin mülkiyetine sahip olmayıp kiracılık, yarıcılık ortakçılık vb. şeklinde işleyenler olarak ayırmak mümkündür. İşletmesinin bir kısmının mülkiyetine sahip olanlar veya işletmesinin bir kısmını kiraya vb. verenler bu ana kategorilerin alt kategorileridir.

Burada, ilerdeki tabloların açıklanması bakımından genel olarak toprağın (çok çeşitli şekillerde) kiraya verilmesi veya kiralanması üzerinde durmamız gerekiyor. Genel olarak kiracılık, yarıcılık, ortakçılık vs. şeklinde toplanan işlenen toprağın kiralanması olgusu, çeşitli biçimlerine göre, farklı mülkiyet ve üretim ilişkilerinin belirtisi olmaktadır.

Toprağını şu veya bu şekilde büyük mülk sahibinden (çoğunlukla Türkiye'de 500 dekar üstü işletmeler) kiralayanlar (kiracı, ortakçı, yarıcı vs.) küçük işletmecilerise; bu durum, Türfkiye'de kapıtalizm öncesi bağımlılık ilişkilerinin belirtilerinden biridir. Çoğu yerde, ağa ve ortakçıları şekline bürünür ve yarı - feodal bir ilişkiyi temsil eder. Toprağı kiralayan da kirayla tutan da küçük mülk, küçük işletme sahipleriyse basit meta üretimi ve küçük işletmecilik sürüyor, ancak böyle bir durumda kiralayan ve kiraya veren taraflar yeterli sermaye birikimini sağlayamayacaklarından basit meta üretiminin sınırları kolay kolay çatlamıyor ve hızlı kapitalist gelişme gerçekleşemiyor demektir. Nihayet kiraya veren küçük mülk sahibi, kiralayan ise çevreden çok sayıda toprak kiralamış büyük işletmeciyse, ortada klasik anlamıyla kapitalist toprak kirası vardır. Türkiye'de kiracılıkta, başkalarının toprağını tasarruf etmekte bu üç biçimin varlığı söz konusudur.

Türkiye'de kiracı - ortakçı ailelerin büyük kısmının küçük işletmeci olduğu görülmektedir. 1970 tarım sayımı verilerine göre işletmesinin yüzde 50'sinden azına malik, tümünü kiralayan, veya tümünde ortakçılık yapan, yani «esas olarak işletmesine malik olmayan çiftçilerin % 86.8'i 100 dönümden küçük işletmelerde tarım yapmaktadır. Bunların yüzde 71.8'i, 50 dönümden küçük işletmelerdedir. Bu durumda Türkiye'de en yaygın toprak kiracılığı - ortakçılığı küçük işletmeciliktir. 500 dönümün üstündeki büyük işletmeleri kiralayanların, işleyenlerin oranı, esas olarak işletmesinin sahibi olmayan ailelerin yüzde 1.1'idir. Ancak işledikleri alan, bu türden tüm alanın yüzde 16.1'ini meydana getirmektedir. Kiraladıkları işletmenin tümünde ortakçılık yapanların yüzdesi de 50 dönümden küçük işletmelerde yüzde 79.1 yani aşağı yukarı yüzde 80'dir (tablo 20 - 21).

1970 sayımına göre, 1 - 50 dönüm toprak işleyen bu türden ortakçı 73 bin 076 aile vardır. 38 binden fazla aile de aynı durumda kiracıdır. Yani küçük işletmeci Yani ortakçı ailelerin oranı 1970 sayımına göre 3 milyon 081 312 olan çiftçi aile sayısının yüzde 2.3'ü

TABLO XX **Tarımcı Nüfusun Toprak İşletme biçimlerine göre dağılanı (1970)**

Tasarruf Tipi	Esas Olarak işlediği Toprağın Maliki Olan Çiftçiler						Esas Olarak İşletmesine Malik Olmayan Çiftçiler								Genel Toplam	
	İşletmenin Tümüne Malik		İşletmesinin % 50' sinden Fazlasına Malik		Toplam		İşletmesinin % 50 sinden Azına Malik		İşletmenin Tümünü Kiralayan		İşletmenin Tümünde Ortakçılık v.s. Yapan		Toplam			
İşletme Büyüklüğü (Dekar)	Aile (1)	Alan (Ha.) (2)	Aile (3)	Alan (Ha.) (4)	Aile (5)	Alan (Ha.) (6)	Aile (7)	Alan (Ha.) (8)	Aile (9)	Alan (Ha.) (10)	Aile (11)	Alan (Ha.) (12)	Aile (13)	Alan (Ha.) (14)	Aile (15)	Alan (Ha.) (16)
0–50	1.988.019	3.423.662	143.062	370.800	2.131.081	3.794.462	72.800	176.731	38.109	46.600	73.076	113.317	183.985	336.648	2.315.066	4.131.110
51–100	351.999	2.522.069	61.843	433.776	413.842	2.955.845	23.074	160.675	4.443	34.117	10.895	82.237	38.412	277.029	452.254	3.232.874
101–500	224.100	3.666.714	43.673	781.298	267.773	4.448.012	19.001	360.569	4.202	76.590	7.889	148.847	31.092	586.006	298.865	5.034.018
501 ve +	9.636	1.090.910	2.652	237.978	12.288	1.328.888	1.909	161.347	349	25.975	581	42.944	2.839	230.266	15.127	1.559.154
Toplam	2.573.754	10.703.355	251.230	1.823.852	2.824.984	12.527.207	116.784	859.322	47.103	183.282	92.441	387.345	256.328	1.429.949	3.081.312	13.957.156

Kaynak: 1970 Tarım Sayımının geçici (yayınlanmamış) sonuçları üzerinden yapılan hesaplamalar. 11. ve 12. sütunlar, «diğer» veya «karma» kiralama biçimlerini de içermektedir.

TABLO XXI **Tarımcı nüfusun Toprak İşletme biçimlerine göre dağılımı (1970) Yüzdeler...**

Tasarruf Tipi	Esas Olarak İşlediği Toprağın Maliki Olan Çiftçiler						Esas Olarak İşletmesine Malik Olmayan Çiftçiler								Genel Toplam	
	İşletmenin Tümüne Malik		İşletmenin % 50'sinden Fazlasına Malik		Toplam		İşletmenin % 50'sinden Azına Malik		İşletmenin Tümünü Kiralayan		İşletmenin Tümünde Ortakçılık vs. yapa		Toplam			
İşletme Büyüklüğü (Dekar)	Aile (1)	Alan (2)	Aile (3)	Alan (4)	Aile (5)	Alan (6)	Aile (7)	Alan (8)	Aile (9)	Alan (10)	Aile (11)	Aile (12)	Aile (13)	Alan (14)	Aile (15)	Alan (16)
0–50	85,9	82,9	6,2	9,0	92,1	91,9	3,1	4,3	1,6	1,1	3,2	2,7	7,9	8,1	100,0	100,0
	77,2	32,0	56,9	20,3	75,4	30,3	62,3	20,5	80,9	25,4	79,1	29,3	71,8	23,5	75,1	29,6
51–100	77,8	78,0	13,7	13,4	91,5	91,4	5,1	5,0	1,0	1,1	2,4	2,5	8,5	8,6	100,0	100,0
	13,7	23,6	24,6	23,8	14,7	23,6	19,8	18,7	9,4	18,6	11,8	21,2	15,0	19,4	14,7	23,1
101–500	75,0	72,8	14,6	15,5	89,6	88,3	6,4	7,2	1,4	1,5	2,6	3,0	10,4	11,7	100,0	100,0
	8,7	34,2	17,4	42,8	9,5	35,5	16,3	42,0	8,9	41,8	8,5	38,4	12,1	41,0	9,7	36,1
501 ve +	63,7	70,0	17,5	15,2	81,2	85,2	12,6	10,3	2,3	1,7	3,9	2,8	18,8	14,8	100,0	100,0
	0,4	10,2	1,1	13,1	0,4	10,6	1,6	18,8	0,8	14,2	0,6	11,1	1,1	16,1	0,5	11,2
Toplam	83,5	76,7	8,2	13,1	91,7	89,8	3,8	6,1	1,5	1,3	3,0	2,8	8,3	10,2	100,0	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

civarındadır. Kiracı aile sayısı ise bu yüzdenin de yarısı kadar, yüzde 1.2 civarındadır.

Farklı sayımların sonuçlarıyla büyük farklılıklar göstermekle birlikte (bu yüzden de doğru, sağlıklı karşılaştırma imkânı doğmamakla birlikte) yüzde 80'i aşan büyük çoğunluğuyla küçük işletmeci durumunda olan ve daha önce kategorilere ayırdığımız şekilde bir yarı feodal, kategori sayılabilecek büyük topraklar üzerinde ortakçılık ve kiracılık yine de toplam işletmelerin çok küçük bir yüzdesini meydana getirmekte ve sanıldığı kadar yaygın bir üretim ilişkisi olmamaktadır.

Bu tablolar, ortakçılık ve kiracılıkla ilgili olarak kapitalist ilişkilerin gelişmesi ve yarı feodal ilişkiler açısından geniş yorumlara elverişlidir. Ancak biz burada, bu tablolardan, çalışmayı yapan'ın (Boratav'ın) çıkardığı bir sonucu aktarmakla yetineceğiz. Gerek 1963 sayımı sonuçlarını, gerekse 1970 sayımı sonuçlarını bilimsel metodların ışığında yorumlayan Boratav'ın vardığı sonuç bizce de genel olarak geçerli ve farklı sayımların sonuçlarına göre yaptığımız değerlendirmelere uygundur.

«Türkiye'de küçük işletmelerde toprak kiralama niteliği zayıf, kiraya toprak verme niteliği daha güçlüdür. İşletme büyüklüğü artıkça, toprak kiralamanın arazideki payı da artmaktadır. Bu Türkiye'de kapitalist toprak kirasının filizlenmekte olduğunu gösteren bir bulgu olarak yorumlanabilir. Ancak, bir başka yorum tarzının, özellikle ortakçılığın, ortalama işletme büyüklüğü daha yüksek olan illerde daha yaygın olduğu ve bu olgunun Türkiye düzeyinde tesbit edilen, işletme dilimleri-kiralanan toprak bağıntısının belirlediği biçimde de olabilir. Hangi yorumu kabul edersek edelim, mülkiyetsiz işletmecilerin sayı ve oran olarak cüce ve küçük işletme dilimlerine yığılmış olduklarını dikkatten kaçırmamak gerekir. Bu kategorideki ailelerin yüzde 86.8'ini temsil eden 222 397 aile, 1-100 dönümlük dilimlerde toplanmış bulunmaktadır.»

Toprak tasarruf biçimiyle ilgili özet verilere bir de Köy Envanter etüdlerine göre, 1963-1968 arası tesbitlerde Türkiye'de 750 tane şahsa, aileye veya sülaleye ait köy bulunduğunu ekleyelim.

Genel olarak Türkiye ölçüsünde aldığımız ve imkân olduğunca bir sureç içinde görmeye çalıştığımız bu istatistik veriler şu gerçekleri ortaya koymaktadır.

Türkiye'de tarımda kapitalistleşmenin çeşitli ölçütlerine göre hele 1950 lerde gözle görünür hale gelip 1960'larda hızlanan bir gelişme söz konusudur. Türkiye kırlarında mülkiyet ilişkileri açısından feodal bir yapıyı çok aşan farklılaşmalar görülmektedir. Toprak dağılımındaki dengesizlik, bu farklılaşmanın temeli ve göstergesi olarak hızla artmaktadır. Mülkü sözleşme ve temerküz hızlanmıştır. Yarı - feodal sayılabilecek üretim ilişkileri ihmal edilebilir orandadır. Pazar için üretim hakimdir ve gelişmektedir. Küçük mülkiyet büyük ölçüde yaygındır. Ortakçılık ve kiracılık ilişkilerinde de yarı feodal'in ötesinde kapitalist işletmecilik hakim olmaya doğru gitmektedir.

Şimdi bu genel verileri, Türkiye'nin yapı özelliklerini de ortaya çıkaracak şekilde il il ve bölgesel farklılaşmaları, kapitalizmin bölgesel gelişme farklarını da görmeye çalışarak ele alalım.

TARIMDA ÜRETİM GÜÇLERİNİN GELİŞMESİNDE BÖLGESEL FARKLILIKLAR

Tarımda üretim, güçlerinin gelişmesi konusunu, yukarıdaki ölçütleri 67 ile ayrı ayrı uygulayarak ve 1950'den 1967'ye doğru giden bir süreç içinde ele almak Türkiye'de tarımda egemen üretim biçimini, köylülüğün durumunu tespit edebilmek bakımından iki önemli yarar sağlamaktadır: Birincisi bölgesel özellikleri Türkiye'nin tümüne yayarak yanlış yorumlara varmak tehlikesini ortadan kaldırmakta; ne tip ilişkilerin, hangi gelişme dinamiği içinde, ne yaygınlıkta bulunduğunu tespit imkânı vermektedir. İkincisi de bölgelerin, çeşitli ölçütlere göre tarımsal gelişme, kapitalistleşme hızları — yaklaşık da olsa— oransal olarak hesaplanabilmekte, böylece şu andaki, durumun geleceğe doğru nasıl bir gelişme gösterebileceği konusunda sonuçlara varma imkânı doğmaktadır.

Bu yazıda, elde edilen sonuçlara dayanak olan ilk veriler ve ikinci dereceden önemli

tablolar verilmeyecek; çeşitli gruplandırma sıralama sistemlerinin hangi yöntemlerle yapıldığının açıklanmasına gidilmeyecek ancak sonuç tabloları ve bunlar arasından da, kapitalistleşmeyi en kesin yansıtabilecek, en güvenilir olanlar aktarılacaktır.

Kapitalistleşmenin temel ölçütleri arasından, değerlendirme imkânı bulabildiğimiz **"şehirleşme", "pazara açılma imkânları", "traktör durumu", "mülksüzleşme", "ortakçı aile oranı", "mevsimlik tarım işçisi olan köy oranı", "işlerin büyüklüğü", "mülkiyet büyüklüğü"** ölçütleri ve 67 ilin bu ölçütlerin herbirine göre 1950 - 1967 arası gelişme hızları tabloları ek olarak verilmiştir.

Tabloların çoğunun incelenmesi ayrı bir yoruma ihtiyaç göstermektedir. Dikkati çeken nokta herhangi bir ölçüte göre, son durum ve gelişme hızı tablolarında, son duruma göre en ileri grupta yer alan illerin, gelişme hızı bakımından hep geri sıralarda yer almalarıdır. Bir örnek olarak "pazara açılma imkânları" ölçütünü alalım: 1965'deki duruma göre hâlâ en geri durumda bulunan illerin büyük kısmı, 1955 - 1956 arası gelişme hızı tablosunda ilk iki gruba girmişlerdir. Gelişmenin nisbî hızının, "en az gelişmiş" bölgelerde yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır. (3) Bu sonuç kapitalistleşmenin bütün bölgelerde (en geri tarım bölgelerinde bile) belli bir hızla sürdüğünün kanıtıdır.

Şehirleşme durumu ve hızı, (tablo 22-23, harita 1-2) pazara açılma imkânları durumu ve gelişmesi, (tablo: 24-25, Harita: 3-4) traktörleşme durumu ve gelişmesi (tablo: 26-27, Harita: 5-6) tablolarını ve haritalarını burada ayrıca yorumlamadan geçiyoruz. Bu tablo ve haritaları araştırmamazın tekniği için de daha çok başvurma ve sağlama yapma verileri olarak kullandık. Yine de dikkatle incelendiğinde bu tablolar kapitalistleşmenin çeşitli kriterlerine göre il il ve bölge bölge Türkiye'nin durumunu ortaya koymaktadır.

Mülksüzleşme (topraksızlaşma) tablosu üzerinde — kapitalistleşmenin en temel ölçütlerinden olduğu için — ayrıca durmak gerekir:

Bilindiği gibi mülksüzleşme bir süreçtir. Bu bakımdan da topraksız aile oranlarının her il için ve 1950 - 1967 yılları ayrı ayrı olmak üzere hesaplanması; aradaki farkın oransal olarak ifadesi, mülksüzleşmenin belirlenmesi için zorunludur. Mülksüzleşme tablosu bu şekilde elde edilmiştir. (Tablo 28 Harita 9 - yardımcı haritalar: 7 - 8)

Daha sağlam sonuçlara varmak üzere mülksüzleşme hızı bakımından iller haritasını, toprak tekelleşmesi haritasiyle (harita:7) karşılaştırmak, ayrıca da "illere göre ortakçı oranı" (Tablo: 29) ve "illere göre tarım işçisi alan köy oranı" (Tablo: 30) tablolarıyle sınayarak yorumlamak gerekir.

Bu karşılaştırmalar genelde şu sonuçları vermektedir: Büyük toprak mülkiyetinin hâkim olduğu illerden Doğu Anadolu bölgesinde kalanlarda, mülksüzleşme hızının en düşük olduğu görülüyor. (Tek istisna Hakkâri). Bu bölgede mülksüzlük zaten üst sınırında bulunmaktadır. Aynı illerde ortakçı aile oranının yüksekliği, burada küçük mülkiyetin yutulmasından doğan kapitalist bir mülksüzleşme sürecinin hızlı olduğundan söz edilemeyeceğini gösteriyor. Aksine, burada, küçük mülkiyet yoğunlaşmaktadır. Süreç bu yöne doğrudur. Ege ve Akdeniz Bölgelerindeyse toprak tekelleşme seviyesi yüksek olmakla birlikte, mülksüzleşme olayı hem şu andaki durum hem de hız bakımından daha az önemlidir. Bunun nedeni mülksüzleşme olayının bu bölgelerde daha önceki dönemlerde gerçekleşmeye başlaması, büyük kapitalist çiftliklere çok daha önceden geçilmiş olmasıdır. Ayrıca mevsimlik tarım işçisi alan köy oranının bu bölgelerde en yüksek olması da, kapitalist işletmelerde köy içi topraksız ailelerden çok mevsimlik tarım işçisi kullanıldığını, yani tarımda kapitalizmin gelişmiş olduğunu gösteriyor. Mülksüzleşme ölçütü açısından, Karadeniz ve Marmara bölgeleri dikkati çeken bir durumdalar. Bu bölgelerde küçük ve yer yer orta mülkiyetin parçalanması ve büyük mülkiyet tarafından yutulmasıyla belirlenen, klâsik bir t"arımda kapitalistleşme" olgusundan söz edilebilir. Özetle, konuyla ilgili çeşitli tabloların karşılaştırılması ve birlikte yorumlanması, mülksüzleşme olayının büyük mülkiyet bölgelerinde değil küçük ve orta mülkiyet bölgelerinde hızlı ve önemli olduğunu gösteriyor. Tekelleşme, mülksüzleşme, başka bir deyimle tarımda kapitalistleşme sürecini, bu sürecin doğrultusunu ve hızını daha iyi ortaya koyabilmek için, ileri işletme büyüklüğü gruplarına göre sınıflandırmak ve bir mülkiyet grubundan diğerine doğru

olan değişmeleri zaman boyutu içinde gözlemek gerekir.

Eldeki verilen imkân ve kısıtlamaları gözönüne alınarak, çeşitli araştırmalardan yararlanılarak yaptığımız gruplandırmaya göre, 1 - 50 dönüm arası toprak küçük mülkiyet 51 - 200 dönüm arası orta mülkiyet; 200 dönümün üstü büyük mülkiyet olarak kabul edilmiştir. (4) **Hakim mülkiyet büyüklüğü grubuna** göre iller sınıflandırıldığında, son verilere göre 4 ayrı tip ortaya çıkmaktadır: (Harita (10)

1 — Küçük mülkiyetin 1-50 dönüm hakim olduğu bölge, 2 — Orta mülkiyetin hâkim olduğu bölge, 3 — Büyük mülkiyet ve toprak tekelleşme bölgeleri, 4 — Büyük mülkiyetin orta ve küçük mülkiyetle bir arada bulunduğu bölgeler.

Durumu bir gelişme süreci içinde ele alacak olursak, yani illerin 1950 - 1967 arasında gösterdikleri değişmeleri değerlendirirsek üç genel eğilim ortaya çıkmaktadır: 1 — Büyük mülkiyetin orta ve küçük mülkiyet aleyhine büyüdüğü iller (tarımda kapitalistleşmenin hızlı olduğu, toprağın hızla tekelleşmekte olduğu iller), 2 — Orta mülkiyetin güçlendiği iller, 3 — Küçük mülkiyetin arttığı iller.. (Harita 11 bu illerin nasıl gruplandığını gösteriyor.)

22 ilde büyük mülkiyet orta ve küçük mülkiyeti daha büyük bir hızla yutmaktadır. Bu 22 ilin 17'si "Zonguldak - Ankara - Sivas - Maraş - Mardin eksesi"nin doğusunda kalıyor. Bu bölge diğer ölçütlerin ortaya koyduğuna göre halen en az kapitalistleşmiş bölgedir. Demek ki bu bölgede de gelişmenin ve toprak tekelleşmesinin hızlanmış olduğunu söylemek mümkündür.

Küçük mülkiyet grubunun yaygınlaştığı iller (3. grup), orta mülkiyetin çeşitli nedenlerle parçalandığı illerdir. Bu iller kısa süre içinde — tarımdaki genel gelişme ve değişme iç pazarın gelişmesiyle birlikte — Aynı süreç içine girecekler, yani bir süre sonra buralarda da küçük mülkiyet aleyhine tekelleşme hızlanacaktır. Durumu değişmeyen illerin çoğunluğuysa zaten kapitalist tarımın en fazla gelişmiş olduğu illerdir.

Sözünü ettiğimiz ve tablolardan bazılarını verdiğimiz çeşitli ölçütleri, istatistik yöntemlerden yararlanarak tek bir ölçütte toplar; 67 ili bu tek ölçüte göre sıralar; mülkiyet grupları ve 1950 - 67 arası değişmeler haritalarıyle karşılaştırarak yorumlarsak, Türkiye'de tarımda üretim güçlerinin gelişmesi yönünden 6 ayrı bölge bulunduğunu ortaya koyabiliriz: (Harita 12).

1. Tarımda kapitalist ilişkilerin gelişmiş olduğu, büyük kapitalist mülkiyet bölgesi .

Bu bölge **İzmir, Aydın, Muğla, Antalya, İçel, Adana, Kayseri, Gaziantep, Hatay** illerini içermektedir. Bu illerde büyük çiftlikler hâkimdir. Makineli tarım gelişmiş, sermayeyoğun tarıma geçilmiştir. Endüstri bitkileri ekim ve üretimi hızla artmaktadır. Ortakçı aile oranı düşük, buna karşılık topraksız köylü işçisi ve mevsimlik işçi oranı yüksektir. Büyük kapitalist çiftlikler yanında küçük köylü mülkiyeti oldukça dengeli bir yapı korumaktadır. 1950 - 1967 arasında küçük ve orta mülkiyet bir gerileme göstermemiştir. Kapitalizmin en fazla gelişmiş olduğu bu bölgede, mülksüzleşme süreci söz konusuyla da nisbî bir yavaşlık göstermektedir. Köylülüğün farklılaşmasının belirgin olduğu bu bölge tarımı, iç pazar kadar dış pazara da dönük bir tarımdır ve tarımsal ihracatın büyük kısmını sağlamaktadır.

2. Tarımda kapitalist ilişkilerin gelişmiş olduğu, pazar için üretim yapan orta ve küçük mülkiyet bölgesi.

Bu bölge **Edirne, Tekirdağ, Kırklareli, İstanbul, Kocaeli, Sakarya, Bolu, Ankara, Eskişehir, Bursa, Balıkesir, Çanakkale, Manisa, Denizli, Amasya, Nevşehir, Malatya, Artvin, Rize** illerini içermektedir.

Bölgede büyük kapitalist çiftlikler yaygınsa da, orta ve küçük mülkiyet grubu, yani küçük üreticilik hâkim görünmektedir. Makineli tarım gelişmiştir. Kapitalist çiftlikler gibi küçük üretim birimleri de tümüyle pazar için üretmekte ve endüstri bitkileri üretimde ağırlık taşımaktadır. Ücretli tarım işçiliği yaygındır. Araştırma sonuçları bu bölgede mülksüzleşme ve köyden kopma süreçlerinin önemli olduğunu gösteriyor. Yukarıdaki illerden ancak 7'sinde belirgin bir toprak tekelleşmesi söz konusudur. Yalnız küçük mülkiyet dağıldıkça ve köylü topraktan

koptukça tekelleşme sürecinin diğer illerde de hızlanması beklenmelidir.

3. Kapitalist pazar için üreten, tarımda kapitalist ilişkilerin gelişmişlik seviyesi yönünden ilk iki bölgeden sonra gelen, orta ve küçük mülkiyet bölgesi.

Bu bölgede büyük kapitalist çiftliklerin hâkimiyetinden söz edilemez, ancak meta üretimi, ticarî tarım, özellikle tahılda gelişmiştir. Makineli tarıma geçiş son dönemlerde hızlanmıştır. Bu bölge köy küçük burjuvazisi ya da küçük üretici bölgesi olarak nitelenebilir. Bu bölge kendi içinde ikiye ayrılmaktadır.

a) Mülkiyet ve işletme büyüklüğü gruplarının önemli değişme göstermediği, yani toprak tekelleşmesinin hızlı olmadığı iller:
Bilecik ,Burdur, Konya, Kırşehir, Afyon, Isparta, Niğde, Zonguldak, Samsun, Yozgat, Tokat, Erzincan, Kars, Bitlis, Muş, Elâzığ, Uşak.

b) Toprak tekelleşmesi ve mülksüzleşmenin daha belirgin olduğu, yani kapitalist tarımın daha hızlı gelişmekte olduğu iller:
Kütahya, Kastamonu, Çorum, Çankırı, Ordu, Giresin, Trabzon, Van, Maraş.

4. Tarımsal yapıda kapitalizmin son dönemlerde nisbî bir hızla geliştiği ve feodal yapının çözülmekte olduğu büyük mülkiyet illeri.

Urfa, Diyarbakır, Marıdin, Siirt illerini içeren bu bölgede kapitalistleşme çeşitli ölçütlere göre orta veya geri bir seviye göstermektedir. Ancak yine aynı ölçütlere göre kapitalistleşmenin nisbî hızı yüksektir. Makineli tarıma geçiş 1960 sonrasında hızlanmış ve yarı-feodal bir ilişki olan ortakçılığı yıkmaya ve köylüyü topraktan koparmaya başlamıştır. Büyük topraklar tarımsal teknolojinin gelişimi ve sermaye-yoğun tarıma geçilmesiyle birlikte "Junkers" tipi bir gelişmeyle kapitalist çiftliklere dönüşmektedir. Küçük mülkiyetin en zayıf olduğu bölgedir. Özellikle ileri teknolojinin girişiyle, tasarruf ettikleri topraklardan kopmaya mecbur kalan ortakçı, yarıcı v.b. gibi yarı-feodal bağımlılık ilişkileri içindeki köylüler, bir süre toprak üstünde gizli işsizler olarak kaldıktan sonra toprakları terketmekte ve proleterleşmektedirler. Bu çözülme süreci son 5 yıldır belirginleşmiştir.

5. Tarımda kapitalizme geçişte en geri kalmış orta ve küçük mülkiyet bölgesi.

Sinop, Sivas, Gümüşhane, Bingöl, Erzurum, Tunceli illerini içeren bu bölgede tahıl üretimi egemendir. Tarımsal makineleşme seviyesi, tarımsal gelirler düşüktür. Kapalı ekonomi, tüketim için üretim yer yer yaşamaktadır. Pazara açılma imkânları geri, tarım işçiliği ikinci derecededir. Kapitalizm öncesi bağımlılık ilişkileri kapalı köy ekonomisi içinde, kalıntılar olarak yaşamaktadır. Yalnız bu illerin hemen hemen tümünde 1950'lerden sonra görülen büyük mülkiyetin orta ve küçük mülkiyet aleyhine büyümesi, yani toprak tekelleşmesi olgusu, bu bölgede de yapının değişmekte, üretim güçlerinin gelişmekte olduğunu göstermektedir.

6. Tarımda kapitalist ilişkilerin en geri babaerkil (tüketim için üretim) üretimin yaygın olduğu büyük mülkiyet bölgesi.

Adıyaman, Hakkâri, Ağrı olmak üzere üç ili içeren bu bölgenin özelliği, tarımın hayvancılık yanında bir ek uğraşı olmasıdır. Toprak da zaten tarla tarımına elverişsiz ve dağlıktır. Bu illerde mülksüzleşme ve tekelleşme süreci çok yavaştır. Ortakçılık v.b. gibi yarı-feodal ilişkiler ve ağalık genellikle hâkimdir. Tarım işçiliği önemsiz, kapitalizm öncesi kalıntılar — aşiret bağımlılığı gibi özel biçimler altında — yaygındır.

Özetle söyleyecek olursak ,bir takım somut ve objektif verilerden hareketle — ve bu verilerin — en güvenilir olanları seçilerek varılan yukarıdaki bölgeleme, Türkiye'de tarımda kapitalizmin gelişmesi konusunda şu sonuçları ortaya koymaktadır: Türkiye'nin, 54 ilini içeren önemli bir kısmında, bugün tarımda kapitalist üretim biçimi ve ilişkiler çeşitli seviyelerde hâkimdir ve bölgelere göre değişen bir hızla gelişmektedir. Ancak söz konusu illerden 26'sında basit meta üretimi, küçük üreticilik, — yani Türkiye'nin

içinde bulunduğu koşullarda kapitalizmin gelişmemiş bir biçimi — söz konusudur. Türkiye'nin doğusunda kalan 13 il ise, çeşitli derecelerde yarı-feodal yapının kalıntılarını barındıran illerdir. Ancak bunların bir kısmında, özellikle büyük mülkiyetin hâkim olduğu illerde kapitalistleşme süresi son dönemlerde hızlanmış görünmektedir.

İLK SONUÇ

Çalışmanın bütünü ve tabloların değerdirilmesi çeşitli konularda oldukça etraflı bilgi verebilecekken, amacımıza uygun olarak sadece özetlemekle yetindiğimiz **«Türkiye'de Tarımda Üretim güçlerinin gelişmesi ve üretim ilişkileri araştırması"**, üretici güçler ve üretim ilişkilerinden hareketle, Türkiye'de köylülüğün yapısını, durumunu yorumlamak, daha doğrusu böyle bir yorumlamaya maddî temeli sağlamak üzere yapıldı.

Şüphesiz ki kırsal kesimlerdeki son derece girift ilişkilere, bu araştırma ancak rakkamların somutluğuyla cevap getirebilir. Araştırmanın tamamlanması, böyle bir maddî temel üzerinde ne gibi üretim ilişkilerinin artı ürüne el koymanın hangi biçimlerinin, ne yaygınlıkta yer aldığının daha etraflı şekilde ortaya konması gerekiyor. Çalışmanın ikinci bölümünde denenecek olan ve bir başka yazıda da teorik temellendirilmesi yapılmaya çalışılacak olan konu budur.

Türkiye'de köylü meselesi yazısının birinci bölümünde yer alan araştırma, önce, Türkiye'de köylülük içinde bir hayli gelişmiş (1890 Rusyasından çok gelişkin ve farklı) bir farklılaşma ve sınıflaşma olgusunu haber vermektedir. Doğu ve Güney Doğu kesimlerindeki yarı-feodal ilişkilerin çözülmekte olduğu, bazı dar bölgeler hariç, **köylülükten** bir sınıf olarak söz etmek artık imkânsızdır. Bunun yerine, köylülük içindeki sınıflardan söz etmek ve ittifaklar meselesine bu açıdan bakmak gerekmektedir.

Feodalizmin tasfiyesi ve kapitalizmin gelişmesi sürecinde köylülük başlıbaşına bir sınıf olmaktan çıkar, kendi içinde sınıflaşır ve kırsal bölgelerde tarımla uğraşanların genel adı haline gelir. **«Köylülük sözünü, bu durumda, varlığı şüphe götürmez bir çelişkinin varlığını vurgulamak üzere tırnak içine alıyoruz. Günümüz toplumunda köylülük artık şüphesiz ki tam anlamıyla bir sınıf değildir. Bizim kırsal bölgelerimizde serfliğe dayanan toplum, bugünün (burjuva) toplumu tarafından tasfiye edildikçe, köylülük de bir sınıf olmaktan çıkar ve kır proleteryası ile (büyük, orta, küçük ve çok küçük)kır burjuvazisine bölünür. Serf sahipliği ilişkileri sürdükçe «köylülük» hâlâ bir sınıf olmaya devam eder...»** (Lenin, Rus Sosyal Demokratlarının tarım programı Toplu eserler İngilizce baskı cilt 6, sf: 116).

Lenin daha 1890'lar Rusya'sında bu gelişmeyi gözlüyor ve önemle üzerinde duruyordu. Köylülüğü daha o zamandan köy emekçileri (kır proletaryası) ve köy burjuvazisi olarak ayırıyor, bunların ortasına da **«bu iki köylü tipini birbirinden ayıran halka orta halli köylülerdir»** diyerek (Rusya'da kapitalizmin gelişmesi, sf: 212) bir orta köylülük tabakası koyuyordu. Daha sonra Lenin'in köylülüğün içindeki farklılaşma tahlillerinin dönem dönem nasıl geliştiğini, «Bilimsel Teoride ve Devrimci Pratikte Köylülük sorunu»nda gördük (İLKE sayı 18).

Bugün Türkiye'de de ilk tesbit edeceğimiz nokta, köylülüğün kendi içinde büyük ölçüde farklılaştığı, «sınıflaştığı» dır. Bu noktanın tesbiti ve bu farklılaşmanın —hatta bölgelere göre durumunun tesbiti— ittifaklar politikası açısından birinci derecede önemlidir. Yoksa, burjuvazi ile bütünleşmiş zengin köylüye toprak devrimi önerirken, küçük mülk sahibi köylünün özel durumunu kâle almadan onu kazanamamak, hatta düşman saflara geçirmek, tarım proletaryasını örgütleyememek veya «antifeodal mücadeleye çağırmak, yada hâlâ kapitalizm öncesi üretim ve bağımlılık içindeki köylüye sosyalist mülkiyet hedefini göstermek ve benzeri çıkmazlara düşmek; böylece sol veya sağ sapma çizgilerine kaymak mümkündür.

Türkiye'de «köylü devrimi» yapmak üzere yola çıkanların (nüfusun büyük çoğunluğunun tarım kesiminde olduğundan hareketle) köylülüğü hâlâ bir sınıf olarak gördüklerini, feodal kalıntıları, feodal yapıyı abarttıklarını ve bunun sonucunda da popülizmin kuyrukçu çizgisine düştüklerini hatırlayalım.

Öte yandan, köylü kitlelerine götürülecek

ajitasyon propaganda açısından da köylülüğün durumunun doğru tesbitinin önemi büyüktür. Köylülüğün yapısının ve kırsal kesimlerde üretim ilişkilerinin tanınması; köylülüğün çeşitli kesimlerinin, köylülük içindeki sınıf ve tabakaların maruz bulundukları sömürüyü de ortaya koyacak ve doğru propaganda ajitasyona zemin hazırlayacaktır. Küçük üretici; tefecinin, büyük tekellerin ortağı ve kırlardaki uzantısı aracı-tüccarın sömürüsüne maruzsa, ona sadece kapitalist toprak sahibinin mülksüzleştirileceğinin anlatılmasının, doğrudan maruz kaldığı sömürünün es geçilmesinin, bu kapitalizm-prekapitalizm ilişkisinden söz edilmemesinin ajitasyon değeri ve somut hedef gösterme değeri ne olabilir. Ya da işgücünü kiralayan tarım işçisine feodal sömürüyü anlatmanın, feodal sömürüden kurtulmayı önermenin geçerliliği nedir?

Bu açılardan bakıldığında, araştırmanın sonuçlarına da dayanarak, bir yandan Türkiye'de köylülük içinde oldukça gelişmiş bir sınıflaşma, farklılaşma olduğunu söylemek,, öte yandan bu farklılaşmanın belli başlı unsurlarını ortaya koymak mümkündür.

II
TÜRKİYE'DE KIRSAL KESİMLERİN SINIF YAPISI

Araştırmanın verdiği ilk sonuç: kırlarda kapitalist üretim tarzının ve ilişkilerin gelişmekte olduğudur. Ancak nasıl bir kapitalizmdi bu? Bağımsız küçük mülkiyetin bu derece yaygın olduğu ,küçük mülk sahibi köylü ailelerin oranının yüzde 75'e vardığı bir yapıda, kırlarda kapitalizm ve özellikle pazar için üretim gelişmiş olmakla birlikte, bunun ilkel ve geri bir özellik taşıdığını hemen söylemek gerekir. Bir yandan büyük mülkiyet grubu lehine toprak temerküzü, öte yandan küçük ve orta mülkiyetin parçalanma eğilimi tarımda kapitalistleşmenin bu küçük işletmecilik yapısı zararına gelişmekte olduğunu göstergeleridir. Ama yine de bugünkü durumuyla küçük mülkiyet, küçük işletmecilik nicel olarak, hele bazı bölgelerde büsbütün ağır basmaktadır.

Çeşitli bölümleriyle bütün araştırmanın ortaya koyduğu olgu, çok dar bazı bölgeler (araştırmada 5. bölge ve 4. bölgenin bazı dar kesimleri) haricinde, kapitalist üretim biçimi ve ilişkilerin hakimiyetidir. Üretim genel bir pazar mekanizması içinde yer alırken, toprak temerküzünün küçük, özellikle orta mülkiyet aleyhine gelişmesi, kapitalist işletmelerin sayısının ve genişliğinin artması, endüstri bitkileri tarımının yaygınlaşması, nihayet büyük kapitalist çiftliklerde, ya doğrudan endüstride kullanılan hammadde niteliğinde tarım ürünlerinin, ya da ihracata dönük ürünlerin üretilmesi ,kapitalist üretim ilişkilerinin en genel göstergesidir.

Öte yandan, yerinde gözlem ve araştırmalar, Akdeniz ve Güney bölgelerinde, Ege bölgesinde,, Marmara'da büyük kapitalist işletmelerde büyük sanayi tekellerinin, finans gruplarının son yıllarda tekstil vb. endüstrisinde kullandıkları hammaddeleri kendilerinin ürettiğini de göstermektedir. Ücretli işçi veya çeşitli geleneksel ilişkilerin de etkisini hissettirdiği ama yine de ücret (yani feodal kategoriler olan emek veya ürün rant değil) temeline dayanan ilişkiler içinde işgücü satın alan kapitalist tarım işletmeleri, —Devlet üretme çiftlikleri bir yana— oldukça yaygındır. Hatta, yine bir yandan istatistik verilerin, öte yandan yerinde yapılmış araştırmaların gösterdiği gibi, (büyük işletmeler üzerinde ortakçılık yapan küçük işletmecilerin, bir yarı-feodal ilişki sayılmasıyla) genel olarak çözülme halindeki yarı-feodal ilişkiler bölgesi olarak adlandırılan bazı bölgelerde bile (Doğu, Güney Doğu, Güney...) Marx ve Lenin'de Junkers tipi olarak adlandırılan «feodal-geleneksel büyük toprak sahiplerinin kapitalistleşmesi olgusu hâkimdir. Bu bölgelerdeki büyük toprak mülkiyetinde, traktörün, sermaye yoğun tarımın girmesi, feodal ilişkilerin çözülmesiyle, ortakçılık sisteminin çözülme sürecine girdiği; ortakçıların ya mülksüzleştikleri ve topraklarından çıktıkları, çeşitli geleneksel bağımlılık ilişkilerinin de yer yer yaşadığı «tarım işçileri» haline geldikleri, içlerinden en iyi durumda olanlarınsa toprak edinmeye çalışıp

küçük işletmeciye dönüştükleri gözlenmektedir. Bu durumda, feodal mülkiyet devrimci bir yoldan değil evrimleşerek, kapitalist işletmeye dönüşmektedir.

Türkiye'de, Marx ve Lenin de Prusya tipi, ya da Junkers tipi diye (Amerikan tipinin zıddı olarak) adlandırılan bu sürecin geçerli ve yaygın olduğu söylenebilir.

Türkiye ve benzeri sosyal yapılarda, tarımda kapitalist ilişkilerin ana hatlarıyla egemen olmasına, egemen üretim biçiminin kapitalizm olmasına rağmen, —özellikle tarımda— kapitalizmin prekapitalist ilişkilerle içiçe bulunuşunu, ortaklığın ve bu durumun kapitalizme yüklediği çarpık ve geri yapıyı daha açık kavrayabilmek için, tarımda kapitalistleşmenin iki yolunu biraz daha yakından görmekte yarar vardır.

Tarımda kapitalizmin gelişimini araştıran Lenin, kapitalist gelişimin en yaygın iki biçimine işaret etmiştir: Bunlardan birincisi, Prusya, ya da «toprak sahipleri biçimi» olarak tanınanı, feodal döneme özgü olarak büyük mülklerin geniş ölçüde korunması ve sınırlı reformlardan sonra derece derece kapitalist çiftlikler haline dönüşmesi anlamına gelir. Bu nedenle, köylülerin, toprak sahipliğine bağımlılığının gelişimi köstekleyici biçimleri (emek rant, ortakçılık, vb. ile birlikte), yeni gelişen kapitalist üretim ilişkileriyle birlikte, tarım kesiminde yaşamaya devam etti. Almanya, Çarlık Rusya'sının geniş bir bölümü, İtalya, Japonya ve başka birtakım ülkeler, tarımda kapitalist gelişimin bu dikenli yolundan geçtiler.

Tarımsal gelişimin ikinci biçimine, Lenin tarafından köylü, ya da Amerikan çizgisi adı verildi. Burada, toprak sahiplerinin eski mülkiyet düzeni, serfliğin yarattığı engelleri yokeden burjuva devrimi tarafından yıkılmıştır. Böylece kapitalizmin ve tarımdaki güçlerin gelişimi, büyük ölçüde hızlanmıştır.

Geri kalmış birçok Asya, Afrika, ve Latin Amerika ülkesinin savaş sonrası gelişimi, birinci ve ikinci biçimin unsurlarını bir araya toplayan farklı eğilimler göstermiştir .

Prusya yolu ,toprak sahipleri tarafından yeğ tutulur. Çünkü bu sınıfın uzak görüşlüleri, çağdışı feodal ilişkileri temel alan sınıf egemenliklerinin tarımda uzun süre devam edemeyeceğinin farkına varmaktadırlar.

Bazı azgelişmiş ülkelerde, egemen durumda olan ulusal burjuvazi de, toprak sahipleri sınıfını koruyarak, onları kırsal kesimlerde antiemperyalist ve antifeodal mücadelenin güçlenmesine karşı ortak savaşa çağırır. Bu ülkeler ekonomisinde kilit noktaları elinde tutmak isteyen uluslararası tekelci burjuvazi ise, yardakçıları durumundaki yerel burjuva toprak sahiplerini destekler.» (Kapitalizmin Ekonomi Politiği, M. Ryndina, G. Chernikov, sf: 173-174).

Lenin yukarıda özetlenenleri, özellikle «1905-1907 İlk Rus devriminde Sosyal Demokrasinin Tarım Programı» eserinde etraflıca açıklar. «Tarımda burjuva demokratik dönüşüm süreci tek bir yoldan mı olur?» diye sorar ve «Hayır» diye cevap verir. «Bu gelişmenin iki biçimi olabilir. Toprağa bağımlılığın (feodal bağımlılığın) kalıntıları ya büyük toprak sahipliliği ekonomisinin dönüşümüyle, ya da büyük toprakların tasfiyesiyle, yani ya reform ya da devrim yoluyla gerçekleşir. Burjuva gelişmesi, ya büyük toprak sahiperi ekonomisinin yavaş yavaş burjuva sömürü yöntemlerinin geçmesiyle gerçekleşir: Aynı gelişme küçük köylü ekonomisi öncülüğünde, devrimci bir yoldan, feodal latifundia «dışkı» sının sosyal organizmadan atılması ve kapitalist ekonomi yolunda bundan kurtulmuş olarak yürünmesiyle de gerçekleşebilir.

Burjuva gelişmesinin her ikisi de mümkün olan bu iki yoluna Prusya ve Amerika yolları adını veriyoruz. Birinci durumda feodal toprak sahipliği ekonomisi yavaşça burjuva ekonomisine, Junkers ekonomisine dönüşür. Bir yandan küçük bir «büyük (zengin - çevirenin notu -) köylüler» azınlığı ortaya çıkarken köylüleri en feci bağımlılıklara ve sömürüye mahkûm eder. İkinci durumda, artık bir toprak sahipliği ekonomisi kalmaz, feodal topraklara el koyan bir devrimle yıkılır. Bu durumda, köylü egemen olur; tarımın tek taşıyıcısı durumuna gelir ve kapitalist çiftçiye dönüşür... Rusya'nın iktisadi tarihinde bu tiplerden her ikisi de açık bir gerçekliktir...» (Sosyal Demokrasinin Tarım Programı, Toplu Eserler, İngilizce baskı, cilt 13, sf. 238 - 243). Lenin başka bir yer

de de bu iki geçiş biçimi arasında belli bir mücadelenin olduğunu vurgular.

Bu pasajlar ve Lenin'in söz konusu «iki geçiş» analizlerinin yer aldığı tüm eserleri, Türkiye'de tarımda kapitalizmin gelişmesini ve prekapitalizm tortularını, kalıntılarını, hatta ortaklığını anlamak bakımından önemlidir. Türkiye'de toplumsal yapının bütünü gibi, tarım kesiminde de, feodal ekonomiden (daha genel bir terim olarak prekapitalist yapıdan diyelim) burjuva ekonomisine, yani kapitalist yapıya dönüşme Lenin'in ve Marx'ın «devrimci» olarak adlandırdıkları yoldan değil, köylülüğün küçük köylü ekonomisi temeli üzerinde ve öncülüğünde topraklara el koyması ile değil (en saf şeklinin Amerika'da, burjuvazinin yedeğindeki klasik biçiminin Fransa'da olduğu söylenebilir) prekapitalist sömürücü sınıfların, feodal sınıfların yavaş yavaş reformcu bir şekilde ve burjuvaziyle ittifak halinde (onun tarafından tasfiye edileceğine) kapitalist ilişkilere geçmeleriyle gerçekleşmiştir ve gerçekleşmektedir. Kırsal yapıda halâ kalıntılar halinde —dar bölgelerde de olsa— yaşayan yarı feodal ilişkilerin çok dar bölgelerde ve ve çok büyük ölçüde çözülmüş de olsa kapalı köy ekonomisi kalıntılarının, patriarkal denilen (ataerkil) üretim biçiminin (kapalı aile üretiminin) yaşamasının nedeni bu durum olduğu gibi, kapitalizmin egemen olduğu tarımda, nicel olarak basit meta üretiminin, yani kapitalizme geri ve ilkel nitelik kazandıran bu biçimin yaygınlığı ve ağırlığı da aynı gelişme doğrultusunun bir sonucudur.

Kısaca, araştırmanın gösterdiği gibi, Türkiye'de tarımda üretim ilişkileri tarımda kapitalistleşmenin devrimci yoldan gerçekleşmemesinin sonucu olarak (tarımsal yapı sosyal yapının bütününden ayrılamayacağına göre, bu durumu burjuva demokratik devrimin, devrimci burjuvazi öncülüğünde gerçekleşmemesi olarak da ifade edebiliriz.) kapitalizmin geri, prekapitalist yapılarla içiçe (feodal veya tefeci, ticaret sermayesi gibi geçiş biçimleri, prekapitalist şekillenmeler) biçimleriyle damgalanmıştır. Bu yüzden toprak temerküzü ve toprak mülkiyetinde eşitsizlik son derece yoğun olmakla birlikte, küçük mülkiyetin büyük kapitalist çiftlikler lehine hızla tasfiyesi gerçekleşememiş, yarı feodal kalıntılar yaşamaya devam etmiş ve küçük mülkiyet basit meta üretimi temeli üzerinde yaygınlığını ve ağırlığını sürdürmüştür.

Bu noktada, küçük işletmelerin, küçük köylü tarımının yapısını bir kere daha belirlemekte yarar olacaktır. Gerçekten de, gerek feodal yapı, gerek kapitalizmin geri ve ilkel bir biçimi sayılan basit meta üretimine dayanan tarım, küçük işletmecilik temeli üzerinde yükselir. Araştırmanın ortaya koyduğu gibi, Türkiye'de gerek genel olarak gerekse il il, bölge bölge alındığında yaygın olan küçük işletmecilik, «büyük topraklar üzerinde ortakçılık» değildir. Ortakçı aile ve bu tarzda işlenen toprak oranı, hele yarı feodal ilişkilerin göstergesi olarak alınabilecek, «büyük topraklar üzerinde ortakçılık» oranı oldukça düşüktür ve yaygınlığı mevziidir. Buna karşılık küçük köylü üretimi yaygındır ve yine gerek yerinde incelemelerin gerekse araştırmanın pazara açılma vb. tablolarının gösterdiği gibi, çok büyük ölçüde pazara dönüktür. Yani Türkiye'de küçük köylü mülkiyeti, küçük köylü tarımı, ataerkil (patriarkal) üretimin kendine yetme çemberini, eskiden kısaca «sadece gaz - tuz - bez şehirden alınır» diye somutlanan kullanım için üretim çemberini aşmış, pazar için üretime dönmüştür. Ama, küçük köylü tarımının ve basit meta üretiminin yaygınlığı sürdükçe, yine de geniş kapitalist işletmelerde gelişmiş bir kapitalist tarımdan değil, basit meta üretiminden söz etmek daha doğru olmaktadır.

Gerek Marx'da gerekse Lenin'de alındığı biçimiyle basit meta üretimini niteleyen küçük üreticiliğin «kısmen veya tamamen» pazar için yapılmasıdır. Küçük üreticilik ve onun ataerkil üretim sınırlarını aşarak pazara açılmış şekli olan basit meta üretimi saf bir kapitalizm modelinde görülmez. Yani gelişmiş bir kapitalist modele ters düşer. Ancak gerçekte, bu saflıkta bir kapitalizm bulunmadığına Lenin defalarca işaret etmiş ve «küçük burjuvazisi olmayan bir kapitalizm keşfetme şerefi» ni narodniklere bırakmıştır. Ama küçük üreticiliğin, basit meta üretiminin yaygınlığı yine de kapitalizmin geriliğine işarettir. Kapital'den şu alıntı bu konuda oldukça aydınlatıcıdır : «Daha eski ve önceki biçimlerinde olduğu gibi, toprak mülkiyetinin bu biçimi, köy nüfusunun sayıca kent nüfu-

sunun çok üzerinde olmasını gerektirir; böylece **kendi dışında kapitalist üretim biçimi hüküm sürmekte ise** dahi, bu nispeten az gelişmiş olacaktır. Bu yüzden diğer üretim kollarında da sermayenin temerküzü dar sınırlar içinde kalacak ve sermayenin parçalanmış bir biçimi hakim bulunacaktır. Eşyanın tabiatı icabı, tarımsal üretimin büyük bölümü bizzat üreticiler, yani köylüler tarafından dolaysız tüketim araçları olarak tüketilir ve sadece bunu aşan miktar emtia olarak kent ticaretine yönelir...» (Kapital, Cilt III, İngilizce baskı, sf. 784 - 785).

Basit meta üretiminin yaygın olduğu bir yapıda (nedeni ayrı bir konu olmaya devam ediyor) sistemin bütününde kapitalizmin «azgelişmiş», «geri» niteliği, Kapital'in söz konusu bölümlerinde ve özellikle yukardaki pasajda vurgulanmaktadır. Ve yine, basit meta üretiminin geri bir kapitalizmin parçası olabileceğine işaret edilmektedir.

Bilindiği gibi, piyasa için üretime başlandığı andan itibaren meta üretimine geçilmiş olur. Piyasa için, pazar için üretilmeye başlandığı andan itibaren artık ataerkil üretimin, tüketim için üretimin sınırları aşılmıştır. Ama basit meta üretimi, küçük üretici köylünün, kendi geçiminden arta kalanı satmasından, tümüyle pazar için üretmesine (endüstri bitkilerinde vs.) kadar çeşitli aşamalardan geçer. Bu aşamaların her birinde basit meta üretimi kapitalist üretim biçimine daha fazla entegre olarak, sürer gider. Böylece basit meta üretiminin içinde yeraldığı çerçeveyi belirleyen, genel olarak üretim tarzıdır. Hakim üretim biçimi sosyal sistemin bütünlüğü için kapitalizm ise ve ayrıca basit meta üretiminde üretimin pazar için ayrılan bölümü ne kadar yaygınsa (bazı durumlarda tümü) basit meta üretimi artık kapitalizmin bir parçasıdır. Feodalitenin çözülüşünden, bir ara aşama olmaktan çok daha fazla bir şey, kapitalist yapıya çok daha yakın bir üretimdir. Ve önemli olan basit meta üretiminin maruz bulunduğu sömürünün bu kapitalist bütün içinde nasıl bir sömürü olduğudur.

Pazar için küçük tarım işletmeciliği, pazara açılmış köylü ekonomisi, kısaca basit meta üretimi üzerinde durmamızın nedeni, bir yandan basit meta üretiminin kapitalizm genel çerçevesi içinde yer aldığını göstermek, öte yandan da içinde yer aldığı kapitalist yapıya «geri» damgasını nasıl vurduğunu açıklamak içindir. Bu gerilik basit meta üretiminin yaygınlığından geldiği gibi, aynı zamanda basit meta üretimini yaygın tutan da yine kapitalizme geri rengini veren tarihsel gelişme ve kapitalistleşme yoludur.

Böylece, araştırmamızın sonuçlarına göre, bir yandan Türkiye'de çok büyük ölçüde pazara açılmış olan küçük köylü işletmeciliğinin yaygınlığı, öte yandan kapitalizmin gelişmiş ve gelişmekte olması, ataerkil tarımın ve feodal kalıntıların hızla çözülmesi ve önemsizliği, az gelişmiş bir kapitalist yapı karşısında olduğumuzu açıkça göstermektedir.

Öte yandan bu geri kapitalist yapı, yine geriliğin temelini meydana getiren kapitalizm - prekapitalizm ittifakı ile, özellikle korunmaktadır. Daha bir somutlayacak olursak, Türkiye'de kapitalist sermaye kesimleri, sermayenin kapitalizm öncesi geri ve ilkel biçimleri olan tefeci ve tüccar sermayesiyle, öte yandan feodal kökenli toprak ağalığıyla kısmî ittifak halindedir. Ve bu ittifakın yürüyebilmesi, prekapitalizmin yaşamasına bağlı olmaktadır. Böylece küçük üreticilik, basit meta üretimi temeli üzerinde özellikle korunmaktadır. Hatta tekelci kesimlerin, büyük sermayenin yabancı ortağı emperyalizmin Türkiye ve benzeri türden devrimci yoldan kapitalistleşmemiş ülkelerdeki taktiklerinin başında tarım kesiminde oldukça güçlü ve —tutucu— bir orta sınıfı, yani basit meta üretimini yaşatmak ve kendisine müttefik kılmak gelmektedir. Emperyalizmin çeşitli «Yeşil Devrim, tarım reformu vs.» önerilerinin kökeninde yatan plan da budur. Tarımda orta sınıfların, özellikle orta köylülüğün basit meta üretimi temeli üzerinde güçlendirilmesi, «emperyalizm - yerli ortakları tekelci sermaye - feodal kalıntılar, tefeci - aracı tüccar vs. prekapitalist unsurlar sömürücü egemen ittifakı» nın sürmesinin bir çeşit teminatı gibi de görülmektedir.

Şimdi, gelecek yazımızda teorik temelleriyle, ustaların koydukları çerçevede tekrar ve etraflıca ele alacağımız, sorulara aydınlık getirmeye çalışacağımız bu genel yaklaşımlar ışığında ve araştırmanın verilerinden ya-

rarlanarak, Türkiye'de kırsal kesimlerde sınıflaşma ve sınıflar mevzilenmesi konularına değinelim.

KIRSAL KESİMDE SINIFLAR

Genel hatlarını çizmeye çalıştığımız bu sosyo - ekonomik yapıda, kırsal kesimlerde hangi sınıflar ortaya çıkmaktadır? Bu sınıf ların birbirleri karşısında ve diğer sınıflar karşısında durumları nedir?

Önce kırsal kesimlerdeki egemen sınıflar dan başlayacak olursak :

Büyük Kapitalist İşletme Sahipleri

Bu kategori, Türkiye'de, Junkers tipi evrimleşme yoluyla kapitalistleşmiş ve işletme sini makinalaşma ile, sermaye yoğun entansif tarım yöntemleriyle büyük ölçüde kapitalist üretim çerçevesinde düzenlemiştir. Aynı kategoride, en son yıllarda, kendi sanayi işletmeleri için hammadde sağlamak üzere tarım yaptıran tekelci büyük toprak sahipleri de yer almaktadır. Araştırmanın ortaya koy duğu gibi, büyük toprakların yüzölçümlerinin genişlemekte olması, çöküş ve yıkılma sürecindeki feodal çiftlikler artık toprak kazanmaktan çok, bölünme yolunda oldukları (miras, satış, toprak reformu vs. korkusuyla böl me, işletememe) için, kapitalist işletmelerin genişlediğinin bir göstergesi olabilir. Büyük kapitalist toprak sahipleri çoğunlukla mevsim lik ücretli işçi kullanmaktadırlar. Son yıllarda mevsimlik ücretli işçi oranı artmıştır. Ba zı durumlarda, (ki bir çokları mekanik bir değerlendirmeyle ücretli işçiliği, sanayide olduğu gibi gündelikçi işçilik şeklinde anlamaya eğilimlidirler ve bu yüzden yanılmaktadır lar) bu türden büyük toprak sahipleri topraklari üzerindeki çoğunlukla eskiden kendilerine geleneksel ilişkilerle bağlı olan köylüleri, onlara örneğin traktör veya başka tarım makineleri alarak, veya ev yaptırarak, veya benzeri yollarla kendisine borçlandırmakta, böylece arada yeni bir bağımlılık iliş kisi doğmaktadır. Ancak bu bağımlılık geleneksel - prekapitalist bağımlılıklardan çok farklıdır ve kapitalist mekanizma içinde, top raktan ve bağımlılıklardan «özgürleşmiş» köy lülerin, kapitalist anlamda «hür» iradelerine dayanan bir emek sömürüsü biçimidir ve ücretin şekil değiştirmiş halidir. Yine benzeri durumlarda, kapitalist toprak sahibi borçlandırdığı köylülerden bir çeşit faiz de alarak, dolaylı tefecilik yapmaktadır. Ancak, büyük tarım işletmelerinde en yaygın ilişkinin mevsimlik, geçici gündelikçilik olduğunu bir kere daha hatırlatalım.

Büyük kapitalist tarım işletmelerinin ço ğu (özellikle Ege, Marmara, Akdeniz, Güney ,Güney Doğu bölgeleri ve Orta Anadolu'da buğday üreten işletmeler) ihracat için en ge niş pazarlar için tarıma dönüktür. Büyük ka pitalist tarım işletmesi sahipleri, çoğunlukla topraklarında oturmazlar ve hele son yıllarda hızlanan bir süreç içinde tekelcilerle bütünleşme, finans kapital bütününün bir parçası olma yolundadırlar. Böylece, bu sınıfsal kategori, bir yandan tarım işçilerini, kır proleterlerini yoğun olarak sömürürken, öte yandan tekellerle bütünleşerek ve tarım fiyatları mekanizmasında karar sahibi olarak tüm küçük üreticiler kesimini de dolaylı yoldan sömürüye tabi tutmaktadırlar. (Geçerken şunu da hatırlatalım ki, bilimsel terminolojide sanayi sermayesi kategorisi sadece endüstrideki değil, aynı zamanda tarımdaki kapitalist sermayeyi de kapsar.)

Feodal Toprak Sahipliği

Büyük toprak mülkiyetinin diğer bölümü, kapitalizm öncesi (feodal ve aşiret vb.) üretim, mülkiyet ve bağımlılık ilişkilerinin çözülme halinde kalıntılar biçiminde de olsa halâ rastlandığı geleneksel (feodal) büyük büyük toprak sahipliği, yaygın terimiyle top rak ağalığıdır. Her ne kadar terim olarak, bölge bölge kapitalist toprak sahibi ile feodal toprak sahibi aynı «ağa» terimi ile nitelendiriliyorsa da aralarında mülkiyet ve üretim ilişkileri bakımından fark olduğu açıktır. Türkiye'de klasik feodalite olmaktan çok, aşiret yapısına dayanan geleneksel bağımlılık ilişkilerinin sürdüğü kapitalizm öncesi top rak mülkiyetinin yaygınlığı bugün Doğu, Güneydoğu bölgeleri hariç çok azaldığı gibi, bunlar da, —yine yerinde yapılmış araştırmaların verilerine göre de— hızlı bir çözülme içindedirler. Bu kesimlerin Junkers usu lü kapitalizme evrimleşmeleri oldukça hızlanmıştır. Özellikle üretim güçleri bakımından, sermaye yoğun makineli, sulamalı vb.

tarım hemen heryerde geleneksel tarımın yerini almıştır. Ortakçılık ilişkilerinin eski bağımlılıkları çözülmektedir. Hatta en uç durumlarda (Mardin - Kızıltepe) bazı ağaların topraklarını eski ortakçılarına küçük işletmeler halinde tapulayıp, uzun vadeli kontratlarla bu defa kendisinin ürünün yarısı aldığı veya aksine (özellikle bazı çiftliklerde görüldüğü ve yaygınlaştığı tesbit edildiği gibi) eski bağımlı ortakçılarından bir kısmını tarım işçisi olarak çalıştırıp, makineli tarıma geçerek, tersine dönen bir mekanizma ile, eski ortakçılarına ürünün belli bir kısmını işgücünün bedeli olarak verdiği ilişkilere de rastlanmaktadır. Ancak çözülme, Batı bölgelerinde klasik biçimde, köylünün topraktan atılması, şehirlere akın şeklinde olsa bile, Doğuda, geleneksel aşiret ilişkilerinin yaşadığı ve endüstrileşmenin daha da geri olduğu kesimlerde, yavaştır. Buralarda en kesif bir gizli işsizlik ve yoksulluk sözkonusudur.

Büyük toprak sahibi ağaların, kısaca «Ağa ekonomisi» nin çözülürken, şehirlerde kasabalarda, daha çok inşaat vb. yatırımlarına, az bir kısmıyla büyük şehirlerdeki endüstri yatırımlarına yöneldikleri gözlenmektedir. Böylece ağa ekonomisi de, genel ekonomik entegrasyon içinde, yani özünde geri kapitalist yapı içinde yerini almaktadır. Devrimci olmayan, burjuvazi - ağa ittifakı bu gelişmelerle daha da vurgulanan bir biçimde halâ yürürlüktedir. Burjuvazinin kapitalizmin gelişmesine yönelik toprak reformu sloganlarından, ağaların eskisi kadar ve «tahmin edildiği» kadar ürkmüş olmamaları ve toprak bedellerini endüstriye yatırmaya hazırlanmaları da bunun kanıtıdır. Ağalar, devletin ziraî kredilerinden, kapitalist büyük toprak sahipleriyle birlikte en fazla yararlanan kesimler olarak, nüfuzları altındaki bölgelerdeki köylülerin küçük kredilerini de kendilerinde toplamakta ve —genel olarak değil, özel durumlarda— devlet kredilerini yeniden faizle vererek tefecilik de yapmaktadırlar. Ağalık toprakları üzerinde, kapitalist tarıma geçiş hızlı bile olsa, eski bağımlılık ilişkileri, ekonomik temelde değiştiği zaman bile, daha geç değişen üst yapıda kalıntılar daha uzun zaman sürebilmekte ve ağalık nüfuzu, geleneksel bağımlılık ilişkileri kolay kolay ortadan kalkmamaktadır. Ağalar, öteden beri —ve klasik olarak— emperyalizmin en has ortakları olmuşlardır. Yine aynı şekilde, devrimci bir burjuvazi tarafından ortadan kaldırılmadıklarından, daha başından emperyalizmin ortağı durumundaki tekelciler zümresinin, bir avuç parababasının da ortağı olarak, katmerli sömürüden paylarını almışlardır. Halâ yer yer geleneksel bağımlılık ilişkileri içindeki işlediği yetersiz toprağın mülkiyetine sahip olmayan yoksul köylüyü sömüren ağalar, öte yandan çeşitli bağımlılıklardan ekonomi temelinde kurtulmuş ancak çevreden ayrılamamış köylüleri, çevredeki küçük mülk sahibi köylüleri de nüfuzları altında tutarlar ve dolaylı yoldan sömürürler.

Zengin Köylü

Zengin köylüler, gerçek köy burjuvazisini meydana getirirler. Bunlar bir yandan ağalardan, öte yandan büyük kapitalist toprak sahiplerinden kendileri işletmelerinin başında oturmak ve zaman zaman da işe katılmakla ayrılırlar. Köylü ekonomisi içindeki özellikleri, sürekli olarak ücretli emek kullanmalarıdır. Zengin köylülük, köylülüğün farklılaşması sırasında ilkel birikim ve diferansiyel rant yoluyla üst kesimlerde yer almış ve bir sermaye birikimi gerçekleştirebilmiştir. Türkiye şartlarında zengin köylülerin çoğunluğu ektikleri toprakların mülkiyetine sahiptirler. Ancak aralarında kendi topraklarının üstüne çevredeki küçük köylülerden, orta köylülerden, cüce işletmelerden toprak kiralayanlar da yaygındır. Zengin köylülerin en önemli özelliği yer yer tefecilerle özdeşleşmeleri ve ellerindeki sermayenin bir bölümünü tefeci sermayesi olarak kullanmalarıdır. Kendilerine toprak satın alma imkânı veren tefeci sermayesi, aynı zaman bu toprakları geliştirme aracı olarak da kullanılır. Zengin köylü de tarım kredilerinden büyük ölçüde yararlanır ve bu kredileri tefeci sermayesi olarak da kullanır.

DPT'nin bir araştırmasına göre 1967'lerde 7 milyar kadar tahmin edilen tefeci sermayesinin büyük bölümünün zengin köylüler elinde olduğu varsayılabilir. (DPT'nin köy araştırmalarında ve bazı özel köy araştırmalarında bu sonuç belgelenmektedir.) Bu durumda tefeci sermayenin kapitalist ekonomide görülen çözücü etkisi (Marx, Lenin, ön-

ceki çeşitli alıntılar. Ayrıca önümüzdeki İlke'de tefeci - tüccar sermayesi ve sömürüsü ve diğer teorik konular üzerine, bu yazının devamı mahiyetinde bir başka yazı çıkacaktır.) bir ölçüde sınırlanmış olur. Zengin köylü, aynı zamanda birçok durumda tefeci olduğundan, sermayeyi doğrudan işletmesine yatıracağı yerde tefeci kârı peşinde (yüksek ve ekonominin geri yapısına uygun bir kâr) koştuğundan kapitalizmin gelişmesi bir kere daha köstekIenir. Ve tefeci sermayesinin çözücü etkisi yerine tutucu etkisi gözlenir. (Lenin, Rusya'da kapitalizmin Gelişmesinde, tefeci sömürüsünün ve sermayesinin mevcut yapıda feodalizmi çözmeye doğru gidip gitmediğinin araştırılmasının önemini vurgular ve her iki etkinin mümkün olabileceğine dikkati çeker.)

Zengin köylü çoğu geçici tarım işçisi çalıştırır. Çoğu aynı köyden yoksul köylüler, az topraklılar, emeklerini kısmen satarak geçinmeye mecbur yarı proleterlerdir bunlar. Yanaşma vs. şeklinde kullandığı sürekli adamları yanında mevsimlik işçi, göçücü işçi aldığı da olur.

Zengin köylü hem ücretli emeği sömürmekte, hem tefecilik yoluyla küçük ve orta köylülüğü sömürmektedir.

Ama öte yandan, yine de fiyat mekanizmasına hakim olan kendisi değildir. Fiyatlar tekellerin talepleri doğrultusunda, tekelciler tarafından ayarlanmakta; ve tekelcilerin sanayi tercihleri geliştikçe, özellikle tahılda ve hatta diğer endüstri ürünlerinde de (hammaddelerin ucuzluğu esas olduğundan) girdilerin artan fiyatlarına ve enflasyon oranına karşılık oldukça düşük tutulmaktadır. Bu durumda zengin köylülüğün dahi, tekellerle objektif bir çelişki içinde olduğu söylenebilir. Ancak, yine kır kesimlerinde en tutucu sınıfsal kategorilerden birinin zengin köylü olduğu unutulmamalıdır.

Tefeci - Aracı Tüccar Zümresi

Kır kesimlerinde egemen güçler arasına dahil edilmesi gereken en önemli zümrelerden biri, tefeci ve aracı tüccarlardır. Tefeciliğin, basit meta üretimi ne kadar yaygınsa o oranda yaygın olacağı bilinen teorik bir gerçektir. Aracı - tüccar olarak adlandırdığımız kategori ise kimi zaman «bezirgân» kimi zaman «kapkaççı tüccar» olarak anılan tekelci sermayenin mallarını pazarlayan ve hammaddeleri üreticiden ucuza alıp tekellere ileten aracı kârı sağlayan sömürücü kesimdir.

Gerek Türkiye gerekse özellikle bizim açımızdan önemli olan Tefeci - Tüccar sermayesi ve sömürüsü meselesinin ayrıntılı tahlilini bir başka yazıya bırakarak burada sadece birkaç hatırlatma ile yetinelim.

Pazar için üretim başladığı andan itibaren (hatta daha ilkel biçimlerinde bile) «aracı» araya girer. Bu aracı, bir yandan pazar için üretimin yapılabilmesi için gerekli küçük ve ilkel de olsa sermayeyi sağlayan **tefeci sermayesi**, öte yandan pazarlamayı **sağlayan aracı tüccardır.**

«Tüccar sermayesi, dolaşım alanında kaldıkça ve görevi metaların değişimini sağlamak oldukça, varlığı için metaların basit dolaşımından ve paradan başka birşeye ihtiyaç göstermez.» (Kapital, Cilt III, sf. 320).

«Tarih açısından bakıldığında, sermayenin her yerde, toprak mülkiyetine zıt olarak ilk önce... tüccar sermayesi ve tefeci sermayesi olarak yer aldığı görülür.» (Kapital, Cilt I, kitap 2, sf. 12).

«Bir yanda, ticaret ve tefeci sermayesi, öte yanda da sanayi sermayesi...bir ticaret eşyasını kârla satmak için satınalmak formülü içinde bulunan tek ve aynı iktisadî olgudur.» (Kapital, Cilt I, kısım 2, bölüm 4, Lenin'den naklen : Reya'da kapitalizmin gelişmesi, sf. 215).

Ticarî ve tefeci sermaye, tarihî bakımdan sanayi sermayesinin teşekkülünden önce gelir ve bu sanayi sermayesinin mantıkî bakımdan zorunlu şartıdır (aynı yer). Ama ne bizatihî tefeci sermayesi ne de ticaret sermayesinin ortaya çıkması için henüz kâfi bir şart değildir. Eski üretim tarzını her zaman bozup dağıtarak, bunun yerine kapitalist üretim tarzını geçirmez. Kapitalist üretim tarzının meydana gelmesi 'tamamiyle tarihî gelişme derecesine ve şartlara bağlıdır... Ticarî sermayenin bağımsız gelişmesi, kapitalist üretimin gelişme derecesinin aksi yönde olur. Ticarî ve tefeci sermaye geliştikçe, sanayi sermayesinin (yani kapitalist üretimin) ge-

lişmesi daha az olur.» (Kapital'den aktarmalar, aynı yer, sf. 215 - 216).

Nihayet şu alıntıya da bir bakalım : «Tefecilik bütün kapitalizm öncesi üretim biçim leri üzerinde, bunların mülkiyet biçimlerini çökertip çözdüğü oranda devrimci bir etki ic ra eder. Asyatik biçimlerde, tefecilik iktisadî çürüme ve siyasî yozlaşmadan başka hiçbir şey yaratmadan uzun bir zaman süregelebilir.» (Kapital, Cilt III, sf. 584).

Başka bir etraflı yazının konusu olmakla birlikte, bu alıntılarla da pekiştirerek geçerken söylenebilecek olan, Türkiye'de küçük üretimin, küçük üreticinin çok büyük ölçüde tefeci ve aracı tüccar sömürüsüne maruz bulunduğu; tefeciliğin ve geri bir kapitalist yapıda, aracılığın yaygınlığıdır.

Tefeci büyük çoğunluğuyla zengin köylü, yer yer (aşiret ve benzeri geleneksel ilişkiler üstyapı faktörleri işin içine karışmadığı zaman) ağa ve dolaylı olarak büyük kapitalist toprak sahibi olabilir. Tefecinin, bütün bunların dışında, kırsal sömürücülerden olup da, doğrudan toprak sahibi olmadığı, kasaba ve şehirlerde yaşadığı durumlar da vardır. Ancak gerek tefeci, gerekse aracı - tüccar sömürüsünün özü kırsaldır. Alanı kırsaldır. Kaynağı basit meta üretimidir.

Yukarıdaki alıntılarda görüldüğü gibi, te feci tüccar kategorisinin incelenmesinde önem li nokta, tefeciliğin ve ticaret sermayesinin kapitalist gelişmeye yardım mı ettiği köstek mi olduğu sorusudur. Yine yukardaki son alıntı asyatik yapılarda tefeciliğin «siyasî yozlaşmadan başka birşey yaratmadan» uzun zaman sürebileceğini ve feodal yapıları çökertici bir etken olmayabileceğini belirtmektedir. Asyatik etkilerin payını da unutmadan, Türkiye kırlarında, tefeciliğin bu gün basit meta üretiminin parçası olarak yaşadığını ve —zengin köylünün durumunda gördüğümüz gibi— kapitalizmin gelişmesine elverişli geleneksel yapıyı dağıtıp bir işlev göreceği yerde kapitalizmin ilkel yapısının korun masına yardım ettiği bir ilk gözlem olarak söylenebilir. Ama öte yandan, tefecilik toprak temerküzünü sağlayarak (ödenmeyen borçlar karşılığında topraklara el konması ve tefecinin toprak sahibi olması veya toprağını genişletmesi) kapitalist tarım işletmeciliğini geliştirmektedir. Her iki halde de tarımın geri kapitalist yapısı ortadan kalkmamakta, aksine pekişmektedir. Bu yüzden de, tefeciliğin kır kesimlerinde gelişkin ve hızlı bir kapitalistleşmeyi doğurma anlamında çözücü bir etki yaptığını söylemek güçtür. Ayrıca, tekelci sermaye'nin tefeci - tüccar sermayesi ile ilişkili - çelişkili ortaklığı da tefeciliğin yaşamasına ve geri yapının çözülmemesine yol açmaktadır. Öte yandan devlet kredilerinin yetersizliği, daha doğrusu bizzat tekelcilere ve tefecilere gitmesi, tefeciliğin etkinliğini artırmaktadır. Türkiye'de geri ka pitalizmin bir kategorisi ve öte yandan gerilik nedeni olan tefeci - tüccar sermayesi ağırlığı, yukardaki alıntılar hatırlandığında halâ üretici güçlerin gelişmesinin önündeki engeldir ve bu engel kırsal kesimlerde en ağır biçimde duyulmaktadır. (Türkiye'de hızlı bir kapitalistleşmenin savunucusu burjuva reformculuğunun, CHP çizgisinin tefeci - aracı ile çelişkisinin temeli de buradadır.)

Tefeci - Tüccar sermayesinin sömürüsüne bütün küçük üreticiler maruz kalmaktadırlar. Küçük üretici, orta ve küçük köylülük tefeci sömürüsünü en fazla duyanlardır. Tefeci sömürüsünün orta ve küçük mülkiyet üzerinde, yukarda gördüğümüz gibi devrimci olma sa da ve ağır da olsa çözücü bir etki yaptığını kabul etmek gerekir.

Burada tefeci, aracı - tüccar sömürüsü derken, aracı - tüccardan neyi kastettiğimiz üzerinde de biraz daha ayrıntılı durmaya ça lışalım.

Aracı - tüccar kategorisi gelişmiş bir kapitalist yapının sınıf kategorilerinden değildir. Gelişkin bir kapitalist yapıda meta dolaşımı, ticaret, doğrudan doğruya ve ağırlıklı olarak tekeller egemenliğinin parçasıdır. Büyük sermaye, finans - kapital, dolaşım ağını da (büyük ölçüde) elinde tutar ve aracıların kaldırılmasıyla bu sömürü payını da kendi elinde toplar.

Öte yandan, tefeci sermayesi de, gelişkin bir kapitalist ekonomide büyük sermayenin dışında, bir başka sömürücü zümre elinde «çarçur» edilmeye bırakılmaz. Zaten bu türden gelişkin kapitalist yapılarda, sermayenin ilkel biçimleri olan tefeci ve tüccar sermayesi aşılmış, büyük ölçüde tasfiye olmuştur.

Ancak kapitalistleşmenin devrimci yoldan gerçekleşmediği, bir burjuva demokratik

devrimin prekapitalist ilişkileri tasfiye etmediği durumlarda kapitalizm - prekapitalizm ortaklığı ve ittifakı ortaya çıkar ve giderek çözülme sürecine girse bile toplum yapısına damgasını vurur. İşte tekelci sermaye kesimlerinin, bu geri kapitalist yapı içinde bir yandan mallarını en ücra köylere kadar pazarlamaları, öte yandan üreticilerin ürünlerinin tekelci mekanizma adına toplanması işi aracı - tüccar'a düşer ve ticaret sermayesi, böyle bir zorunlu «iş ortaklığında» varlığını korur.

Aracı - tüccar derken, aracı eki ile ticaret sermayesinin bu niteliğini ve fonksiyonunu vurgulamak istiyoruz.

Türkiye kırlarında tefeci ile aracı - tüccar sömürüsü ve sermayesi bazı durumlarda özdeşleşirken, bazı durumlarda aracı tüccar büyük yerli - yabancı tekellerin acentası, uzantısı olarak ,şehirde, kasabada yaşayan bir unsurdur. Bu unsur, küçük üreticinin ürününü türlü mekanizmalarla düşük değerlelerin denetiminde işlediğinden tüccar sermayesi sömürüsüne karşı bir çare olmaktan çok uzaktır. Ürünü daha tarlada veya tohum halindeyken kapatan ve düşük fiyat veren tüccar, aynı zamanda da ve çoğunlukla köylünün ürünü gerçekleştirebilmesi, hasat yapabilmesi için gerekli küçük fonu yüzde 300'e 500'e ulaşan faizlerle vererek tefecilik de yapar. Böylece çoğu zaman tefecilikle öztoplar. Taban fiyatlar mekanizması, tekeldeşleşen ticaret, basit meta üretimi temeli üzerinde ve ondan kâr sağlayarak sürer. Ve küçük köylünün yoksullaşmasına yol açar.

İlerde daha etraflı şekilde açıklamak üzere, Türkiye'de, bu tür ticaret sermayesinin giderek ilkel bir kapitalist sömürü niteliği kazandığına işaret edebiliriz. (Marx'ın Fransa'da sınıf mücadelelerinde Fransa'da köylülüğün ipotek ve faiz yoluyla sömürülmesini işçiyi fabrikalarda sömüren mekanizma ile eş gördüğünü hatırlayalım.)

Aracı - tüccar, hele Ege, Marmara, Akdeniz ve Karadeniz gibi dış ticarete dönük tarım ürünleri üretiminin yapıldığı bölgelerde, büyük ithalât - ihracat şirketlerinin (tekellerinin) acentası durumundadır.

Öte yandan bu acentaların aracısı durumunda olan kasaba tüccarları da aynı kategoride yer alır ve tefecilik asıl bunlar eliyle yapılır.

Tefeci ve tüccar sermayesi ve toplumsal kategorisinin basit meta üretiminin yaygınlığından ve tekelci sermayenin prekapitalist kesimlerle ittifaklarından, ilişkili - çelişkili ortaklığından kâr aldığını tekrarlamakta yarar vardır.

* * *

Kırsal kesimlerde doğrudan ve dolaylı olarak sömürülen emekçi sınıflara gelince :

Tarım İşçileri

Araştırmamızda, çeşitli nedenlerle ve etkenlerle yüksek tahmin edilmiş olmakla birlikte, yine de Türkiye'de tarım işçilerinin nicel olarak (tarım proletaryasının) son on yılda hızla artmakta olduğunu söyleyebiliriz.

Hiçbir kanundan ve yasal haktan yararlanamayan, işçi sınıfı içinde en örgütsüz kesim durumunda bulunan tarım işçileri Devlet Üretme Çiftliklerinde çalışanlar ve özel işletmelerde çalışanlar olarak ikiye ayrılabileceği gibi, sürekli ve mevsimlik işçiler olarak da ayrılabilir.

Tarım işçileri üzerindeki sömürü doğrudan doğruya kapitalist sömürüdür. Ancak, daha önce anlattığımız gibi, ücretli işçiliğin aldığı çeşitli biçimler bu sömürüyü yer yer bağımlılık ilişkileriyle artırarak, dolaylı faizlerle büyüterek hüküm sürmektedir. Tarım işçileri bir yandan toprak sahibi tarafından sömürülürken, öte yandan tekelci sermayenin ve ortağı emperyalizmin tüketim maddeleri fiyat dayatmaları yoluyla da sömürülmektedir. Sanayi çıkarları adına tarım ürünlerinin fiyatlarının düşük tutulması mekanizması, tarım işçilerinin ücretlerinde doğrudan yansımaktadır. Böylece tarım işçilerinin başlıca çelişkileri çalıştığı toprak sahibi ve zaman zaman onunla bütünleşmiş olan tekelci sermaye iledir.

Yoksul Köylü (Yarı Proleterler)

Türkiye'de pek çok bölgede, 20 dönümün altında toprak bir köylü aileyi geçindirmekten uzaktır. Bu türden cüce işletmelerin gittikçe parçalanmakta, dağılmakta oldukları istatistik verilerle olduğu kadar araştırmalarla da gözlenmektedir. Yoksul köylü, hemen her zaman, işgücünü satmak zorunda kalan

bir yarı proleter, bir mevsimlik tarım işçisidir. Mevsimlik tarım işçilerinin çoğu giderek toprakları bağımsız kaldığından, topraklarını ya tefeciye kaptırmakta, ya zengin köylüye satmakta, ya işlemeden bırakmakta ve sürekli işçiliğe doğru gitmektedir. Yoksul köylü bir yandan kapitalist işletmecinin sömürüsüne, öte yandan tefeci - tüccar sömürüsüne maruzdur. Ve şüphesiz ki, pazar ekonomisi içinde dolaylı da olsa tekelci sermayenin sömürüsüne de maruz kalmaktadır. Çelişkisi bir yandan kapitalist toprak sahibi öte yandan genel olarak tekelci sermaye ve tefeci - tüccar iledir.

Kalıntı halindeki yarı - feodal (geleneksel) ilişkiler içindeki köylü kesimlerini, genel olarak yoksul köylü içinde sayabiliriz. Küçücük toprak parçalarını mülkiyetine sahip olmadan ve ağaya en genel olarak ürün rant ödeyerek (yarıcı, cariyek, ortakçı, maraba) işleyen bu köylüler çoğunlukla yoksuldurlar ve topraklarından kopma süreci içine girmişlerdir. Yoksul köylünün bu kesimleri üzerinde, kapitalist işletmeci sömürüsünün yerini en uygun şekliyle ürün - rant olarak görünen feodal sömürü alır.

Küçük Köylü

Türkiye şartlarında bölgeye göre 20 - 50 veya 50 - 100 dönüm arasında toprak sahibi olan köylüyü küçük köylü olarak ayırmak mümkündür ve sınıf ilişkilerini billurlaştırmak bakımından yararlıdır da. Küçük köylü kendi küçük toprak parçasını ailesi ile birlikte işler. Küçük köylünün klasik tanımlarına uygun olarak, iki yakasını biraraya hemen hemen hiç getiremez. Yarı proleter yoksul köylüden farklı olarak ailenin hiç değilse bir bölümü toprağı işlemeyi ihmal etmez ve çok dar da olsa pazar için üretime yönelir. Ancak, mahsulün kötü gittiği yıllarda iflâsa sürüklenir ve tefecinin eline büsbütün düşer. Türkiye'de tefecilerin borçları karşılığında en fazla toprak aldıkları köylü kesimi yerinde araştırmalara göre küçük köylülerdir. Küçük köylü aileleri bölünmüş ailelerdir. Ailenin birkaç ferdi mutlaka mevsimlik veya sürekli işçiliğe gider. Geri kalanlar, ücretli emek kullanmadan topraklarını işletirler. Genellikle geri bir tarım yaparlar ve tarım girdilerini yeterince alabilecek durumda olmadıklarından aldıkları verim düşük olur. Kıt kanaat geçinen, yarı aç yarı tok kendini idareye çalışan bu köylü kesimlerinin bir ayağı yarı proleterlikte ve köy proleterliğindedir. Yine de küçük toprak parçasına ve mülkiyete bağlılıkları ile dikkati çekerler.

Küçük köylü katmerli sömürü altındadır. Bir yandan tefeci - tüccar sömürüsünün başlıca hedefidir. Öte yandan tekelci sermaye tarafından dolaylı olarak sömürülür. İşçileşemediği durumlarda, sürekli olarak orta köylü saflarına katılma hayalleri kurarsa da pek azı bu duruma ulaşabilir. Geniş çoğunluğu bir yoksullaşma süreci içindedir ve araştırmanın gösterdiği gibi, büyük mülkiyetin, öte yandan tefecilerin (çoğunlukla zengin köylü) küçük köylüden toprak kemirme süreci hızlanmıştır.

Orta Köylü

Türkiye'de bölgeye göre 50 - 200, hatta 500 dönüme kadar (kıraç toprakta) toprak işleyen, az sayıda sürekli veya mevsimlik ücretli tarım işçisi çalıştıran orta köylülük, kırsal kesimlerde önemli bir yer tutmaktadır.

Orta köylü toprağı kendine yeten hatta bir miktar sermaye birikimi yapabilen köylüdür. Gözü zengin köylüdedir. İçinden çıktığı küçük köylülüğü küçümser. Kendisi de üretime katılır, ama zaman zaman emek sömürmesi onun ayağını daha çok zengin köylüden, kır burjuvazisinden yana bastırır.

Ancak orta köylü de büyük toprak sahipleri ve zengin köylü lehine işleyen kredi mekanizması yüzünden tefecilerin elinden kurtulamaz. Tarım kesimindeki bütün küçük üreticiler gibi tefeci - tüccar sömürüsüne maruzdur. Diğer emekçi köylü kesimlerine göre, pazara çok daha fazla açılmış olduğundan, oransal olarak tefeci - tüccar sömürüsünün etkisini de daha fazla duyar. Öte yandan tarım girdilerine olan ihtiyacı, onu kapitalist pazara daha sıkı bağlar ve tekeller mekanizmasının etkilediği taban fiyatlarından ve tarım girdileri fiyatlarından büyük ölçüde etkilenir. Bu yüzden tefeci - tüccarla olduğu kadar tekelcilerle ve büyük toprak sahipleriyle de (dolayısıyla emperyalizmle) objektif çelişkisi olduğu söylenebilir.

Türkiye'de kapitalizmin geri niteliği, tefeci sömürüsünün bütün ağırlığına rağmen hızlı bir çözücü etki yapmaması ve özellikle emperyalizm ve yerli ortaklarının kırlardaki dayanaklarını zengin ve orta köylülük içinden seçme projeleri, orta köylülüğü hızlı bir bilinçlenmeden alakoymaktadır. Özellikle kapitalistleşmenin daha yavaş olduğu, orta köylülüğün dağılma sürecine girmediği bölgelerde ve pazar dalgalanmalarından az etkilenen ürünlerde, orta köylülüğün tutuculuğu gözden uzak tutulmamalıdır.

* * *

İstatistik verilere dayanan ve yerinde yapılmış olan araştırma ve gözlemlerinden yararlanan bu çalışmanın, Türkiye köylü meselesi üzerine verdiği ilk sonuçları yukarda özetlemeye çalıştık.

Şüphesiz ki bu araştırma ve sonuçları, geliştirilmeye, tartışılmaya muhtaçtır.

Ancak, bu ilk veriler üzerine çeşitli konularda, özellikle, «Türkiye'de basit meta üretiminin yapısı», «tarımda kapitalistleşmenin iki yolu», «feodal yapı ve sömürü meselesi», «tefeci - tüccar sermayesi ve bu kategorinin kapitalist yapı ile ilişkileri» gibi konularda, daha geniş teorik temellendirmelere ihtiyaç olacaktır. Bunu kısmen gelecek (ve konuyla ilgili son) yazımızda yapmaya çalışacağız.

Ayrıca gelecek yazıda böyle bir kır kesimi sınıfsal yapısı tablosu üzerinde nasıl bir ittifaklar politikasının yükselebileceği, Türkiye şartlarında, işçi sınıfının müttefiklerinin kimler olduğu ortaya konacak ve işçi sınıfının köylülük ve tarım programının ana hatları çizilmeye çalışılacaktır.

TABLO XXII

1965 verilerine göre en fazla şehirleşmiş ilden en az gelişmiş ile doğru 4 grup (%)

İstanbul	78	İçel	37	Burdur	27	Muş	19
Ankara	65	Tekirdağ	37	Antalya	27	Çorum	19
İzmir	50	İsparta	36	Bilecik	26	Adıyaman	19
Eskişehir	48	Amasya	36	Erzincan	26	Kars	19
Gaziantep	47	Kayseri	36	Samsun	26	Niğde	19
Adana	47	Diyarbakır	34	Denizli	25	Bolu	18
Bursa	44	Edirne	33	Afyon	25	Trabzon	18
Kocaeli	41	Kırklareli	33	Erzurum	24	Muğla	17
Hatay	40	Urfa	33	Sivas	24	Çankırı	17
		Balıkesir	32	Tokat	24	Giresun	17
		Elazığ	32	Zonguldak	24	Hakkâri	16
		Malatya	32	Van	23	Tunceli	15
		Aydın	31	Çanakkale	23	Kastamonu	15
		Manisa	31	Mardin	22	Ordu	15
		Konya	31	Nevşehir	22	Artvin	14
		Sakarya	31	Kütahya	22	Sinop	14
		Uşak	29	Rize	22	Yozgat	13
		Bitlis	28	Kırşehir	21	Bingöl	13
		Siirt	28	Maraş	21	Gümüşhane	12
				Ağrı	21		

TABLO XXIII

Şehirleşme hızındaki oransal artışa göre iller (1955-1965) (Aşağıdaki sıralama 4 grupta, skala değerleri üzerinden yapılmıştır.)

Ankara	15.9	Giresun	5.9	Zonguldak	4.6	Artvin	2.5
Tekirdağ	14.8	Sakarya	5.9	Muş	4.6	Kastamonu	2.3
Amasya	14.3	Bilecik	5.9	İsparta	4.5	Tokat	2.3
Erzincan	10.1	Kırklareli	5.8	Sivas	4.3	Kars	2.1
Adana	8.8	Konya	5.7	Erzurum	4.1	Yozgat	2.0
Siirt	8.5	Malatya	5.5	Edirne	3.9	İzmir	1.9
Bursa	8.1	Denizli	5.4	Van	3.9	Mardin	1.6
Antalya	7.9	Diyarbakır	5.3	Uşak	3.8	Nevşehir	1.3
Elazığ	7.5	Eskişehir	5.3	Çanakkale	3.8	Bingöl	1.3
Kocaeli	7.2	Ordu	5.3	Urfa	3.6	Gümüşhane	1.1
İçel	6.6	Burdur	5.2	Rize	3.6	Maraş	1.1
Afyon	6.6	Kayseri	5.2	Samsun	3.5	Manisa	0.4
İstanbul	6.5	Çankırı	5.1	Çorum	3.4	Muğla	0.2
Gaziantep	6.3	Bolu	5.1	Hakkâri	2.9		
		Kütahya	5.1	Tunceli	2.8		
		Trabzon	5.1	Ağrı	2.6		
		Balıkesir	5.0	Bitlis	2.6		
		Sinop	4.9	Niğde	2.6		
		Aydın	4.8				
		Hatay	4.7				

Harita : I

1965 verilerine göre, illerin ŞEHİRLEŞME durumu

Şehirleşme Oranı %

78 — 38

37 — 28

27 — 21

20 — 12

Harita : II

1955-1965 arası şehirleşme hızındaki oransal artışa göre iller.

Şehirleşme Hızı %

1. 15.9 — 6.3
2. 5.9 — 4.7
3. 4.6 — 2.6
4. 2.5 — 0.2

TABLO XXIV

Pazara açılma imkânlarına göre iller (1965) (bu değerler sıra değerleridir ve en küçük değer en gelişmiş ili ifade etmektedir)

İstanbul	3.3	Tekirdağ	17.0	Afyon	24.6	Erzurum	37.0
Kocaeli	8.6	Kütahya	17.3	Tokat	25.0	Bitlis	37.6
Bilecik	10.3	Balıkesir	17.6	Gümüşh.	25.3	Urfa	37,6
Sakarya	10.6	Denizli	18.3	İsparta	25.3	Bingöl	38.0
Bursa	10.6	Kırklareli	19.0	Kastamonu	25.6	Kars	38.3
Eskişehir	11.0	Kayseri	19.6	Muğla	25.6	Mardin	38.3
Rize	11.3	Amasya	19.6	Antalya	26.0	Muş	39.6
Nevşehir	11.3	Burdur	20.0	Erzincan	29.6	Ağrı	40.0
Ankara	11.6	İçel	20.0	Konya	30.0	Maraş	40.3
Zonguldak	12.0	Edirne	20.3	Niğde	31.3	Yozgat	42.0
Aydın	13.0	Adana	21.3	Uşak	31.3	Siirt	42.0
Bolu	13.0	Çorum	21.6	Kırşehir	32.3	Sivas	43.0
Gaziantep	15.3	Manisa	22.0	Sinop	32.3	Hakkâri	45.0
İzmir	15.6	Giresun	22.3	Çankırı	32.6	Adıyaman	45.3
Artvin	15.6	Samsun	24.0	Elazığ	32.6	Tunceli	47.3
Hatay	16.0	Çanakkale	24.0	Diyarbakır	33.3		
Trabzon	16.3	Ordu	24.0	Van	34.3		
				Malatya	35.6		

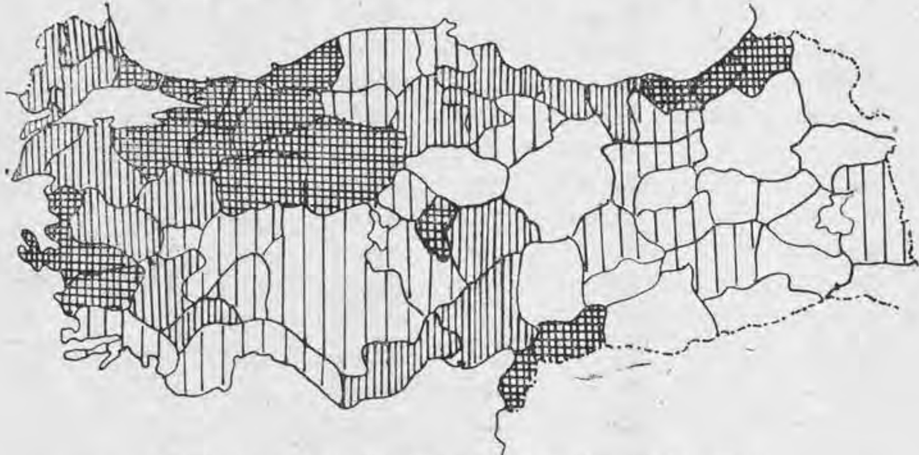
TABLO XXV

1955-1965 arası pazara açılma imkânlarının illere göre gelişme hızı (Bu değerler sıra değerleridir ve en küçük değer en hızlı gelişmeyi ifade etmektedir.)

Hakkâri	1.5	Kırklareli	21.0	Kayseri	30.0	Gaziantep	38.0
Antalya	4.5	Erzurum	21.0	Manisa	30.5	Niğde	38.0
Van	5.5	Konya	22.5	Erzincan	30.5	Urfa	38.5
İzmir	8.0	Kastamonu	22.5	Artvin	31.0	Ağrı	39.5
Bitlis	10.0	Samsun	23.0	Rize	31.0	Malatya	40.5
Siirt	14.0	Kütahya	23.5	Yozgat	31.5	Mardin	40.5
Burdur	14.0	Sinop	24.0	İstanbul	32.0	Edirne	41.0
Kars	14.5	Bolu	24.5	Elazıg	32.5	Balıkesir	41.5
İsparta	16.5	Muş	25.5	Bilecik	33.5	Hatay	41.5
Ankara	19.0	Tekirdağ	25.5	İçel	34.0	G. hane	46.0
Bursa	19.0	Aydın	25.5	Denizli	34.0	Bingöl	48.0
Çorum	20.0	Adana	26.5	Zonguldak	34.5	Diyarbakır	51.0
		Muğla	26.5	Ordu	36.0	Sivas	51.0
		Afyon	26.5	Tunceli	37.0	Maraş	52.5
		Çankırı	27.5	Çanakkale	37.0	Kocaeli	52.5
		Amasya	28.0	Giresun	37.5		
				Tokat	37.5		
				Eskişehir	37.5		

Harita : III

«Pazara açılma imkânları» ölçütüne göre iller 1965 (km²'e düşen devlet yolları + yaz-kış açık yol oranı + motorlu taşıt aracı oranı)

en iyi durumdaki illerden en kötü durumdaki illere göre skala değerlendirmesi

1- 3.3 — 16.3
2- 17.0 — 24.0
3- 24.6 — 35.6
4- 37.0 — 43.7

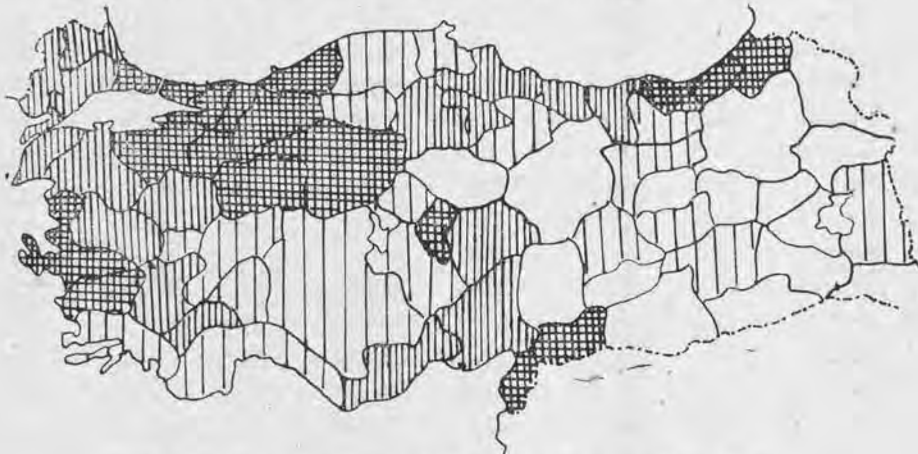
TABLO XXV

1955-1965 arası pazara açılma imkânlarının illere göre gelişme hızı (Bu değerler sıra değerleridir ve en küçük değer en hızlı gelişmeyi ifade etmektedir.)

Hakkâri	1.5	Kırklareli	21.0	Kayseri	30.0	Gaziantep	38.0
Antalya	4.5	Erzurum	21.0	Manisa	30.5	Niğde	38.0
Van	5.5	Konya	22.5	Erzincan	30.5	Urfa	38.5
İzmir	8.0	Kastamonu	22.5	Artvin	31.0	Ağrı	39.5
Bitlis	10.0	Samsun	23.0	Rize	31.0	Malatya	40.5
Siirt	14.0	Kütahya	23.5	Yozgat	31.5	Mardin	40.5
Burdur	14.0	Sinop	24.0	İstanbul	32.0	Edirne	41.0
Kars	14.5	Bolu	24.5	Elazıg	32.5	Balıkesir	41.5
İsparta	16.5	Muş	25.5	Bilecik	33.5	Hatay	41.5
Ankara	19.0	Tekirdağ	25.5	İçel	34.0	G. hane	46.0
Bursa	19.0	Aydın	25.5	Denizli	34.0	Bingöl	48.0
Çorum	20.0	Adana	26.5	Zonguldak	34.5	Diyarbakır	51.0
		Muğla	26.5	Ordu	36.0	Sivas	51.0
		Afyon	26.5	Tunceli	37.0	Maraş	52.5
		Çankırı	27.5	Çanakkale	37.0	Kocaeli	52.5
		Amasya	28.0	Giresun	37.5		
				Tokat	37.5		
				Eskişehir	37.5		

Harita : III

«Pazara açılma imkânları» ölçütüne göre iller 1965 (km²'e düşen devlet yolları + yaz-kış açık yol oranı + motorlu taşıt aracı oranı)

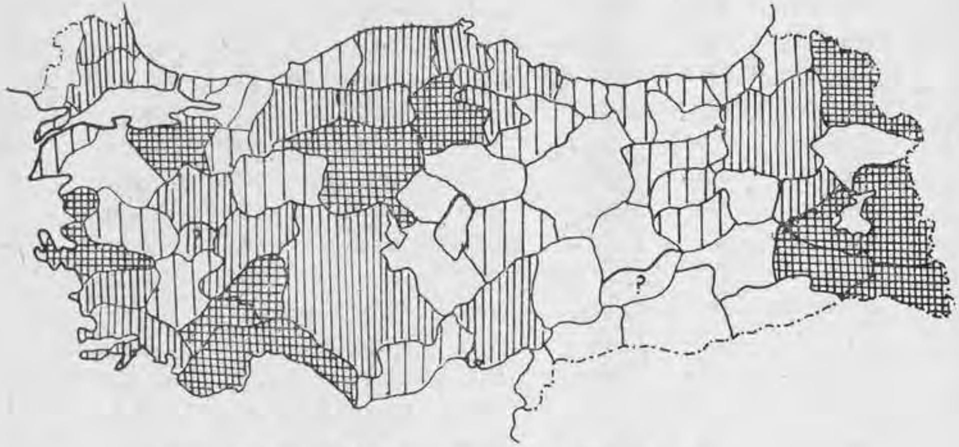

en iyi durumdaki illerden en kötü durumdaki illere göre skala değerlendirmesi

1. 3.3 — 16.3
2. 17.0 — 24.0
3. 24.6 — 35.6
4. 37.0 — 43.7

Harita : IV

1955-1965 arası «pazara açılma imkânları» artış hızı

pazara açılma imkânları artış hızı skala değerleri

(sık kareli tarama)	1.5 — 20.0
(sık dikey tarama)	21.0 — 28.0
(seyrek dikey tarama)	30.0 — 37.5
(boş)	38.5 — 52.5

TABLO XXVI

Traktör başına düşen halan'a göre iller : (En az alan, en ileri traktörleşmeyi göstermektedir.) (1968)

Aydın	37	İçel	146	Kars	333	Tunceli	646
İzmir	56	Balıkesir	173	Konya	335	Adıyaman	648
Adana	75	Ankara	174	Çorum	338	Kütahya	724
Manisa	92	Samsun	192	Malatya	348	Uşak	727
Tekirdağ	102	Nevşehir	226	Maraş	349	Erzurum	849
Sakarya	103	Van	232	Diyarbakır	389	Hakkâri	901
Edirne	109	Çanakkale	237	Afyon	393	Ağrı	925
Bursa	117	Elazığ	250	Kastamonu	405	G. hane	938
Muş	124	Gaziantep	255	Sivas	447	Giresun	1085
Kırklareli	126	Kırşehir	263	Bilecik	467	Sinop	1254
İstanbul	127	Burdur	271	Kocaeli	473	Zonguldak	1624
Muğla	130	Erzincan	283	Urfa	514	Artvin	4957
Tokat	130	Bitlis	284	Niğde	547	Bingöl	8112
Eskişehir	135	Bolu	289	Siirt	608	Ordu	11074
Hatay	135	Yozgat	289	Kayseri	617	Trabzon	14606
Antalya	136	Çankırı	305	Mardin	633	Rize	—
Amasya	141	İsparta	313				
Denizli	143						

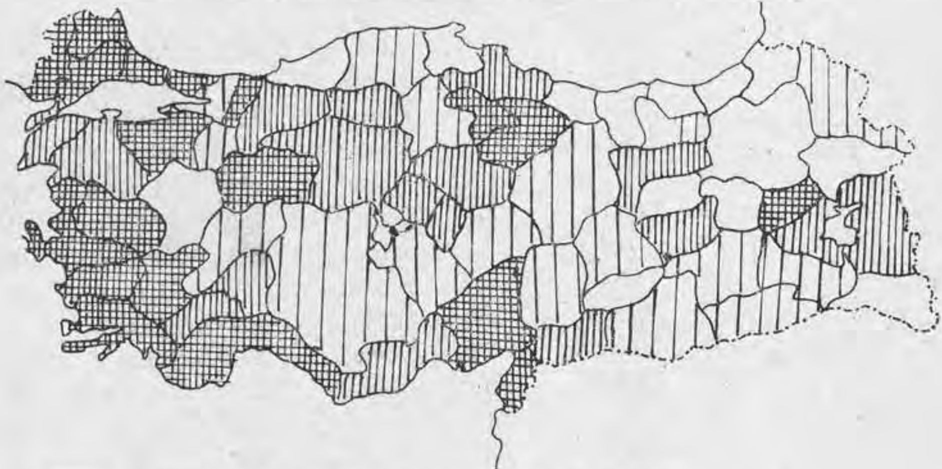
TABLO XXVII

1965-1968 arasında traktör sayısında illere göre oransal artış hızı (%)

Giresun	3300	Tokat	200	Balıkesir	122	Urfa	66
Tunceli	866	Çorum	190	Bolu	117	Ağrı	63
Gümüşhane	600	Kütahya	188	Çanakkale	114	Gaziantep	62
Çankırı	534	Siirt	178	Uşak	113	İzmir	62
Erzincan	445	Yozgat	178	Afyon	107	Mardin	61
Van	404	Bilecik	171	Ankara	104	Antalya	60
Elazığ	329	Muğla	165	Bursa	103	Eskişehir	60
Muş	323	İsparta	159	Samsun	95	Sinop	53
Nevşehir	312	Erzurum	156	Niğde	101	Kırşehir	48
Burdur	271	Bitlis	153	Diyarbakır	89	Kocaeli	47
Sivas	245	Kars	144	Kırklareli	88	Tekirdağ	47
Kastamonu	232	Amasya	143	Edirne	85	Konya	45
Zonguldak	232	Denizli	137	Maraş	79	Manisa	45
Malatya	223	Kayseri	125			Adana	38
		Samsun	125			Aydın	33
						İçel	27
						İstanbul	24
						Hatay	12

Harita : V

Traktör başına ekilen alan oranına göre iller (1968)

traktör başına düşen ekilebilir alan oranı (ha)

37 — 143

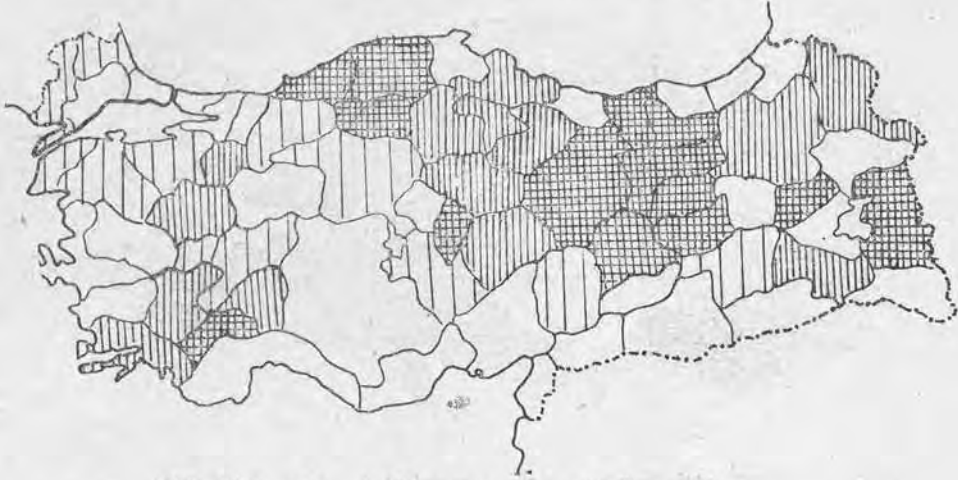
146 — 313

333 — 633

646 — 14606

Harita : VI

1958-1968 arası traktör sayısında artış hızı

1958 - 1968 arası traktör sayısında artış hızı (%)

- 3300 — 223
- 200 — 125
- 122 — 79
- 66 — 12

TABLO XXVIII

1950-1967 arası illere göre mülksüzleşme (topraksızlaşma) (%)

Hakkâri	38.3	Kütahya	24.3	Eskişehir	16.0	Gaziantep	11.5
Sinop	33.6	Trabzon	22.3	Manisa	15.7	Kırklareli	11.1
Çankırı	33.0	Yozgat	21.3	Kars	15.7	Urfa	10.5
Kastamonu	28.9	Ankara	21.3	Erzincan	15.2	Mardin	9.9
Rize	28.3	Kocaeli	20.9	Tekirdağ	14.0	Muş	8.0
Tokat	28.0	İsparta	20.6	Ağrı	13.8	Van	7.4
Samsun	27.8	Artvin	20.2	Antalya	13.7	Elazığ	7.1
Çorum	27.3	Bilecik	19.9	Hatay	13.7	Bitlis	4.4
Afyon	27.1	Sivas	19.1	Niğde	13.5	Aydın	4.0
Amasya	26.8	Balıkesir	18.4	Konya	13.4	Malatya	3.7
Bursa	26.7	Edirne	17.5	Kayseri	13.3	Diyarbakır	1.3
Ordu	26.0	Muğla	17.1	Erzurum	12.8	Siirt	1.3
Bolu	25.6	Bingöl	17.0	G. hane	12.5	İçel	0.6
Giresun	25.1	Çanakkale	16.6	Burdur	12.5	Adana	—
		Kırşehir	16.1	Denizli	12.5	Maraş	—
				İstanbul	12.0	İzmir	—
				Tunceli	11.8		

Harita : VII

K.E.E'ye göre (1964-1967) iller ölçüsünde TOPRAK TEKELLEŞMESİ

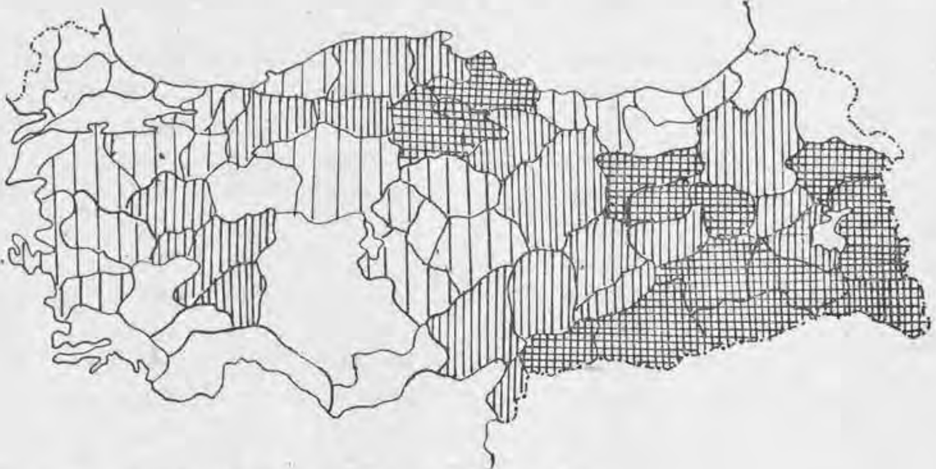

toprak tekelleşmesi skala değerleri

6 — 33
40 — 56
57 — 72
73 — 106.

Harita : VIII

K.E.E'ye göre (1964-1967) illere göre TOPRAKSIZ AİLELERİN çiftçi ailelere oranı

topraksız ailelerin çiftçi ülkelere oranı %

53.7 — 36.1
35.6 — 30.1
30.0 — 26.5
26.4 — 21.2

Harita : IX

1950-1967 arası illere göre topraksızlaşma oranı

1950 - 1967 topraksızlaşma oranı %

38.3 — 25.1
24.3 — 16.1
16.0 — 11.8
9.9 — —10.4

TABLO XXIX

İllere göre ortakçı ailelerin çiftçi ailelere oranı (%) (1967 rakkamları)

Urfa	20.0	Malatya	1.5	Konya	0.69	Giresun	0.24
Diyarbakır	15.0	Amasya	1.4	Çorum	0.64	Bursa	0.24
Adıyaman	9.9	Muş	1.3	Niğde	0.59	Bolu	0.23
Adana	7.6	Aydın	1.3	Afyon	0.52	Tekirdağ	0.20
Mardin	6.9	Balıkesir	1.1	Denizli	0.51	Tokat	0.20
Tunceli	6.2	Hakkâri	1.1	Kütahya	0.45	Kars	0.17
Bingöl	4.4	Samsun	1.1	Kayseri	0.42	Çankırı	0.16
Burdur	3.9	Manisa	1.0	Yozgat	0.41	Zonguldak	0.14
Gaziantep	3.7	Van	0.9	Sivas	0.39	Kırklareli	0.14
Hatay	3.2	Çanakkale	0.8	Ordu	0.38	G. hane	0.08
Siirt	3.0	Sakarya	0.8	Ankara	0.35	Kocaeli	0.07
Ağrı	3.0			Kastamonu	0.35	Sinop	0.08
Erzurum	2.9					Trabzon	0.05
Antalya	2.8					Eskişehir	0.04
Erzincan	2.8					İstanbul	0.02
Muğla	2.8					Bilecik	0.01
Maraş	2.6					Nevşehir	—
İçel	2.5					Artvin	—
İsparta	2.5					Rize	—
Elazığ	2.4					Kırşehir	—
Bitlis	2.3						

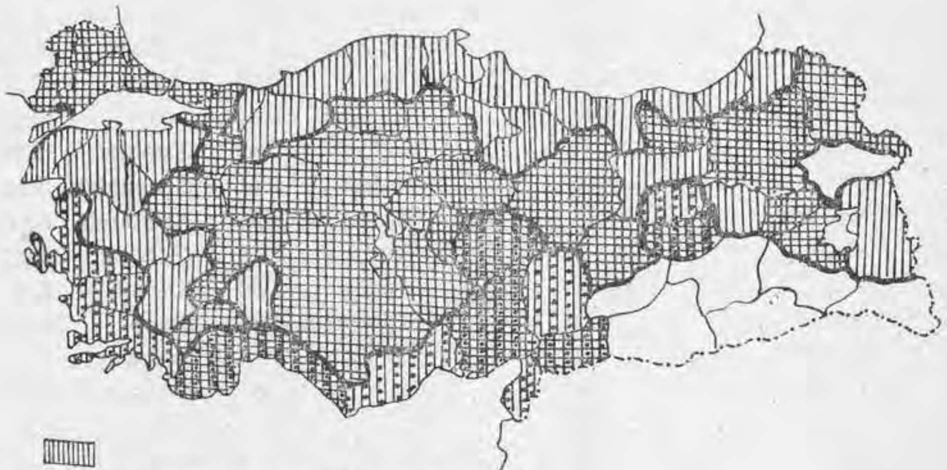
TABLO XXX

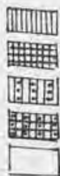
İllere göre mevsimlik tarım işçisi olan köylerin ilin tüm köylerine oranı. (%)

Amasya	85.1	Ordu	22.5	Artvin	14.0	Çorum	6.4
Rize	48.1	Mardin	22.1	Konya	14.0	Uşak	6.4
İzmir	46.0	Kırşehir	22.0	Balıkesir	12.7	Burdur	6.2
Adana	43.7	Samsun	22.0	Giresun	12.5	Sivas	5.7
Muş	43.1	Antalya	21.1	Gaziantep	12.0	Elazığ	5.4
Aydın	38.0	Sakarya	21.1	Maraş	12.0	Kütahya	5.1
İstanbul	37.5	Ağrı	20.9	Kocaeli	11.6	Bilecik	5.1
Nevşehir	31.2	Kırklareli	18.4	Erzurum	11.3	Yozgat	4.8
Manisa	28.2	Eskişehir	18.4	Hakkâri	11.2	Çankırı	4.1
Muğla	27.5	Tekirdağ	18.0	Afyon	10.8	İsparta	3.8
Van	26.3	Siirt	15.3	Diyarbakır	10.4	Zonguldak	3.7
Bursa	25.5	Urfa	15.2	Erzincan	8.7	Malatya	3.5
İçel	24.3	Denizli	15.1	Bolu	8.4	Niğde	3.2
Kayseri	24.2	Bitlis	15.0	Tokat	8.4	Kastamonu	3.2
Hatay	24.2	Ankara	14.4	Kars	8.2	Gümüşhane	1.7
		Edirne	14.2	Bingöl	7.0	Tunceli	1.4
		Çanakkale	14.1	Trabzon	6.5	Adıyaman	1.2
						Sinop	0.9

Harita : X

İllere göre işletme büyüklüğü — mülkiyet türü

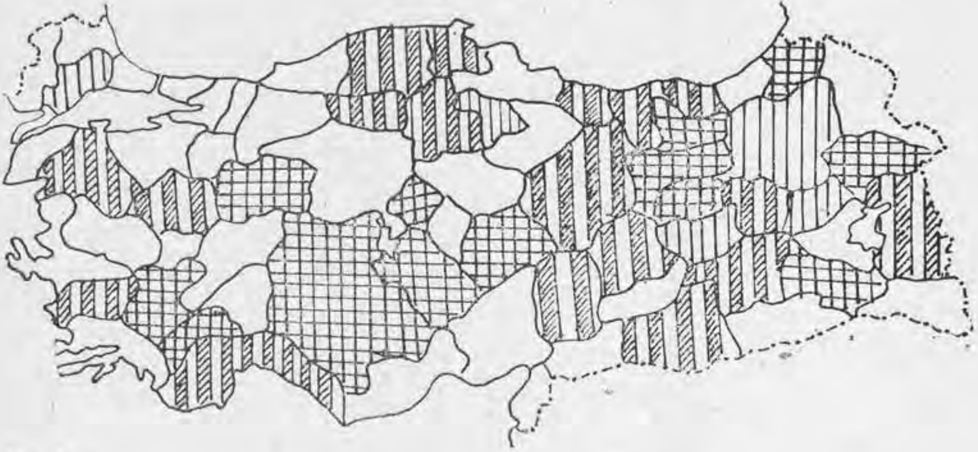

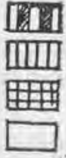

— Küçük mülkiyet (—50 dönüm)
— Orta mülkiyet (51 — 200 dönüm)
— Küçük mülkiyet + büyük mülkiyet
— Orta mülkiyet + büyük mülkiyet
— Büyük mülkiyet + toprak tekelleşmesi

Harita : XI

1950-1967 arası, illere göre işletme büyüklüğü ve mülkiyet büyüklüğünde değişme yönü

— Büyük mülkiyetin orta mülkiyet aleyhine büyüdüğü iller
— Büyük mülkiyetin küçük mülkiyet aleyhine büyüdüğü iller
— Orta mülkiyetin güçlendiği iller
— Küçük mülkiyetin arttığı ya da durumu değişmeyen iller

Harita : XII

Tarımda kapitalist gelişme seviyesine göre Türkiye'nin 5 bölgesi

— En çok gelişmiş 1. Bölge
— Gelişmiş 2. Bölge
— Orta gelişmiş 3. Bölge
— Az gelişmiş 4. Bölge
— Gelişmemiş 5. Bölge

Banglades'te darbeden önce

Geçtiğimiz aylarda Bengladeş'te bir darbe ile Mucibur Rahman rejimi devrildi ve Rahman öldürüldü. Türkiye basınında olayların etraflı bir yorumu çıkmadı. Darbenin «gerici» niteliği, CIA - ABD emperyalizmi ve Mao'cuların etki ve ilişkilerinden söz edilmekle birlikte olayların gelişimi ve ülkedeki devrimci güçlerin tavrı oldukça karanlık kaldı.

La Nouvelle Revue Internationale dergisinin Ağustos 1975 tarihli sayısında çıkan ve «gerici» darbenin hemen öncesinde bir Hintli devrimcinin, Parti üyesi ve Parti Ulusal Meclisi üyesi Sarada Mitra'nın aşağıda tercümesini verdiğimiz yazısı, darbeye götüren gelişmeleri özetliyor ve Mucibur - Rahman rejiminin yıkılışına aydınlık getiriyor.

Sarada Mitra

Bengladeş'e sene başında gittim. Orada yoldaşlarımız bana ülkenin yakın geçmişi ve geleceği hakkındaki görüşlerini, güncel durum hakkındaki duygularını açıkladılar. Aşağıda okuyacağınız metin bu görüş ve düşüncelere dayanmaktadır.

Batı Pakistan ordusunun silâhları bıraktığı gün, 16.Aralık.1971 tarihinde, Bengladeş halkı nihayet özgürlüğüne kavuştu. Yurtseverlerin sürdürdüğü mücadele, özgürlüğe tutkun tüm ülkelerin, özellikle Hindistan'ın desteği, yeni Cumhuriyetin kuruluşunu mümkün kıldı. Pakistan karşı devrimciliğine karşı kazanılan zafer bir kez daha uluslararası dayanışma hareketinin ulusal ve sosyal kur tuluş savaşçıları ile dayanışmasının önemini ortaya koydu. Bu hareketin öncülüğünü SSCB ve sosyalist topluluğun diğer ülkeleri yapmaktadırlar ve hareke-

tin bugüne dek, Bengladeş'de ulusal bir bilincin oluşmasına büyük etkileri olmuştur.

Özgürlüğüne kavuştuğu günden sonra, ülke hareketli bir ortama girdi. Sınıflararası kutuplaşma gitgide arttı. Sosyal güçlerin gruplaşması yeni siyasî bloklann ve ittifakların doğmasına yol açarken, siyasî rejimde de derin değişiklikler meydana geliyordu. 1975 yılı başında burjuva parlamenter demokrasi yerini bir başkanlık rejimine ve çoğulcu rejim (siyasal pluralizm) yerini tek parti sistemine bıraktı. Bu gelişimin nedenleri nedir? Bu soruyu cevaplayabilmek için yakın geçmişin olaylarına gözatmak gerekir.

* * *

İki yıl kadar oluyor; genç Cumhuriyet, temel ilkeleri ulusçuluk, laiklik, demokrasi ve sosyalizm olan ilk Anayasasını kabul etmişti. Bu ilkeler, Bengladeş komünistlerine göre, ülkenin sosyal gelişimi düzeyine tekabül ediyordu. Ulusçuluk : halkın özgürlük iradesini, uluslaşma ve birliğini gerçekleştirme iradesini simgeliyordu. Laiklik, Devletin laik niteliğini onaylıyor ve fanatizme ve din yoluyla halk yığınlarını karanlıkta bırakmaya karşı mücadelenin başlangıcını belirliyordu.

Batı Pakistan'ın zorla uyguladığı karanlık diktatörlük yıllarından sonra, özgürlük hareketinin yükselmesiyle oluşan ortamda, Anayasada yer alan demokrasi ilkesi, kitlelerin daha geniş özgürlüğe ve burjuva demokratik rejim çerçevesinde haklarını en geniş şekilde kullanmaya olan özlemlerini dile getiriyordu. Devletin siyasetinin izleyeceği yol olarak sosyalizmin gösterilmesi halkın bilincinde yabancı sömürü ile özdeşleşen kapitalizmin reddedilmesi demekti. O dönemde, sosyalizmin anlaşılış biçimi marksistlerin yorumu ile hiç de uyuşmamasına rağmen, Anayasaya ilke olarak sosyalizmin getirilmesi, sosyalist fikirlerin büyük yaygınlığını doğuruyordu.

Ancak bu ilkeleri açıklamak ayrı şey, gerçekleştirmek ayrı şeydir. Cumhuriyet, ilk günden itibaren özellikle ekonomik olan sayısız zorluklarla karşılaştı. 1971 savaşları sırasında ekonomi büyük zararlar gördü. Yalnızca yüzde 10'u sanayi sektörüne ait olan ulusal gelirin yapısı, ekonominin geri kalmışlığının belirtisidir. Ulusal gelir, yılda kişi başına ancak 70 dolardır. Ülke, gıda maddelerinin ve sanayi maddelerinin büyük bir bölümünü ithal etmektedir. Oysa, özellikle jüt ihracatından oluşan yabancı döviz kaynakları sınırlıdır.

Bütün bu yıllar boyunca işsizlik sorunu tüm keskinliği ile devam etti. Bazı hesaplara göre, ortalama olarak nüfusun üçte biri tam gün çalışamamaktadır. Köylülük topraksızlıktan yakınmaktadır. Hindistan'a sığınmış milyonlarca insanın geri dönmesinden sonra, konut ve iş sorunu daha da önem kazanmaktadır.

Bengladeş halkı, geçmişin mirasına karşı mücadele etti ve bir çok başarılar kazandı. Hükümet Pakistan sermayesine ait olan bütün özel teşebbüsleri millîleştirdi ve yerli kapitalistlerin sahip olduklarını Devletin denetimine verdi. Kamu sektörü artık sanayi girişimlerinin, bankaların, sigorta şirketlerinin, ulaşım ve haberleşme yollarının, elektrik merkezlerinin ve dış ticaretin % 85'ine sahip olmakla ekonomide önemli bir rol oynamaya başladı. 3,5 milyon «taka» lık (1 dolar = 7,28 taka) bir «tavan» yerli sermaye çevrelerinin yatırımlarına ayrıldı; yabancı sermaye ile her türlü işbirliği yasaklandı; sahip olunabilecek en geniş toprak mülkiyeti 33 akr ile sınırlandırıldı.

Bengladeş'in dış siyaset gelişmeleri, SSCB ve sosyalist topluluğun diğer ülkeleri ile olan ilişkilerin sıkılaşması yolunda oldu. Eski Pakistan yöneticilerinin körüklediği Hindistan'a karşı olan düşmanlık sona erdi. Bengladeş Cumhuriyeti, bir çok kereler Asya ve Afrika halklarının anti - emperyalist mücadelesine olan dayanışmasını açıkladı.

Saygon kukla rejiminin yıkılmasından bir çok yıl önce, hükümet, Güney Vietnam Cumhuriyeti geçici devrim hükümetini tanımıştı. Diğer bloksuz ülkeler ile birlikte, Bengladeş'de, siyasî ve ekonomik bağımsızlık ile birlikte dünyada barışı savunmuştur. Bengladeş'in uluslararası durumu bu şekilde sağlamlaşmıştır.

Sosyalist topluluk ülkeleri ve özellikle SSCB, genç Cumhuriyetin karşılaştığı zorlukları yenebilmesi için bir çok yardımlarda bulundular. Savaş dolayısıyla pek çok kayıplara uğramış bir ekonomiyi kalkındırmak için katkıda bulunarak, krediler ve gıda yardımı sağlayarak, sosyalist topluluk ülkeleri ve SSCB, ulusal (yeniden doğuşun) rönesansın önünde beliren çok güç sorunların çözümüne büyük yardımlar yaptılar. Başbakan Mucibur Rahman, Sovyet halkının, Bengladeş'in özgürlük hareketine gösterdiği dayanışma ruhunu heyecanlı övgülerle yüceltti.

Halkın ulusal kurtuluş mücadelesini yönetmiş olan Mucibur Rahman'a, hükümetinin sürdürmüş olduğu iç ve dış politika büyük bir etkinlik ve halkın çok büyük bir çoğunluğunun desteğini sağladı. 1973 parlamento seçimlerinde, iktidar partisi Halk Cephesinin kazanmış olduğu büyük başarı, bu durumun belirtisidir. Gerçekten de, Halk Cephesi, 315 sandalyeden 307'sine sahip olmuş diğer siyasî partiler ise hemen hemen hiç temsil edilmemişlerdir. Ancak bu zafer, Cephenin adaylarının üstünlüklerinden veya kitleler içinde yapmış oldukları etkili çalışmalardan çok halkın Mucibur Rahman'a olan güveninden kaynaklanıyordu. Zaten daha sonraki olaylar da, milletvekillerinin bir çoğunun, başbakanın izlediği siyasete hiç de yakınlık duymadıklarını ispatladı.

* * *

Bengladeş Komünist Partisi hükümetin aldığı ilk tedbirleri olumlu karşıladı. 1973 Aralığında toplanan Parti II. Kongresinde, temel ekonomik ve uluslararası ilişkiler alanında, siyasî ve sosyal hayatta devrimci bir sürecin başlamış olduğu açıklandı. Komünistlere göre ülkede, kapitalist olmayan bir gelişme devresi başlıyordu.

Bu yönde bir gelişimin faktörleri olarak, yabancı tekelci sermayenin zayıflığı, yerli büyük burjuvazinin olmayışı, tarımda kapitalist biçimlerin henüz gelişme halinde olmaları, feodal oligarşilerin etkinliklerinin az olması (özellikle 1947 yılında Hintli büyük feodallerin Hindistan'a kaçışlarından sonra feodal oligarşinin etkinliği çok zayıfladı) sayılmaktadır. Komünist Partinin II. Kongresinde, Halk Cephesi, özellikle, içlerinde burjuva, feodal ve hatta yarı - emperyalist unsurların da bulunduğu orta tabakaların temsilcilerinin oluşturduğu bir parti olarak nitelendirilmiştir. Bununla birlikte, Kongre, bu partinin yönetimine ve özellikle Mucibur Rahman'ın olumlu rolüne dikkati çekmiştir.

Ancak komünistler hiç bir zaman, ülkedeki durumu olduğundan başka görmemişlerdir. Her zaman için objektif ve sübjektif nitelikteki zorlukları dikkate almışlardır. Genç işçi sınıfı, kendisine ait olan yönetici rolünü henüz üstlenmemiştir. Milyonlarca köylü, büyük bir çoğunlukla örgütsüz kalmıştır. Sosyal gelişme yolunun seçiminde, kesin sözü söyleyecek, kendi sözünü söyleyecek bir işçi hareketi henüz doğum halindedir.

Bütün bu yıllar süresince, Cumhuriyet emperyalizmin ve Çinli maocu yöneticilerin saldırılarına ve entrikalarına maruz kalmıştır. Çinli maocu yöneticiler, ülke içinde bulunan uzantıları (goşist gruplar) vasıtası ile, ulusal iktidara karşı komplolar çevirmekten ve Devlet örgütünün çürümüş karşı - halkçı unsurlarının yardımlarına bol bol başvurmaktan geri kalmamışlardır. Bu unsurların iktidar partisi içine sızmış olmaları durumu daha da karıştırmıştır.

Şayet yurtsever ve ilerici güçler, iç ve dış düşmanın baskılarına dayanabilecek, gerçek özgürlük ve sosyal ilerleme için mücadeleye kitlelerin geniş bir

bölümünü sokabilecek sağlam bir ittifak oluşturabilmiş olsalardı bağımsızlık yolunda ortaya çıkan zorlukları göğüsleyebilirlerdi. Bengladeş'li yoldaşlarımızın belirttikleri gibi, aralarındaki uzun işbirliği geleneğine rağmen, ortak mücadele için komünistler ve yurtseverlerin birliğinin gerçekleşmesinin ne kadar zor olduğunu, bu güçlern ittifakının birinci deneyi göstermiştir. Bu konuda en anlamlı örnek, Halk Cephesi — Komünist Parti ve Ulusal Halk Partisinin temsilcilerinden oluşan **Birleşik Halk Cephesi**nin kuruluş tarihidir.

Komünist Parti II. Kongresi, önemli bir siyasî görev olarak gördüğü bu durum üzerine, Cephe'nin genişletilmesi ve sağlamlaştırılması çağrısında bulunmuştur. Komünistlerin çağrısı kitlelerce desteklenmiş, ancak, iktidardaki partinin tutucu çevreleri komünistlerle işbirliğini reddetmişlerdir. Ve hatta Mucibur Rahman'ın isteği üzerine, her şeye rağmen Cephe kurulduğu zaman, çalışmalarını önleyecek her çabayı göstermişler, hatta bölgesel örgütlerin kuruluşunu baltalamayı dahi başarmışlardır. Parlamentoyu, Cepheye karşı çıkarmışlardır. Bu şekilde, Cephe, ülke yaşamı üzerinde etki olanağından yoksun kalmıştır.

Şüphesiz ki, iktidardaki partinin çoğunluğunu oluşturan merkezci grup, kararlı davranabilmiş olsaydı, tutucu kanat, Cephenin eylemini bu şekilde sınırlayamazdı. Ama parlamenter çoğunluğa dayanan merkezciler, kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmeyi yeğ tuttular. Sonuç olarak Birleşik Halk Cephesi felce uğramış oldu. Ve çanlar tüm yurtseverler için çalışmaya başladığında, kurulabilmiş olsaydı öncü görevi yüklenebilecek olan bu gücün eksikliği kendini gösterdi. Emekçilerin çıkarları doğrultusunda bir hükümet programının tamamlanması için kitleleri harekete geçirebilecek araçlardan yoksun Cumhuriyet için böyle bir gücün nedenli gerekli olduğu ortaya çıktı.

* * *

1974 yılı Bengladeş için bir dönüm noktası, bir karar yılı oldu. Kapitalist ekonominin dünya ölçüsündeki krizî, ekonomik güçlükleri daha da keskinleştirdi. Enflasyon ülkeyi kırıp geçirdi; fiyatları bir kaç kez artmış olan asgarî ihtiyaç maddeleri yoksullar için erişilmez oldu. Bir kilo pirincin fiyatı (temel yiyecek maddesi) 10 taka iken, bir jüt işçisinin haftalığı 35 takayı geçmiyordu. Sel baskınları ürünlere büyük zararlar vermişti. İki milyon tonluk tahıl açığı vardı; Cumhuriyetin doğusunda ve kuzeyinde onbinlerce yoksul köylü açlıktan öldü. Gıda maddeleri ithalâtı, zayıf yabancı döviz rezervlerini eritti.

ABD'nin jüt ve jüt mamulleri alımını büyük miktarda azaltmasından beri bu ihracat imkânı yok olma yoluna girdi : 31 işyeri üretimi tamamen durdurdular veya kıstılar, onbinlerce işçiye yol verildi ve böylece günlük kazançlarından oldular. Temel maddelerin, yedek parça ve enerji parçalarının yokluğu diğer sektörlerde de üretimin azalmasına yol açtı. Yerli burjuvazi, bürokratlaşmış memurların ve iktidardaki partinin tutucu unsurları, daha da zenginleşmek, uluslaşma siyasetinin terkini kabul ettirmek, yerli ve yabancı sermayeyi hedef alan kısıtlamaları kaldırmak ve bu şekilde kendi durumlarını sağlamlaştırmak için ekonomik krizden yararlanmaya çalıştılar. Burjuva unsurların baskısı altında hükümet, yatırımların «tavanını» on kez yükseltti ve yerli girişimlerin yaybancı girişimlerle işbirliğinde bulunma yasağına bazı «düzenlemeler» getirdi. Bu tedbirler sol partiler tarafından eleştirildi.

Burjuvazi ülkenin gelişmesine katkıda bulunmak için yatırımda bulunmayı reddetti. Burjuva çevreleri, sömürücüler ve her türlü çürümüş unsur, nihayet bu günlerin kendi günleri olduğunu hesaplayarak ekonomiyi enflasyona, spekülasyona ve kaçakçılık eylemleri çukuruna ittiler. Kimisinin kamu kuruluşlarında önemli görevlere sahip olduğu, Halk Cephesinin bir çok üyesi, bürokratlaşmış memurlar suistimaller içine battılar.

Hükümete karşı eylem başlatabilmek için, burjuva parlamenter demokrasisi «kolaylıklarından» yıllarca yararlanan gericilik ve maocular (goşistler), böyle bir ekonomik kriz ortamında kendilerini son derece rahat hissediyorlardı. Hindistan ve SSCB'nin dostluğuna karşı bir kampanya başlattılar. Çok sayıda gazete ve dergi hükümetin ilerici dış politikasını eleştirerek, anti-sovyet ve anti-hindistan kampanyaya katıldılar. Görüşmelerimiz sırasında yoldaşlarımız bu demagojik propagandanın görülmemiş bir küstahlıkla yayıldığını belirttiler.

Gönüllüler görünümü altında hareket eden muhalefetin gizli silâhlı grupları da bir karışıklık ve anarşi ortamının yaratılmasına katkıda bulundular. Siyasî cinayetler arttı. Resmî istatistiklere göre, altısı Parlamento üyesi olan 14 000'den fazla siyasî militan son üç yıl içinde öldürüldü. Gericilik aynı zamanda sabotajlara da başvurdu; yirmiden fazla jüt ambarında çıkartılan yangınlar, ülkeye 1,1 milyar takalık zarar verdi.

Bu ortamı, Bengladeş Komünist Partisi «son derece vahim» olarak nitelendirdi. Hükümeti, programını uygulayamaması, fiyat artışlarını önleyememesi ve bu düzene ve çürümeye son verememesi nedeni ile son derece sert bir şekilde eleştirdi. Mucibur Rahman'ın yöneteceği ve dürüst yurtseverlerden oluşacak bir hükümetin oluşturulmasın; Devlet mekanizmasının kokuşmuş gerici unsurlardan temizlenmesini, siyasî sistemin değiştirilmesini istedi. Bu yeni sistemde ulus düşmanı güçler hareket özgürlüğüne sahip olamayacaklar, kitleler hükümet siyasetinin belirlenmesine ve uygulanmasına katılabileceklerdi. Komünist Parti aynı zamanda, yeni bir platformda Komünist Parti dahil olmak üzere tüm yurtsever partilerin ve güçlerin toparlanmasını önerdi.

Eş denemese bile, benzer bir çağrı, Ulusal Halk Partisi ve Halk Cephesinin etkili kişilerince de yapıldı. İktidardaki partinin yönetici kuruluşları, başkanın, durumun düzelmesi için bir Anayasa değişikliğini Parlamentoya sunması kararını aldılar. Bu şekilde yurtsever ve ilerici güçler, Cumhuriyetin ilerici gelişme yolunda kalabilmesinin tek çaresinin halk düşmanı ve anti-demokratik çevrelere pek uygun düşen siyasî sistemin değiştirilmesi olduğunun bilincine vardıklarını gösterdiler.

* * *

1974 Aralık sonunda Bengladeş'de sıkıyönetim ilân edilmişti ve bir ay sonra Parlamento ezici bir çoğunlukla, başkanlık rejimini getiren Anayasa değişikliğini kabul etti. Bundan böyle, dolaysız seçimle beş yıl için başa gelen Başkan, tüm temel yetkilere sahiptir. Geniş bir yasama yetkisine, yasama organlarının yetkilerini belirleme hakkına ve bakanları tayin hakkına haizdir.

Mucibur Rahman Parlamentoda yaptığı konuşmasında, yeni siyasî rejimin amacının Anayasada yazılı ideallerin gerçekleşmesini sağlayacak şartların yaratılması, işçiler ve sömürülen kitleler için bir demokrasi yaratılması olduğunu belirledi. Sömürüden arınmış bir toplum için birlik çağrısında bulundu. Hükümet aynı zamanda, spekülatörlere, sabotajcılara, kaçakçılara ve zimmetine para geçirenlere karşı, ölüm cezaları dahil en sert tedbirlerin uygulanacağını bildirdi.

Daha sonra bu unsurlara karşı başka tedbirler de alındı. Özellikle 100 takadan fazla değerdeki banka çeklerinin tedavülünün yasaklanması, karaborsacılara indirilen önemli bir darbeydi. Komünistler bu tedbirleri desteklediler.

Geçen Şubat ayında, Bengladeş Başkanı seçilen Mucibur Rahman yeni bir siyasî partinin kuruluşunu açıkladı. Bu partinin adı Köylü ve İşçi Halk Cephesi (Bengladeş Krişak Sramik Avimi Lig - B.A.K.S.A.L.) idi. Bu tarihten beri, Parlamento kararına dayanarak, tüm Cumhuriyet içinde bir tek parti vardır. «İkinci devrimin» programını gerçekleştirme görevi bu partiye aittir. B.A.K.S.A.L.'ın başkanı Mucibur Rahman programı şöyle açıklamıştır: gelecek yıllarda ülkenin

65 000 köyünde çok ürünlü tarımı gerçekleştirecek kooperatiflerin kurulması; yönetim çevrelerinde BAKSAL ve kitle kuruluşları temsilcilerinden oluşan yeni idarî kuruluşların oluşturulması; adalet sisteminin reformu; doğur kontrolü lehinde kampanyalar; çürümeye ve karaborsacılığa karşı savaş; işçi, köylü, genç, öğrenci ve kadın birleşik örgütlerini yönetmekle görevli BAKSAL kadrosunda tüm ilerici güçlerin birliğinin sağlamlaşması.

Komünistler yeni partinin sınıfsal niteliğinin Halk Cephesinden daha farklı olacağını düşünmektedirler. BAKSAL kapitalist olmayan gelişme programını sonuçlandırmak için ulusal bir örgüt haline gelmelidir. Komünist Parti ve Ulusal Halk Partisi, üyelerini BAKSAL'a ve birleşik kitle örgütlerine üye olmaya çağırmılşardır. Ancak yeni partiden, gelişen burjuvazinin çıkarlarını temsil eden kişilerin de bulunacağını göz önünde tutmak gerekir. Bu durum ise örgütün içinde çelişkiler doğurabilir ve örgütün geleceği, saflarındaki birlik ve örgüt içinde sürdürülecek mücadele ile belirlenecektir. BAKSAL'ın gelecekteki gelişimi, bu mücadele sonucunda galip gelecek olan devrimci, ilerici eğilim veya burjuva, ılımlı eğilime göre çizilecektir.

1975 Haziranında Mucibur Rahman, Cephenin yönetici organlarının Merkez ve Yürütme Komitelerinin, Parti Konseyinin kurulduğunu açıkladı. BAKSAL'ın en üst yönetici organı olan Parti Konseyi beş yıl içinde en az iki kez toplanır. İlkelere göre başlıca amaç şudur :

«Sosyal, siyasî ve ekonomik gelişmeyi hızlandırmak, sömürüden arınmış bir toplum yaratmak.»

Bengladeş'in siyasî rejimine getirilen değişiklikler farklı şekilde değerlendirildi. Maocu (goşist) çevreler ve sağ güçler : «demokrasinin katli» diye haykırdılar. Komünist Parti ve Ulusal Halk Partisi değişiklikleri sevinçle karşıladılar. Komünist Parti ve Ulusal Halk Partisi getirilen değişikliklerin, ülkenin içinde bulunduğu çıkmazdan kurtulmasına yarayacağına ve kazanılmış bağımsızlık haklara ve sosyal ilerleme fikirlerinin korunmasında gerekli olduğuna inandıklarını bildirdiler.

Komünistler bu değişiklikleri benimserlerken şu somut olaylara dayanıyorlardı : burjuva demokrasisi, yıllar boyunca, ilericilik (devrim) düşmanlarına, bir çok ilerici tedbirlerin gerçekleştirilmesinde bozgunculuk yapmalarını ve baltalayıcı olmalarını sağlamıştı. Bu kişiler muhalefet özgürlüğü adına ülkeyi felâkete sürüklüyorlardı. Gerici güçler, hakimiyetlerini kurmak için burjuva demokrasisinden yararlanıyorlardı. Yurtsever ve ilerici güçleri radikal bir tedbir almaya zorlayan ortam bu şekilde gelişmişti.

Bengladeş'in gelişme deneyi, «liberal biçimde» parlamenter burjuva demokrasisinin, yurtsever güçlerin iktidarını sağlamlaştıramayacağını, devrimci değişimlere engel olduğunu göstermiştir. Bengladeş komünistlerinin görüşü budur! Bununla birlikte başkanlık rejimi ve tek parti sisteminin kurulmasından sonra tüm sorunların çözümlenmiş olduğunu düşünmek yanlıştır. İlerleme fikirlerinin gerçekleşmesine giden yol zannedildiğinden zordur.

Meydana gelen siyasî değişikliklere destek olan Bengladeş komünistleri, bu gün temel sorunun, devrimci bir gelişim eğilimini ülkede korumak olduğunu gayet iyi bilmektedirler. Bengladeş komünistleri, sınıfsal görevlerinin bu yolda olduğuna inanmaktadırlar.

Kıbrıs devletinin egemenliği ve bütünlüğü

Kıbrıs sorununun çıkmaza girdiği, emperyalizmin ajanlarının, oyunun son bölümünü sahnelemek üzere «Bağımsız Kıbrıs Türk Devleti» ilân etme yaygaraları kopardıkları ve emperyalist güçlerle yerli ortaklarının halkları birbirine kırdırmak ve savaş simsarlığı yapmak bahasına Kıbrıs bunalımını körükledikleri bu dönemde Kıbrıs Emekçi Halkının İlerici Partisi **(A.K.E.L.) Genel Sekreteri Ezekias Papaianu'nun KIBRIS DEVLETİNİN EGEMENLİĞİ VE BÜTÜNLÜĞÜ yazısını, konuyu aydınlatmaya yardımcı olmak bakımından yayınlıyoruz.**

Ezekias Papajannu

Saldırgan emperyalist çevreler Kıbrıs'ı, oldum olasıya, Akdeniz'in doğusunda çok önemli bir stratejik nokta saymışlardır. Kıbrıs'ı 82 yıl ellerinde tutan İngiliz sömürgeciler, adayı Ortadoğu'daki emperyalist çıkarlarını savunacakları güçlü bir üs durumuna getirmişlerdi. Mısır'a karşı 1956 saldırısı bu üsten hareketle yürütülmüştür. Ayrıca, İsrail'in Arap devletlerine karşı giriştiği saldırı sırasında da Kıbrıs, İsrail'e gönderilen ikmal malzemesi için bir aktarma merkezi olarak kullanılmıştır.

Amerikan emperyalizmi 2. Dünya Savaşından sonra, özellikle soğuk savaş yıllarında Kıbrıs'a özel bir ilgi gösterdi. Gerçekten Pentagon'un stratejik planları içinde Ada'nın önemli bir yeri vardı. Amerikan petrol tekellerinin sermaye yatırımlarını korumakta, İsrail'in saldırısını desteklemekte, Arap ülkelerini Sos-

yalist ülkeler topluluğundan kopuk tutmaya çalışmakta Kıbrıs'tan geniş ölçüde yararlanıldı.

İngiliz ve Amerikan Emperyalistleri Kıbrıs halkının ulusal kurtuluş hareketini, Kıbrıs'la ilgili niyetlerinin gerçekleşmesine başlıca engel olarak görüyorlardı. Böylece, bu kurtuluş hareketine açık açık düşmanlık ettiler, halâ da etmektedirler. Emperyalistler Kıbrıslıları, kendi kaderlerini tayin hakkından yoksun bırakmak için çeşit çeşit yöntemlere ve araçlara başvurdular. 1947'de İngiliz hükümeti Kıbrıs'a, yarı - sömürge bir rejim kurulmasını hedef tutan bir anayasa tasarısı önerdi. Sömürgecileri, bu tasarısının hükümlerinde olumlu yönde değiştirmeler yapmağa zorlamak için halk kitlelerinin 8 yıl aktif bir mücadele yürütmesi gerekti. O andan itibaren Ada'da E.O.K.A. (1) müfrezelerinin «Enosis» adına yürüttüğü silâhlı bir mücadele başladı.

AKEL Partisi ise başka bir politika önerdi. EOKA'nın silâhlı mücadelesinin başlamasından üç ay önce, 1955 Ocak'ında AKEL Merkez Komitesi ikinci Genel toplantısını yaptı. Bu toplantıda, tek bir yurtseverler cephesi meydana getirilmesi kararlaştırıldı. Alınan kararda, yöneticileri demokratik şekilde seçilecek bu cephenin ulusal bir program hazırlamasından, her soruna sömürgeciliğe kesinlikle karşı bir tavırla eğilmesinden, kitleleri kararlı eylemler için seferber etmesinden ve böylelikle ulusal kurtuluş hareketini yeni bir düzeye çıkarmasından söz ediliyordu. Cephenin politik programı, Kıbrıs halkının ulusça yeni bir atılım yoluna girmesi fikrine dayanacaktı.

Ulusa kendi kaderini tayin hakkı, bir takım koşullar, ihtirazî kayıtlar, sınırlamalar konulmadan tanınmış olsaydı, bu öneri aslında pek âlâ gerçekleşebilirdi. Türk azınlık hakkında, ortak anti - emperyalist mücadelede dostluk ve karşılıklı anlayış politikası izlenmesi öngörülmüştü. Merkez Komitesi genel toplantısı kararında, esas itibariyle, bütün halkı biraraya getirici grevler, kitle toplantıları ve gösteriler, şeklinde yürütülecek demokratik, barışçı ve açık bir kitle hareketinin gerekli olduğu üzerinde duruluyordu.

AKEL'in tek bir yurtseverler cephesi oluşturulması çağrısı yazık ki desteklenmedi. EOKA, Kıbrıslı Türklerin çoğunluğunun karşı olduğu Enosis için silâhlı mücadele taktiğinden ayrılmadı. AKEL ve bütün sol örgütler ise, Ada'daki Rum ve Türk halkın çıkarına, aktif kitle mücadelesi üzerinde duruyordu. Kıbrıs deneyimi, silâhlı eylemlerin, halkçı kitle eylemlerini gereksiz kılmak şöyle dursun, tam tersine, halkçı kitle eylemlerinin zorunluluğunu doğrulamıştır. Ayrıca şu var ki, tek bir cephe kurulamamasına rağmen halk, kurtuluş hareketinin başarısının bir güvencesi saydığı birlik ve dayanışmayı gerçekleştirebilmiştir.

Sömürgeciler EOKA'nın izlediği politikanın hatalarından hınzırca yararlandılar; bu doğrultuda Kıbrıslı Türkleri «vesayet» leri altına aldılar. Asıl amacı, Kıbrıs halkının kendi kaderini tayin etmesini engellemek olan «taksim», yani Ada'nın parçalanması planını emperyalister telkin etmişlerdir.

1959 yılında Zürih ve Londra anlaşmalarının (2) imzalanmasıyla sonuçlanan, Kıbrıs'la ilgili uluslararası konferansın toplanması Kıbrıs halkının mücadelesi sayesinde mümkün oldu.

AKEL de dahil olmak üzere bütün sol güçler, bu anlaşmaların hükümsüz sayılmasından ve daha demokratik bir anayasaya kavuşulması için halkçı kitle mücadelesinin sürdürülmesinden yana seslerini yükselttiler. Gelgelelim, anlaşma belgeleri imzalanırken soldaki düşüncelere kulak asılmadı.

AKEL'in 1959 Şubatında toplanan Merkez Komitesi, sözü geçen anlaşmalardaki koşulların ve bu anlaşmaların imzalanmasıyla ortaya çıkan durumun objektif bir değerlendirmesini yaptı.

Bir yandan Kıbrıs halkı kaderini tayin hakkına —sınırlı bir şekilde de olsa—

kavuşmuş ve uluslararası politik bir statü kazanmış oluyor. Yunanistan'la birleşme (Enosis) yolu böylelikle kapanıyordu. Kararlı ve tutarlı bir politika izlenerek, elde edilmiş olan haklar, tam anlamda bir ulusal bağımsızlık için mücadelede sağam birer dayanak haline getirilebilirdi.

Öbür yandan, bu anlaşmalar gerçekte, Kıbrıs halkını kendi kaderini tayin hakkından —pratikte— yoksun bırakan uluslararası birer pazarlıktan başka bir şey değildi. Üstelik bu anlaşmalar «millî mesele» yi çözüme kavuşturmuyor, halkın ümitlerini gerçekleştirmiyor ve son olarak, gereksiz, ağır fedakârlıklara kapı aralıyordu. Emperyalistler başlıca mevzilerini muhafaza ediyorlar; ülke, adına «garantör» denilen yabancı devletlerin, İngiltere'nin, Yunanistan'ın ve Türkiye'nin denetimi altına giriyordu. Bu yüzden Ada, devamlı olarak bir dış müdahale tehdidi altında bulunuyordu. Türkiye'nin Ada üzerinde eline geçirdiği haklar, Kıbrıs halkı için ağır sonuçlar doğmasına yol açabilirdi.

AKEL Partisi Merkez Komitesi şunu ifade etmişti:

«Zürih ve Londra Anlaşmalarının dayattığı yeni rejimde, asıl anlamda bağımsızlığa kavuşmuş olmaktan uzak bulunduğumuza göre, halkın temel amaçları, asıl anlamda bağımsızlık, Kıbrıs'ın askerî birliklerden arındırılması, anayasanın demokratikleştirilmesi olarak kalmağa devam etmektedir. Bunların gerçekleşmesi Adamızın Akdeniz'in doğusunda, barış ve dostça işbirliği unsuru olmasına imkân verecektir.»

Yeni koşullarda AKEL, faaliyetini Ada'nın bağımsızlığının vurgulanmasında yoğunlaştırıyordu. Bu hedefe giden başlıca yol, AKEL'e göre, halkın yurtseverce birliği idi. 1960 parlamento seçimleri kampanyasını Parti, birlik sloganıyla yürüttü. 1963 yılında anayasada değişiklik yapmak söz konusu olduğunda, AKEL yabancı devletlerin Kıbrıs'ın içişlerine karışmasına imkân veren, sözde garantilerle ilgili anlaşmaların yürürlükten kalkması için sesini yükseltmişti. Fakat bu öneriye yine kulak verilmedi.

1963 Aralığında, Kıbrıs'ı askerî denetim altına almaya çaba gösteren büyük NATO devletleri, Ada'daki Rum ve Türk halk arasında silâhlı çatışmalar kışkırttılar. Bu olaylar ülkenin işlerine karışmak için emperyalistlere bir vesile sağladı. Kanımıza göre ,bugüne kadar devam eden «Yeşil Hat» tın (3) başlıca sorumluları onlardır. Bu hattın çizilmesi, Ada'nın parçalanmasına doğru ilk adım olmuştur.

A.B.D.'deki emperyalist çevreler Kıbrıs devletinin birliğini parçalamakta özel bir çaba gösterdiler. Ball, Acheson, Lemnitzer, Vance ve kafadarları Ada'nın taksimi için birbirinden «câzip» planlar önerdiler. Yunanistan'daki gerici güçler ve Türkiye'deki şoven çevreler bu planları uygulamayı üstlendiler. Türkiye bir çok sefer Kıbrıs'a askerî yoldan müdahale etmek tehdidinde bulundu. Nitekim, 1964 yılında Türk uçakları Mansura mevkiini bombaladılar. Bir takım askerî birlikleri taşıyan gemiler, bir çıkarma yapmak niyetiyle Kıbrıs kıyılarına yaklaştılar. Halkın hükümet çevresinde birleşmesi, olanlara boyun eğmek istememesi, başta Sovyetler Birliği olmak üzere Kıbrıs'a müttefik devletler tarafından Türkiye'ye yapılan ciddî uyarı sayesinde istilâ gerçekleşmedi.

Bunu izleyen on yıl boyunca Kıbrıs halkı, emperyalistlerin tertiplerini başarısızlığa uğratmasını bildi. Ne var ki, Yunanistan'da 21 Nisan 1967 günü yapılan militer - faşist hükümet darbesinden sonra Kıbrıs en zorlu dönemini yaşadı.

* * *

Gerçekten, Yunanistan'daki o hükümet darbesi Kıbrıs'a doğrudan doğruya yansıdı ve Ada'da durum vahimleşti. Yunan cuntası, Kıbrıs'taki ulusal muhafız kuvvetlerinde görevli ileri düşünceli Yunan subaylarını geri alarak bunların ye-

rine, koyu Enosis taraftarı subaylar gönderdi. Enosis için mücadele adı altında, komünizm - aleyhtarı ve cumhurbaşkanı Makarios'a karşı azgın bir kampanya açıldı. Cuntanın kışkırtması ve yardımıyla bir «Millî Cephe» meydana getirildi ve bu Millî Cephe, Kıbrıs'ın bağımsızlığını ve egemenliğini savunan örgütlere ve miltanlara karşı tethiş eylemlerine girişti.

Kıbrıs sorunu karşısında Yunan cuntasının tavrı açıkça kararsız idi. «Kara Albaylar» bir yandan, asıl niyetlerini, başta Birleşmiş Milletler olmak üzere bütün dünyadan saklamağa çalışarak, Kıbrıs'ta bağımsız, egemen ve toprak bütünlüğüne saygı gösterilecek tek bir devlet meydana getirilmesi için Ada'daki topluluklar arasında görüşmeler yürütülmesinden yana görünüyorlar; öte yandan —asıl çabaları da buydu— çifte Enosis için, yani Ada'nın Yunanistan ve Türkiye arasında taksimi için hareket ediyorlardı. Aşağıdaki olay hatırlanacak olursa, Yunanistan'daki cuntanın iki yüzlülüğü daha belirgin olarak ortaya çıkar: Diktatör Papadopulos, Kıbrıs'ta topluluklar arası görüşmeler sırasında, Makarios'un tâvizlerde bulunarak bir uzlaşmaya varmasında ısrar etmekle birlikte, aynı zamanda, Rumların davasına ihanet ettiği bahanesiyle cumhurbşkanını devirmeye hazırlanıyordu.

Görüşmeleri başarısızlığa götüren de bu iki yüzlülük olmuştur. Üstelik, Makarios'un ve yakın yardımcılarının üstünde bir «Demokles Kılıcı» asılı kalmaya hep devam etmiştir; Yunan cuntasının adamları Makarios'u ve yardımcılarını her an «temizlemek» e hazırdılar. Bu yolda girişimler birkaç kez tekrarlandı. —Burada biz yalnız, Makarios'a karşı girişilen 8 Mart 1970 suikastını anmakla yetineceğiz.—

«Kara Albaylar» Kıbrıs sorunuyla ilgili emperyalist planlarının da sahneleyicileri idiler. Onlar Kıbrıs sorununda C.I.A.'yla aynı doğrultuda hareket ediyorlardı. Uluslararası kışkırtma ve casusluk faaliyetlerini yürüten bu Amerikan örgütü, Kıbrıs'taki Millî Muhafızlar birliğinin, polisin ve basının bazı üyelerini satın almış ve aşırı - sağcı bazı unsurlara da kadrolarında yer vermişti. C.I.A., Yunan cuntasıyla yakın bir işbirliği halinde ve onun yardımlarıyla AKEL'e ve cumhurbaşkanına karşı iğrenç bir kampanya açtı.

Ada'da bulunan T. Adams ve A. Cottrell adlarındaki C.I.A. ajanları, **«Kıbrıs, Doğu ile Batı arasında»** adlı kitaplarında Amerikan emperyalizminin telkinlerine göre hazırlanan Yunan cuntasının planlarını açıklamışlardır. Bu kitapta belirtildiğine göre, Cunta Ada'nın bir kısmının Türkiye'ye bağlanmasını veya bağımsız kalmakla birlikte Kıbrıs'ın otonom kantonlar halinde bölünüp, Türk azınlığın Ada'nın belirli bölgelerinde toplanması biçimindeki bir alternatifi kabul etmiştir. Böylece, Amerikan emperyalizmi tarafından aktif bir şekilde desteklenen Yunan cuntası, Türkiye'deki şoven çevrelerle hiç bozuşmadan çıkarlarını güvenlik altına almayı deneyerek Kıbrıs'ta haince bir oyun oynamıştır.

Çifte Enosis'le Kıbrıs'ın NATO yörüngesine sokulması yolundaki planlarını Atina cuntası 1971'de bilfiil yürülüğe koydu. «Millî Cephe» dağıtıldı ve yerine EOKA-2 örgütü kuruldu. General Grivas sessizce Ada'ya çıktı. Kıbrıs'a karşı darbe teşebbüsünü yürürlüğe koymak için her şeye hazırdı.

* * *

1974 Temmuz olaylarının çapı gitgide büyümekteydi. Zürih ve Londra anlaşmalarına göre Ada'ya yerleşmiş olan Yunan alayının birlikleri ve Kıbrıs Ulusal Muhafız kıtasının müfrezeleri, Atina cuntasının oyuncağı olarak Makarios hükümetine karşı taarruza geçtiler. Başkanlık sarayını, radyoevini, postahaneyi, Lefkoşe'nin ve diğer şehirlerin kilit mevkilerini ele geçirdiler. Bununla birlikte, yasal cumhurbaşkanı bu arada kaçmayı başardığı için önemli bir başarısızlığa uğ-

ramak durumunda kaldılar. Cumhurbaşkanı henüz hayatta olduğuna göre, onun seçtiği hükümet, bütün iktidarı elinde tutan tek hükümet oluyordu. Buna rağmen, darbeciler Ada'nın büyük bir kısmı üzerinde denetimlerini kurtarmaktan geri kalmadılar.

Bugün, çok kere şu soru soruluyor: Darbeyi önlemek veya ezmek mümkün değil miydi? Doğru cevap her Kıbrıslıyı ilgilendirecektir. Bu konuda her kim ne derse desin, hükümetin darbe tehlikesini küçümsediği, onu önleyecek veya ezecez uygun tedbirleri almadığı sonucu ister istemez ortaya çıkmaktadır. Fakat AKEL Partisi darbe tehlikesinin açıklığı konusunda bir çok uyarıda bulunmuştur. Birkaç olayı hatırlatalım:

Yunanistan'da 21 Nisan 1967 günü yapılan militarist - faşist darbeden hemen sonra AKEL, Kıbrıs'ın bağımsızlığı ve güvenliği üzerinde gitgide artan tehdide dikkatleri çekmişti. O yıllarda hiç bir Parti belgesi, hiç bir partili konuşması yoktur ki bu tehlikeden söz etmemiş, bu tehlikeye bir çare getirecek uygun tedbirlerin alınması gerekliliği üzerinde durmamış olsun. AKEL Partisi devlet güvenlik kuvvetlerinin temizlenmesi ve pekiştirilmesini ve sivil bir milis örgütü meydana getirilmesini yorulmak bilmeden, defalarca talep etmiştir. Parti bütün kadrolarını hükümetin emri altına veriyor ve diğer ilerici örgütleri kendisi gibi davranmağa çağırıyordu.

Hükümetin yedek bir polis birliği kurmaya giriştiği doğrudur. Ancak, bu birlik sağlam bir dayanak olmaktan uzaktı ve 500 kişiden ibaretti. Aynı zamanda şunu da hatırlatalım ki düzenli polis gücünün önemli bir kısmı darbeciler tarafından elde edilmişti. Ayrıca, genelkurmay tarafından bir darbe tehlikesine karşı hazırlanmış, Ulusal Muhafız kuvvetlerinin ve hükümete sâdık yurtsever yurttaşların kullanılmasını öngören bir planın bulunduğu da şüphelidir. Fakat böyle bir plan var idiyse dahi, gerektiği gibi uygulanmamıştır. 1974 yılında darbecilere karşı kahramanca bir direniş olmuştur, fakat bu direniş herhangi bir plana dayanmadığı gibi, örgütlendirilmiş de değildi.

8 Temmuz tarihinde, yani darbeden yedi gün önce AKEL Partisi Merkez Komitesi Politik Bürosu şu uyarıyı yayımladı:

«Atina'daki militarist diktatörlük rejiminin teşvikiyle, parasıyla ve onun yönetimi altında Kıbrıs aleyhinde hareket eden emperyalist darbeciler —ki bunların doğrudan doğruya icracısı EOKA - 2 örgütüdür— tethişçi eylemlerini alabildiğine yoğunlaştırmış olup, Kıbrıs'taki demokratik güçleri bir kere daha vurmağa hazırlanmaktadır.»

Politik Büro'nun bildirisi, Grivas'ın ölümünü (27 Ocak 1974) izleyen yatışma döneminin, darbeciler tarafından güçlerini yeniden örgütlemek, ilâve silâh stok etmek ve cânice planlarını yeniden gözden geçirmek için kullanıldığını belirtiyordu. Yeni şiddet dalgasının amacı, karışıklığı ve anarşiyi yaymak, «garantör» devletlere müdahale için bir vesile yaratmaktı; çünkü cumhuriyet hükümeti, görünüşe göre, yasalara saygıyı ve düzeni koruyabilecek durumda değildi. AKEL Partisi, emperyalistlerin planında: hükümetin devrilip Makarios'un öldürülmesinin, iktidarın sağcı ve faşist güçler tarafından ele geçirilmesinin, Ada'nın taksiminin ve NATO'nun bir harekât üssü haline getirilmesinin öngörüldüğünü belirtiyordu.

Fakat bunun kadar önemli bir başka soru daha ortaya çıkıyor: Darbenin gelmekte olduğunu uzun zamandan beri hisseden AKEL, harekete geçmeğe hazır olacak kendi silâhlı birliklerini niçin oluşturmamıştı?

AKEL yöneticileri bu birliklerin faydasını şüpheyle karşıladıklarını ve üstelik bu silâhlı birliklerin kurulmasının çeşit çeşit kötüye kullanmalara yol açaca-

ğı görüşünde olduklarını bir çok kere açıklamışlardı. Gerçekten, bu birlikler gerici güçlere, harekete geçmeleri için bir vesile teşkil edebilirdi, çünkü gerici güçler, komünistlerin iktidarı ele geçirmek için silâhlanmakta olduğunu yayıp duyurmaktan geri kalmayacaklardı. Demek ki her hal ve durumda darbeyi önlemek mümkün değildi ve hatta bunun hatası AKEL'in omuzlarına yıkılırdı.

AKEL Partisi tek çözüm yolunun, bütün kuvvetlerini hükümet emrine vermek olduğu görüşündeydi. 1974 Temmuzunda da bunu yaptı. Darbenin ilk günü 2000'i aşkın partili, polis bürolarına başvurup silâh istedi; fakat onların bu istekleri reddolundu; hatta aralarından bir çoğunu tutukladılar.

AKEL yurduna ve halkına karşı görevlerini namusluca yerine getirmiştir. AKEL'in tersine olarak, yönetici mercilerin ağır ihmalleri oldu. İyice kaniiz ki hükümet eğer AKEL'in uyarılarına bir parça kulak vermiş olsa ve önerilen tedbirleri almış olsaydı, olaylar başka bir yönde gelişirdi. Bunu, ille de bir eleştiride bulunmuş olmak için değil, tarihsel bir doğruyu yerli yerine oturtmak için söylüyoruz.

Darbe başladığı sırada, yeratına inmek durumunda bulunan AKEL'in Merkez Komitesi halka şöyle seslenmişti :

«Atina'daki faşist diktatörlük rejimi, silâhlı kuvvetlerini kullanarak, cumhurbaşkanı Makarios'un demokratik yasal hükümetini devirmek ve kukla bir yönetim kurmak üzere Kıbrıs'ın içişlerine açıkça müdahale etmiştir... AKEL, Kıbrıs dışından kışkırtılmış olan bu darbeyi şiddetle kınar. Halkı, seçimle işbaşına gelmiş olan Cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios çevresinde toplanmaya ve direnişe geçmeye çağırır.»

* * *

Kanımıza göre, darbeciler fazlasıyla ileri gitmişlerdir. Fakat artık bir kere harekete başladıklarına göre, hazırladıkları planın ikinci aşamasını, uygulamaya koymak durumunda kalmışlardır. Ada Türkler tarafından işgal edilmiştir. «Cumhurbaşkanı Makarios'un meşru hükümetini devam ettirmek» ve Kıbrıslı Türklerin can ve mallarını korumak gibi aldatıcı bir bahane altında düzenlenmiştir. Türk ordusu Ada topraklarının % 40'ını, tarıma elverişli alanların % 65'ini ve sanayi potansiyelinin % 80'ini ele geçirdi. Militarist klik, Ada'nın Rum ve Türk halkına karşı barbarca zorbalıklar yapmak için bu istilâdan yararlandı.

Daha da güçleşen yeni koşullarda AKEL halka, yine yanlışsız bir yönelim önermiştir. Merkez Komitesinin bir bildirisinde şu satırlar yer almıştır :

«Yunanistan'daki cuntanın silâhlı müdahalesinden ve ülkemizdeki yasal demokratik hükümetin devrilmesinden sonra, Yunanistan'ın işe karıştığını gözönüne alan ve Zürih anlaşmasının kendisine tanıdığı haklara dayanan Türkiye'nin, ülkemizin bağımsızlığını ayaklar altına alan ve toprak bütünlüğünü tehlikeye atan silâhlı bir müdahalesiyle karşı karşıya bulunmaktayız.»

AKEL Merkez Komitesi, meydana gelen ve gerek barışı, gerekse uluslararası güvenliği tehlikeye düşüren bu durumdan NATO'nun saldırgan çevrelerini sorumlu tuttu.

«AKEL, halkımıza, onun özgürlüğüne, onun demokratik haklarına karşı düzenlenen bu yeni komployu şiddetle kınar. Halkımız saldırıyı sineye çekmeyecek, bağımsızlığından feragat etmeyecektir. Halkımızı, mücadeleyle elde ettiği her şeyi savunmak için direnişe geçmeye çağırıyoruz.

Merkez Komitesi halkı, yurtsever güçleri, cumhurbaşkanı Makarios'un derhal Ada'ya dönmesini istemeğe çağırdı. AKEL yönetimi aynı zamanda darbecilere de seslenerek, yurda yapabilecekleri asıl hizmetin, yasal yolla seçilmiş dev-

let başkanını Kıbrıs'a dönmeğe davet etmek ve iktidarı yasal hükümete teslim etmek olacağını söyledi.

Darbe teşebbüsünün elebaşıları ve onların adamları hesaplarında yanıldılar; hiç bir şey hazırladıkları senaryodaki gibi yürümedi. Türkiye'nin işgaline zemin hazırlayarak, hem Yunanistan'a, hem de Kıbrıs'a ihanet etmiş olan Yunan cuntasının gümbür gümbür çöküşüne tanık olundu. Onun yerini sivil bir hükümet aldı. İşte bundan sonra Yunanistan'da anayasaya uygun demokratik bir doğrultuya dönüş başladı.

Yunan hükümeti sağduyu yönünde kararlı bir adım attı; Türklere karşı müsamahalı NATO'nun tavrına bir protesto olmak üzere, bu saldırı blokunun askerî örgütünden çekildi. Bu karar, halkımızın çetin mücadelesine önemli bir katkı olmuştur. Karamanlis hükümetine gelince, Ada'da darbeye katılmış olan subayların çoğunu geri almış, yerlerine başka subaylar atamıştır.

Uluslararası ilerici çevrelerin canlı protestoları, başta Sovyetler Birliği olmak üzere sosyalist devletler topluluğunun tavrı, emperyalizmin Kıbrıs'taki planlarının tümüyle gerçekleşmesini önlemiştir.

Tass Ajansı'nın 16 Temmuz tarihli ve Sovyet hükümetinin 18 ve 29 Temmuz bildirilerinde, dışarıdan düzenlenen silâhlı darbe sert şekilde kınandı. Bu bildirilerde, Yunan cuntasının, bu suçlu girişimdeki suçluluğunu örtbas etmek ve Kıbrıs olaylarını bir iç mücadelenin sonucu olarak göstermek yolundaki beceriksiz yeltenişleri gün ışığına çıkarılmıştır. Yine bu bildiriler Kıbrıs dramında NATO'nun oynadığı gerçek rolü ortaya koymuş, halk iradesince desteklenen tek hükümetin, Cumhurbaşkanı Makarios'un hükümeti olduğunu canlı bir şekilde belirtmiştir. 20 Temmuz günü Güvenlik Konseyi'nin 353 sayılı kararı almasında Sovyetler Birliği'nin etkin bir katkısı olmuştur. Bu kararda, müdahaleye son verilmesi için çağrıda bulunuluyor, Ada'dan bütün yabancı birliklerin çekilmesi için ısrar ediliyor, bunalımın çözümlenmesini sağlayabilecek yollar gösteriliyordu. Böylelikle, Güvenlik Konseyi, Ada'ya dışarıdan yapılan müdahaleyi ve Türk istilâsını kınıyordu.

Ağustos ayı sonunda, Sovyetler Birliği Kıbrıs sorunu hakkında Birleşmiş Milletler örgütü çerçevesinde ve Kıbrıs Cumhuriyeti temsilcilerinin de katılmasıyla uluslararası bir konferans toplanmasını önerdi. Bütün davranışlarıyla Sovyetler Birliği, temel tavrının, Kıbrıs'ın bağımsız, egemen bir devlet olarak kalması ve toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesi için her şeyi yapmak yönünde olduğunu ortaya koymuştur.

Kıbrıs sorunu karşısında Sovyetler Birliği'nin tavrı, halkımızın ve hükümetimizin, bu güç durumda en iyi çözüm yolunu bulmasına yardımcı olmaktadır. Birleşmiş Milletler çerçevesinde bir konferans toplanmasıyla ve uluslararası garantiler sağlanmasıyla ilgili öneri yürürlüğe girmedikçe, Ada'da bütün yabancı birliklerin geri çekilmesinin, mültecilerin evlerine dönmesinin, Kıbrıs devletinin bağımsızlığının, egemenliğinin ve bütünlüğünün sağlanmasının gerçekleşmiyeceğini çok iyi bilmekteyiz.

* * *

Kıbrıs'ta 1974 yılında geçen olaylardan şu sonuçlar çıkarılabilir:

— Türkiye'deki yönetici çevreler anayasal düzenin yeniden kurulmasına ilgi göstermemektedirler;

— Üstelik, aynı zamanda Kıbrıs devletinin bağımsızlığını, egemenliğini ve toprak bütünlüğünü ihlâl çabası içindedirler;

— NATO'nun ve Pentagon'un saldırgan güçleri, Kıbrıs aleyhtarı tavırlarını sürdürmekte ve Türk iddialarını desteklemektedirler;

— İngiltere «garantör» devlet yükümlülüklerini yerine getirmemiştir; dahası, Yunan cuntasına ve Türklere yatkın politikasıyla önce darbeyi, arkasından Türk çıkarmasını kolaylaştırmıştır;

— Sovyetler Birliği, Kıbrıs halkının ve onun yasal hükümetinin en güvenilir, çıkarsız destekçisi olduğunu göstermiştir.

1974 Temmuzunda Kıbrıs'ta olan - bitenler, Zürih ve Londra anlaşmalarındaki «garanti» lerin zayıflığını bir kere daha belirgin şekilde ortaya koymuştur. Tamamen objektif olmak için, ülkemizi ulusal bir felâketin eşiğine kadar işte bu sözde «garanti» lerin getirdiğini apaçık söylemek gerekir. Bu yüzden eski garantilerin yerine yeni garantiler getirmek gerekmektedir. Bu yolda ya Güvenlik Konseyi'nin bütün devamlı üyeleri ya da Sovyetle Birliği ile Amerika Birleşik Devletleri ortaklaşa girişimde bulunmalıdır. Ancak bu koşulla Kıbrıs halkı darbe teşebbüslerine ve saldırılara karşı kendini güvenlik altında hissederek, barışçı bir çalışmayı kendine verebilecektir. Bu türlü uluslararası garantiler, öbür bütün problemlerin çözümünü kolaylaştıracaktır. Bu garantileri sağlamak Kıbrıs hükümetinin en başta gelen görevlerinden biridir.

Bununla birlikte, ülkenin içindeki ilerici çevrelerin çabaları ve Kıbrıs halkının uluslararası alandaki dostlarının desteği sâyesinde, Ada'da durum günden güne iyileşme eğilimdedir. Halkımız, Cumhurbaşkanı Makarios'un ülkeye dönüşüyle önemli bir başarı kazanmıştır. Anayasal düzeni ve demokratik kuralların yeniden işlerlik kazanması yolunda bu, önemli bir adımdır.

Ancak, halkımızı terör içinde yaşatan ve yeniden kan dökülmesi tehlikesini açıkça yaratan yasa - dışı silâhlı çetelerin ve darbeci gizlı örgütlerin varlığı devam etmektedir. Bu çetelerin ve örgütlerin silâhtan arıtılması ve dağıtılması gerekir; gerçekten, tecrübeler, terörün ve şiddetin, Kıbrıs'ın düşmanlarının ekmeğine yağ sürdüğünü ortaya koymuştur. Halkımızı ve ülkemizi böylesine sıkıntılı bir duruma düşürenler, işte bu kışkırtıcılar ve terör uygulayıcıları olmuştur.

Şiddetin ve aşırılığın yurtsever bir mücadelecilikle ve Kıbrıs dâvâsına sadakatla bağlılıkla hiç bir ortak yanı olmadığı herkesçe bilinmektedir. Ülkemizin bugünkü koşullarında devrimci yurtsever, bireysel teröre başvuran, yasalara aykırı olarak silâh taşıyan kimse değil, halkın birliği için tutarlı şekilde mücadele eden ve yurtseverliğini cumhuriyetin silâhlı kuvvetleri saflarında ispatlayan kimsedir. İri lâflarla, sözde devrimci gevezeliklerle, kalleşçe cinayetler işlemekle devrim olmaz. Marksçı - Leninci'ler için silâh son çözüm şeklidir; bu yola başvurmadan önce, her durumda, objektif ve sübjektif koşulları gözönünde tutmak gerekir.

İşçi sınıfının partisi AKEL, Kıbrıs sorununun âdil çözümünün, halkın birbiriyle kaynaşmasını, bütün yurtsever ölgütlerin temsilcilerini kapsayan bir ulusal birli hükümeti kurulmasını gerektirdiği görüşündedir. Kıbrıs sorununa görüşmeler yoluyla ve Kıbrıs'ın içten dostlarının yardım ve desteğiyle bir çözüm bulunmasından yanadır.

Ulusun ümitlerine cevap vermek bakımından, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun ve Güvenlik Konseyi'nin kararları sağlam birer dayanak olduğuna göre, Birleşmiş Milletler'in tavrından tamamen ve doğru şekilde yararlanmak da gereklidir.

* * *

Kıbrıs halkının, yabancı birliklerin Ada'dan geri çekilmesinin, Kıbrıs'ın askerden arındırılmasının ve Ada'nın tarafsızlığının sağlanması gibi; ülkenin herhangi bir şekilde parçalanması olanağına yer bırakmıyacak anayasl bir rejime işlerlik

sağlanması gibi; Kıbrıslı Rumların ve Türklerin barıştırılması gibi, çözüm bekleyen işleri vardır. Şüphesiz, mücadelemiz zahmetli, yapmamız gereken işler muazzamdır; fakat güçlükler karşısında yılıp, duraklayacak değiliz. Canla başla ve kararlı şekilde harekete geçmeliyiz. Karamsarlığa yer bırakılmamalıdır.

Kıbrıs sorunun âdil çözümü, gerginliklerin giderilmesi ve uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi yolunda halkların yürüttüğü mücadeleye özdeşleşmektedir. Halkımız kurtuluş yolunu bulacak; Kıbrıs devleti bağımsızlığın, egemenliğin, toprak bütünlüğünün ve refahın tadını gerçekten tadacaktır.

LaNouvelle Revue Internationale'den

---

(1) «Kıbrıslı Mücahitlerin Ulusal Örgütü» adıyla 1955 nisanında kurulan E.O.K.A., burjuva milliyetçi bir tavrı temsil ediyordu.

(2) 1959 Şubatında Zürih'te Yunanistan ile Türkiye arasında, Londra'da İngiltere, Yunanistan ve Türkiye arasında, Kıbrıslı Rum ve Türk toplulukları temsilcilerinin de katılmasıyla imzalanan anlaşmalar, egemenliği sınırlayan koşullar altında Kıbrıs'a bağımsızlık verilmesini öngörüyordu. Bu anlaşmaların hükümlerine göre, İngiltere Ada'daki askerî üslerini muhafaza ediyor, bunun yanısıra Yunanistan ve Türkiye Ada'da askerî birlikler bulundurma hakkını elde ediyorlardı.

(3) Lefkoşe, Limasol ve Magosa şehirlerinde Rum ve Türk kesimleri adı altında bölgeler meydana getiren bu hat 1963 Aralık olaylarından sonra çezilmiştir.

Kapitalist ülkelerde sosyalist basının sorunları

1975 yılı baharında, kapitalist ülkelerin işçi partilerinin günlük gazetelerinin sorumluları, bir araya geldiler ve sosyalist günlük yayın konusunu enine boyuna tartıştılar; fikirlerini ilettiler.

Sempozyumu, Barış ve Sosyalizm Sorunları **dergisi (La Nouvelle Revue Internationale) düzenlemişti.**

Türkiye'de de günlük sosyalist gazetenin gündemde olduğu bir dönemde, bu tartışmalı sempozyumun belgelerini sunmayı yararlı buluyoruz.

Açılış konuşmasında, **World Marxist Review**'in yazı kurulu başkanı **Kostantin Zaradov,** güncel sorunların kollektif tartışılmasının, kardeş partilerin karşılıklı deney ve bilgi alışverişlerinin, derginin en önemli bir özelliğini oluşturduğunu belirtti. Kurulduğundan beri 16 yıldır Prag ve diğer şehirlerde 70'den fazla uluslararası toplantı yapıldı. Ama sosyalist basının editörlerinin ve gazetecilerinin —(en güç ama aynı zamanda en şerefli mesleklerin temsilcilerinin)— katıldığı bir sempozyum ilk kez yapılıyordu.

Burada temsil edilen gazeteler, burjuvazinin güçlü bir radyo ve TV haberleşme ağını elinde tuttuğu, dev çıkar çevrelerince kontrol edilen, modern teknikle ve yüksek tirajlı olarak basılan kapitalist basının, tekelci sermayenin sınırsız anti - demokratik saldırılarının çığırtkanlığını yaptığı, gelişmiş kapitalist ülkelerde çıkmaktadır.

İşçi sınıfına ve bütün emekçi halka seslenen sosyalist basına onların karmaşık ulusal ve uluslararası sorunları anlamalarına yardım ederek, demokra-

siyi kitlelere götürmek gibi önemli bir görev düşüyor.

Aynı zamanda, bu görev, kamuoyu sistematik bir şekilde yanıltılarak tecrübeli burjuva basınının kitle propagandasını yürüttüğü ve sosyalist basında çıkacak bir makaleye karşılık, burjuva basınında düzinelerce makalenin çıktığı şartlarda yerine getirilmektedir. Bazı ülkelerde devrimci gazetecilerin ve dağıtımcıların takip ve baskılara maruz kaldıkları, sosyalist yayın organlarının yasaklandığı, bürolarının bombalandığı da unutulmamalıdır.

Hatırlanacaktır, Lenin yeni tipte ilk proleter gazeteyi, parti yapısının etrafındaki inşaat iskelelerine benzetmişti. Rusya'da Iskra'nın ve işçi sınıfı partilerinin ilk olarak örgütlenmekte olduğu ülkelerdeki diğer devrimci yayın organlarının rolü buydu. Şimdi ise işçi sınıfı partilerinin ve dünya sosyalist hareketinin olgunlaştığını söyliyebiliriz. Fakat şimdi de, her zamanki gibi, basınımız partinin inşasında, üye sayısının artırılmasında ve ideolojik olarak güçlendirilmesinde aktif bir rol oynamaktadır. Bu durum birçok sorunu da birlikte getirmektedir.

Mevcut karmaşık ve hızlı gelişen durumda, sosyalizmin, sosyalizmin biliminin teorisiyle, işçi sınıfı hareketi arasında bağ kurması için, basın, partiye nasıl yardımcı olabilir ?

Sosyal bilincin yükselişi basınımıza nasıl yansımaktadır?

Kapitalist ülkeler işçilerinin, içinde bulundukları güç duruma, yalnızca sosyalistlerin ve sol güçlerin programını uygulayarak son verebileceklerini gösterebilmek için hangi somut deliller getirilmelidir? Kapitalizmin içine battığı şu bunalım günlerinde, sosyalizmin kökleştiğinin belirgin kanıtları olan sosyalist sistemin kazandığı başarıları yaymak için izlenecek en iyi yol ne olmalıdır?

Lenin'in «her özgül sorunu, proletaryanın genel görevleriyle irtibatlamak için, atılan her adımda kitlelerin bilincini sosyalizm doğrultusunda yönlendirmeye çalışan...» şeklindeki sözlerine uygun bir şekilde kitlelerin bütün taleplerine nasıl cevap verilir? Demokrasi mücadelesi ile sosyalizm mücadelesi nasıl birleştirilir?

Kısacası gazetenin, sürekli olarak partinin çizgisini yansıtması, okuyucuya partinin görüşlerini aktarması, ona sınıf mücadelesinin değişik görünümlerini gösterebilmesi ve parti faaliyetlerine aktif bir şekilde katılmayı telkin edebilmesi bakımlarından neler yapılmalıdır?

Sosyalist basının deneyi ile hareket ederek, kitle mücadelesinde yeni unsurları bulup çıkarabilirsek, tüm olasılıkları hesaba katarak tespit edip onların üstesinden gelecek yol ve yöntemleri tayin edebilirsek, buradaki tartışmamız verimli olacaktır. Burjuva basınının sahtekâr sesinin üstünde, (onun sesini bastırarak) işçi sınıfının mert sesinin kendisini duyurabilmesi için ne yapmak gerekir?

Mesajımızın emekçi halkın yüreğinde ve zihninde canlanması için ne yapmalı? Gazeteye girmesi gerekenlerin seçiminde ölçütümüz ne olmalıdır? Gerçekleri açıklarken buna egemen olan karakter ne olmalıdır? Değişik sınıfların emekçi halk yığınlarının, gençliğin, kadınların, ilgilerini karşılayacak uygun kapsamlı yazı ve habere nasıl yer verilecek? Dağıtımı ve sirkülasyonu en iyi nasıl düzenlemek gerekir ki, gazete okuyucuya gecikmeden ulaşsın. Basınımız anti - sosyalist saldırılara karşı, ne ölçüde kesin ve etkili bir şekilde karşılık verecek?

Georgi Dimitrov, bir zamanlar şöyle diyordu : «Düşmanlarımızla etkin polemiğe girmediği takdirde bir gazetenin nasıl fazla satışı olabilir? Başı çeken öteki gazeetlerle polemiğe girdiğimizde, onları kendi politik ve öteki sorunlarımızla polemiğe zorlamış oluruz. Gazetelerimiz politik hayatın göbeğinde olmalıdır.» 30 yılı aşkın bir süre önce Dimitrov'un konuyu atfettiği önem budur. Bu gün ise bu daha da önemlidir.

Soyut sorunlar yoktur. Kitleleri kazanma mücadelesinin doğrudan, açık,

politik ve devrimci bir yönelişi vardır Ve bu uğraştaki zafer, devrimin kilit önemdeki amacını gerçekleştirmede, politik kitle ordusunun kurulmasının bir önkoşuludur. Başından beri, sosyalist basın işçi sınıfı partilerinin güçlü bir silâhı olmuştur. Bugün de görevi cephe hattının kararlı bir unsuru olarak partiye hizmet etmektir. Pek doğal olarak, kardeş partilerden öğreneceği çok şey var. Basın sorunu parti kongrelerindeki ve merkez komitesi toplantılarındaki tartışmaların konusu olmuştur. Kitlesel basın şenliklerinin ne kadar başarılı olduklarını muhaliflerimiz bile kabul ediyorlar. Marks - Engels ve Lenin'in yerleştirdiği geleneği sürdürerek, parti önderleri düzenli olarak basına katkıda bulunuyorlar.

DAİMA HAREKETİN ORDUĞU YERDE

Lenin, parti yayın faaliyetinin güçlenmesinin bütün devrimci hareketin olgunlug derecesinin bir göstergesi olarak görünmesi gerektiğine işaret etmişti. Ekim Devrimine hazırlanırken bolşevik partisinin mücadele yeteneğinin tespitinde (üyelik sayısından sonra) en önemli ikinci unsurun, günlük gazeteler ve bu gazetelerin sayısı ve satışı olduğunu söylemişti.

Günümüzde sosyalist gazetelerin sayısı ve satışı uluslararası sosyalist hareketin olgunluğunun ölçüsüdür. Haber alma ve propaganda durumunun her yerde şimdikiyle kıyaslanmayacak ölçüde düşük olduğu bir zamanda Lenin, sosyalist basının sorunlarını tartışıyordu. Proleter devrimci mücadelenin bir silâhı olarak Lenin'in basın hakkındaki görüşleri önemini kaybetmemiştir. O, işçi sınıfı hareketinin her aşamasında, basının görevlerini formüle etti. Bu durum Rusya'da bolşevik basının gelişimiyle daha bir açıklık kazandı. Sosyalist basın, partinin kuruluşuna, Ekim Devriminin yürütülmesine yardımcı oldu. Ekim Devriminin zaferinden sonra sosyalizmin inşaasında da güvenilir bir araç oldu.

Sosyalist basının görevlerini gözden geçirirken, sempozyum Lenin'in yorum ve önerilerinden hareket ederek, günümüz koşullarında pratik uygulanışını tartıştı. Konuşmacılar ülkelerinde edindikleri tecrübeleri açıkladılar. **Antonio Dias Louranco,** her ülkede işçi sınıfı mücadelesinin özgül şekilleri olduğundan, kazanılan tecrübelerin, büyük ölçüde millî özellikler ve gelenekler ile donatılmış olduğunu vurguladı.

İşçi sınıf sosyalizmini temsil eden her devrimci parti bunu göz önünde tutuyor.

OLUMLU GELİŞMELER

Kardeş partiler basınının (bütün konuşmacılar bunu vurguladı) kitleler arasında etkisini arttırması doğrultusunda olumlu şartlar vardır. Bu da esas olarak dünyanın, değişen kuvvet dengesinden yükselen anti - emperyalist mücadeleden ve devrimci sürecin günümüz aşamasındaki sağlıklılığındandır.

JOHN PİTTMANN :

ABD sosyalistleri, şu günlerde, son derece parlak bir çıkış yapacak olan yayıncılığı kurma ümitleri taşımaktadır. Bu nokta bir dizi gelişmenin, tarafımızdan doğru tahliline bağlıdır. En önemlisi detantın savunulması mücadelesidir. Bu da uygar haklar kazanma ve Amerikan hayatını baştan başa değiştirme mücadelesine sıkı, sıkıya bağlıdır.

PİERRE DURAND :

Detant, L'Humanite'ye sosyalizmin üstünlüğünün inandırıcı bir tablosunu vermede yardımcı olmuştur. Dünya güçler dengesini değiştirdiklerinden ve kapitalist ülkelerdeki çalışmalarımızda bize yeni bir silâh verdikleri için sosyalist ülkelerin başarıları tüm insanlık için son derece önemlidir.

Konuşmacılar, sosyalist basının geniş uluslararası çapı ile, bütün uluslararası konular hakkında doğru devrimci tavırı koyduğunu ve barışçı birarada ya

şama ilkesinin yerleşmekte olduğunu açıkladılar.

Sosyalist basın, işçi sınıfı mücadelesi ve anti-emperyalist güçlerin sağlam birliğinden hareket ediyor. Artan ekonomik ve politik kriz, kitleleri, sosyal yapının bütün ile değiştirilmesi mücadelesine itiyor. Pittmann ayrıca, emekçi halkın çoğu için, kapitalizmin günümüzde içine battığı krizin, emekçilerin bu günkü maddî hayatlarının bir krizi olduğunu vurguladı.

Yaşadığımız günlerdeki devrimci gelişmeler, sosyalist yayınları yasaklayan gerici rejimlerin bir kısmını silip süpürdü. Yürekten karşılamakta olduğumuz Portekiz ve Yunanistan'daki son değişiklikler sevindiricidir. Ama **Mundo Obrero,** bu toplantıya, halen bir illegal gazete olarak katılma niteliğini koruyor.

MENDİ :

...Biliyoruz ki, İspanya'da faşist rejimin yıkılışı yakındır. O zaman, Mundo Obrero legal bir günlük gazete kimliğine bürünecektir. Partimiz yayın faaliyetimizin yürütülmesi için 200 milyon Peseta'lık, diğer bir deyimle 4 milyon dolarlık bağış kampanyası açmıştır.

ANTONİO DİAZ LOURENCO :

...Bir süre önce gizli olarak çıkan devrimci yayınlar şimdi çok daha yaygın bir biçimde izlenmektedir. Satışları azami boyutlara ulaştı. 25 Nisanda halâ cezaevindeydim. 12 yıllık mahkûmiyetimin bittiği gün, tahliye edildim. Bana derhal merkezi parti organının başına geçme görevi verildi. Bunun uzun zamandır hapiste yatan bir adam için ne demek olduğunu tasavvur edersiniz. Halk hareketi içinde yerimi bulabilmem hiç de kolay değildi. Bir, iki gün içinde yeni durumu ve partinin görevlerini kavramam gerekiyordu. 43 yıllık yeraltı yayın faaliyetinden sonra Avante'yi çıkarırken karşılaştığımız güçlükleri takdir edeceksiniz.

İlk sayı yarım milyon basıldı ve hemen tükendi. Avante, bugün, Portekiz'in en çok okunan gazetesidir.

KOSTAS MENTİS :

Bir başka eski illegal parti gazetesinin, Rizos Pastis'in yeniden çıkışı, Yunan işçi sınıfı ve Yunan halkı tarafından coşku ile karşılandı. Bugün Yunanistan'ın her tarafından, öteki ülkelerden, örgüt ve kişilerden, işçi sınıfı partisi ve gazetesinin legalleştirilmesini yürekten kutlayan binlerce telgraf alıyoruz. Burjuva basını bile halkın özlemleri ile bütünleşen partimiz ve onun gazetesi üzerine konan faşist yasağın kaldırılması konusunda kendini zorladı. 75 bin nüsha basıyoruz, hepsi satılıyor. Kuşkusuz legalitenin doğurduğu pek çok sorunlar var. En belirgin olanı ise kadro sorunudur. Muhabirlerimizin bir bölüğü henüz yurt dışında, parti onların vatana dönüşleri için elinden geleni yapmakta. Bu kadroların çalışmaları ile yayın sorunlarımız; büyük bir günlük gazete, gerçek bir kitle gazetesi, halkın gazetesi, Yunanistan'ın en tutarlı yayın organı — bunlar çözümlenebilir.

Delegelerden **Mel Doig** da, sosyalist basın mevcut, uygun koşulların azamisinden yararlanmalıdır. Bunu başarmak için de pek çok şeyin yapılması gerek. Basınımız henüz tüm sorumlulukları sırtlanmış değil, dedi.

TEKELCİ HAKİMİYET

URBANY :

Sosyalist basın daima, var olma mücadelesi vermek zorundadır. Basın özgürlüğünü ilân etmek için, yalnız, yeterli bir araç olmaktan öteye gitmeyen burjuva demokrasisinin kurallarına sarılmayı, günlük pratiğimiz reddediyor. Ama bu özgürlük için burjuva demokrasisinden yararlanma mücadelemiz de somut bir gerçektir.

Konuşmacılar, kapitalist ülkeler ileri basınının, üstesinden gelmesi gereken baskı ve engellerden söz ettiler. Kalt, Numata, Durand, Soglia ve Polikeit, basının büyük tekel çıkarlarının elinde toplanması sürecine değindiler. Buna göre;

JAPONYA :

Haberlerde apaçık tahrifat yapılmasına rağmen burjuva basını halâ objektif haber verdiğini söylüyor.

Anti - sosyalist, politikasıyla tekelci kapitalizmin savunucusu olan burjuva kitle propagandasının başarılı olduğunu söylemek acı bir gerçektir.

FRANSA :

Fransız basınının 1974'deki toplam günlük satışı, eğitim düzeyinin eskiye oranla çok daha yüksek olmasına ve nüfusun da % 25 artmasına rağmen 1939'daki satış rakamı ile aynı kalmış, hemen hemen 12 milyon civarında olmuştur.

Paris'te şimdi sadece 13 gazete çıkıyor. 1946'da ise gazetelerin sayısı 40 kadardı. Taşradaki durumun da bundan farkı yok. Son (25) yıl içinde yaklaşık (100) gazete yayınına son verdi. Şimdi ise yalnızca tekelci sermaye ile doğrudan veya dolaylı olarak birleşenler yaşayabiliyorlar.

İTALYA :

Ülke basınının merkezîleşmesi, haber özgürlüğüne indirilen son darbe olmuştur. Demokrat İtalyan gazetecileri, demokratik radyo, televizyon reformu ve özgür basın uğruna mücadelelerini sürdürüyorlar. Basın kıyımının kaçınılmaz olarak halk üzerinde tekelci baskıların artmasına yol açacağından, İtalyan işçi sınıfı sosyalistleri, bunu ulusal bir hareket haline getirmeye çalışıyorlar.

FEDERAL ALMAN CUMHURİYETİ :

Her hafta bir ya da daha çok gazetenin kapandığına, ya da yeni bir basınının kurulduğuna ilişkin haberler geliyor. 1970'de böyle beş basın tekeli toplam günlük gazete tirajının % 81'ini oluşturuyorlardı.

SORU (PAVEL AVERSPERG) :

Federal Alman Cumhuriyetinde tekeller sosyalist basına karşı hangi yöntemleri uyguluyorlar?

G. POLİKEİT :

Herşeyden önce ekonomik baskı Unsere - Zeit'ın dağıtımını almayı kabullenmiyorlar ve reklâm verdirtmiyorlar. Keza kapitalist basın işçi sınıfı partisinin, dolayısı ile gazetemizin kapatılacağı, Unsere Zeit'ı okuyanın kendini tehlikeye atacağını yayarak okuyucularımızı yıldırma gayretkeşliğinde. Enflasyonun da bu merkezîleşmeye katkısı büyük. Bütün bu olan bitenler zaten finans kaynakları mütevazi olan işçi sınıfı partisinin durumunu güçleştiriyor.

URBANY :

Özellikle büyük harcamalara ihtiyaç duyulduğu alanlarda, büyük çaba göstermemize rağmen burjuva basını ile rekabet edemiyoruz.

SOGLİA :

Yeni bir gazete teknolojisi geliştirilmiş durumda. Ama biz halâ linotip ve klasik rotatif baskısı kullanmak zorundayız.

Modern matbaa makinelerini satın alabilmek için gazete fiatlarını yükseltmemiz gerek. Gazete kâğıdı, nakliye ve mücellit ücretleri durmaksızın artıyor. Bir sosyalist gazeteyi çıkarmak ve dağıtımını gerçekleştirmek cidden çok karmaşık bir sorun olmakta.

MENDİ :

Kapitalist ülkelerdeki, devrimci basın pek çok güçlüklere göğüs germek zorundadır. Özgürlüğün zerresinin olmadığı İspanya'da güçlükler daha da büyük. Göz altına alınmış bir sosyaliste polisin soracağı ilk soru : «Bu propaganda yazısını sana kim verdi, onu kime ileteceksin, nerede teksir edildi?» olmaktadır. Sosyalist bir gazete çıkarmak cesaret ve dikkat işidir. Aksi takdirde gazete yığınlara ulaşamayacaktır. İşçi sınıfının devrimci faaliyetini ileri götürürken, sosyalist basının muhtemelen karşılaşabileceği bir takım engelleri göz önünde tutması gerekir.

SOGLİA :

Mamafih, bütün bu zorluklara, malzeme gereç noksanlığına ve tüm baskılara rağmen sosyalist basın yaşamaya devam edecektir. Yaratıcıdır, yeni mevziler kazanmaktadır.

KUTUPLAŞMA

Kapitalist toplumda iki ayrı basın sistemi vardır; sermayenin sözcülüğünü yapan tekelci basın, barış, demokrasi ve sosyalizmi savunan sosyalist basın. Günümüzdeki ideolojik mücadele (Lenin'in) «Burjuvazinin işçiler üzerindeki ideolojik etkinliği zayıfladığı, çürüdüğü, ya da ortadan kalktığı an, buruvazi her yerde her zaman en zalim yalan ve iftiralara baş vuracaktır» sözlerini tamamiyle doğrulamaktadır.

KALT :

Kapitalist ülkelerde haber çarpıtma, basını ve radyo - televizyon yayınlarını merkezileştirerek ele geçirme sistematik bir biçimde kamuoyunu hazırlama çabalarını oluşturuyor. Sosyalist ülkeler, gelişmekte olan ülkeler ve kapitalist ülkelerdeki sınıf mücadelesi hakkındaki haberler değiştirilerek, kırpılmış bir biçimde veriliyor. Hemen hemen ülke nüfusunun yarısını, aileleri ile birlikte işçilerin oluşturmasına rağmen Avusturya radyosu, işçiler ve ailelerine ilişkin kırk yılda bir program yapmaktadır. Kapitalist basın din'e uyuşturucu maddelere seks'e ve bu türden yoz şeylere çok yer veriyor. Kısacası en hayatî çıkarları uğruna mücadelelerinde işçileri saptırmak için her yola baş vuruyor.

DURAND :

Fransız radyosu ve TV'si egemen ideolojinin propagandasına çok iyi uydurulmuştur. Ajans haberleri çıplak bir özet halinde verilir ve bir solukta hızla okunup bitirilir, öyle ki dinleyici haberdeki kopukluğun eleştirici bir tavırla farkına varamasın. Bu yalan dolan olaylar, sanki gerçekmiş gibi birçok kimseye de yutturulmaya çalışılır. Bir örnek verelim : Resmî Fransız radyosu pratikte hiç bir zaman Federal Alman Cumhuriyeti sözcüğünü kullanmaz. Sadece «Almanya» adlandırmasına iltifat ederek içinde iki ayrı Alman devletine yer olmayan aldatıcı bir tablo sunuyor. Sosyalist Basın da bu yönetime karşı muhalefetini sürdürmekte.

KALT, DURAND, POLIKEIT ve **NUMATA** ideolojik muhalifleriyle polemiklerinde gazetelerinin uyguladıkları yöntem ve biçimleri açıkladılar.

VOLKSTIMME :

Anti - sosyalist propaganda hilelerini sebatla karşılarken Avusturya'nın sosyalist geleceği için kararlı bir mücadele verdiğimizi biliyoruz. Avusturya işçi sınıfını anti - sosyalist önyargılardan kurtarmadığımız için, onların sosyalizme güvenmelerini bekleyebilir miyiz? Ancak şunu belirtmeliyiz, anti - sosyalist olarak kronik bir biçimde bize ters düşenlere pek dikkat etmiyoruz.

SORU (BRİSTA AVRAMOVA) :

Burjuva basını ile olan mücadelesin de Avusturya sosyalist basınınca uygulanan yöntemler hakkında bilgi verebilir misiniz?

H. KALT :

Şu veya bu olay üzerine kısa ve öz yorumlardan geniş tahlilli makalelere kadar her şekilden yararlanıyoruz. Sosyalist ülkelerle ilgili haberler verirken, burjuva kitle haberleşiminin tarafgirliğini teşhir etmek, bununla ilgili yazar ve muhabir isimlerini yayınlamak somut çalışmalarımız oluyor.

Sözünü etmek istediğim başka bir ciddî sorun var. Sosyal demokratlar, hükümet partisini oluşturanlar gerici tavırlarını sürdürmekte. Ama sosyal demokrat işçiler birleşik hareketten yanalar. Bundan ötürü, biz de bu partinin önderlerine ve tabanına yaklaşışımızdaki farklılığı kesinlikle belirtmeliyiz. Biz sosyalistlerin kendilerine karşı bir ardniyetimiz olmadığını göstererek sosyal

demokrat işçileri uzaklaştırmayacak bir biçimde sorunu ele almak önemlidir.

L'HUMANITE :

Bir devrimci gazete kitleleri eğitme aracıdır. Bunu nasıl yapmalıdır? Daima haklı olduğumuzu dayatarak mı? Besbelli değil, bu tondan bir yanılmamazlık iddiası sadece halkı taciz eder ve güç inandırıcı olur. Kitle haberleşimini kontrolu altında tutanların tutarsız kanıtlarını bütünüyle çürüterek ,ciddi açık oturumlardan yararlanarak bundan olumlu sonuçlar çıkarabiliriz.

Daima ileriye yönelik hareket içinde olmalıyız. Bu arada halkımızın kültür düzeyini de gözönünde tutmalıyız. Savunduğumuz şeyler son derece anlaşılabilir olmalıdır, ama anlaşılabilirlik ilkellik demek değildir. Her parti neşriyatının, özellikle günlük parti gazetesinin yönetimi, parti önderliğiyle sıkı bir temas halinde olmalıdır. Aynı zamanda parti politikasından hareketle, beklemeksizin düşmanı dişe diş karşılamalı, olayların içinde olmalı, saldırılara derhal karşılık vermeye yetkin olmalıdır. Kapitalist kitle haberleşiminin iç yüzünü teşhir ederek, düşmanımızı sosyalist basın ile polemiğe girmeye mecbur bırakmış oluruz. Sonuç olarak da, en azından onun politikasının sivrilmiş yanlarının kamuoyunca kabul edilmesini sağlarız.

SORU (V. SHUNDEN WMR Editörü) :

Kapitalist basının sosyalist topluma yönelik saldırılarına L'Humanité nasıl karşılık vermektedir?

DURAND :

Sovyetler Birliği'ne ve öteki sosyalist ülkelere yapılacak herhangi saldırı bize yapılmış saldırıdır. Sosyalist fikirlerin Fransa'da güçlenen etkisine yönelmiş bir saldırıdır. Sosyalist toplumdaki hayatı yazarken, kendi halkımızın somut ilgisini de düşünüyoruz; sosyalizmin kazandığı başarılarla Fransa'nın içine bat tığı güçlükleri —enflasyon, aşırı fiyat ar tışları, enerji krizi— karşılaştırmaktayız. Sosyalist ülkelerin parlak başarılarını gözler önüne seren çarpıcı örnekleri seçiyoruz. Fakat sosyalist büyümenin kaçınılmaz olan sancılarına yer vermekten biran sakınmıyoruz. Kapitalist basın umumiyetle bu güçlükleri sosyalizme iftira etmek için sömürür. Bizim bu iftirayı sadece mahkûm etmemiz yeterli değildir. Kuşkusuz, kapitalist basın ziyade yalana yer verecektir. Hiç belli olmaz, olasılıkla biri bunlara kanabilir. Bunun için sosyalist ülkelerin başa çıkmak zorunda olduğu zorlukların tabiatını ve ka rakterini açıklamak faydalıdır. Bu tutarlı berraklık, sosyalizmin en zor koşullar da bile zafere ulaşabileceğini okuyucuların kavramasına yardım eder.

AKAHATA :

Partimizin bize muhalefet eden basına kesinkes düşmanca tavrı yoktur, ne de bu basının yorumlarını geçiştirmektedir. Soruna yaklaşışımız barışçı rekabet ölçülerindedir. Partimiz önderleri devrimci basına destek oluyorlar ve çağırıldıkları takdirde TV'a çıkıyorlar, görüşmeler yapıyorlar ya da basın toplantılarına ve açık oturumlara katılıyorlar.

HAMİD SAFARİ :

Akahata'nın diğer yayın organlarına karşı tavrının muhalifçe olmadığını söylediniz. Konuyu biraz aydınlatabilir misiniz? Akahata burjuva basınının anti - sosyalist saldırılarını karşılıyor mu?

H. NUMATA :

Halen bir birleşik cephe ve demokratik koalisyon hükümeti kurma çalışmalarındayız. Birçok Japon gazetesi partimize ve demokratik güçlere karşı kampanya açtı. Partimiz saldırıya uğradığı zaman derhal karşılığını verecektir. Bundan kuşku duyulmamalıdır.

UNSERE ZEIT :

Tekeller kapitalist mevzilerin savunulması için ideolojik aktivitelerini arttırıyorlar. Değişik sağ - kanat oportünist teorilerden «demokratik sosyalizm» adıyla ortaya çıkan her çeşidinden Revizyo-

nist görüşlerden ve Maocu grupların keskin gevezeliklerinden yararlanarak sosyalizme saldırıyorlar. Gazetemizin her anti - sosyalist bildiri, haber vb. ile sistemli bir şekilde mücadele etmesi ve sosyalist ülkelerin dünya çapındaki kazançlarının yaygınlaştırılması önemli görevler oluyor.

SORU (TSOGTYN NAMSARAİ) :

Gazeteniz Troçkist, Maocu ve diğer «aşırı» solcu gruplarla nasıl savaşıyor?

POLIKAIT :

Herşeyden önce teorik hücumlarını, teorik kurumsallıklarını olabildiğine eleştirlyoruz. Pekin yöneticilerinin en azgın Batı Alman gericileriyle içli dışlı olmalarının pek çok görünümünü sergiliyoruz. İkinci olarak, Federal Alman Cumhuriyetindeki Maocu grupları teşhir etmekteyiz, yayınlarını eleştiriyoruz ve demokratik hareketi bölme çabalarının sonuçsuz kaldığını gösteriyoruz. «Solcu» gevezeliğiyle «kafakola» alınan tecrübesiz gençlere yardımcı olmaya çalışıyoruz. Örneğin bir zamanlar bu keskinleri destekleyen fakat sonradan Portekiz'de edvrimi baltalamaya katılan unsurların demeçlerini yayınlıyoruz.

İdeolojik mücadelecilik ruhu sosyalist basına mirastır. Aslında sosyalizmin fikirleri, emekçi halkın kafasını burjuva dünya görüşünden ayırmadıkça, yayılamaz. Ancak kitleler kararlılıkla hareket ederlerse, partiler sosyalizmin zaferi uğruna mücadelelerinde başarıya ulaşabilirler, düşmanı savunma durumuna sokmak için en iyi yol taarruz etmektir.

SOGLIA :

Sosyalist basın kitle haberleşiminin kontrolunu elinde bulunduran güçlü ve paralı hâkim sınıflar ile mücadelesinde durumunu nasıl koruyacak? Gerçeği anlatarak ve hiçbir zaman kıyaslamalara son vermeyerek. Saldırıları kırarak, gerici manevra ve planları teşhir ederek, zayıf yanlarımızı samimiyetle ortaya koyarak, partiye yeni yeni politik ve ideolojik mevziler kazandırarak, daima ilkelere bağlı kalarak, kardeş partilerle ve öteki ülkelerdeki ulusal kurtuluş hareketleriyle dayanışma ilkelerine sadık kalarak, nahoş ve izahı güç bile olsa haberleri gizli kapaklı tutmayarak, burjuva basınının tahrif ve spekülasyonlarına meydan vermeyerek, sosyalist basın durumunu muhafaza edecektir.

PARTİ SİLÂHI

Lenin'in parti basını öğretisi, onun işçi sınıfı partisi öğretisinden ayrılamaz. Onun sosyalist parti ve basınının bölünmezliği üzerine görüşleri —parti kurma ve devrimci mücadeleyi sürdürmek gerekli olduğu kadar, basının acilen faaliyete geçmesi lüzumu— yüzyılımızın devrimci mücadelelerinde değerini kabul ettirmiştir. Sempozyuma katılanlar, onu kollektif bir ajitasyon, propaganda ve örgütlenme aracı kılan Lenin'in parti basını görüşüne, partilerinin nasıl başvurduklarını anlatma zamanı buldular.

GÜÇ KAYNAĞI

Lenin, «alışılagelmiş kapitalist gazetelerle kıyaslanan gazetemiz», başlıklı mektubunda tahlilden çok öneride bulunmuştu. Sosyalist basının burjuva basından ayıran en önde gelen şey onun anlamlı partizanlığıdır.

Kapitalist hükümete karşı artan güvensizlik ve sosyal kurumların tepkisi kapitalist basını sınıfsal konumunu örtmeye veya kamufle etmeye mecbur ediyor. Sayısız gazete ve dergi «Bağımsız» yaftalarını yakıştırıyorlar kendilerine. Konuşmacılardan Urbany örnekli bir açıklamada bulundu : Lüksemburg'un günlük burjuva gazeetleri son olarak partileriyle olan bağlarını kabul etmez görünüyorlar, birbiri ardından «bağımsızlıklarını» ilân ediyorlar. En büyüğü, **Luxemburger Wort,** Hıristiyan Sosyal Partiyle bağlarını kopardığını söyledi. İkinci büyük **Tageblatt** da bunu izledi, artık sosyalist işçi partisinin organı değildir. Öyle görünüyor ki sosyalist gazetemizin, «bağımsızlığını» elde edemeyen tek par

ti yayın organı durumuna gelceği zaman hiç de uzak değil.

P. DURAND :

Sosyalist basının başarısı, temel ola rak partinin etkinliği, gücü ve üyelerinin politik uyanıklılığı ile noktalanmakta dır. Bunlar yerine getirilmeksizin, işçi sınıfının ve emekçi halkın diğer kesimlerinin politik, ideolojik taleplerini tama men karşılayan hiçbir gazete olamaz. Yalnızca güçlü bir partinin, güçlü bir ya yın faaliyeti olur. Kuşkusuz bunun karşıtı da doğrudur.

Partililik ilkesinden söz ederken, parti inşasının bir aracı olarak gazetenin rolü üzerine yoğunlaştırılan çalışma lara katkıda bulunanları, parti politikasının bu tanıtıcılarını ihmal etmemek ge rekir.

DİAS LOURENCO :

Kollektif bir örgütleyici olarak, Lenin'in basının görevini tanımlaması, her şeyden önce parti hayatına basının iştirak etmesi esasından kaynaklanmıştır. Bir parti basınının varlığı partinin varoluşunun göstergesidir. Yayın faaliyetinin düzenliliği ise parti etkinliğinin kanıtıdır. Parti tarafından kurulan basın, partinin basını keza onun görüşlerini kitlelere yayarak partinin de örgütlenme sine yardım eder.

MENDİ :

İspanya'da parti basını binlerce erkek ve kadını harekete geçirmektedir.

Kuşkusuz bir gazeteyi çıkarmak, gazeteye yazı yazmak, gazete kâğıdı ve matbaa mürekkebi temin etmek, rotatifin kurulabileceği uygun bir matbaa bul mak, dağıtım merkezlerini tesis etmek ve nakliye kolaylıklarını sağlama amaçlarını aksaksız yerine getirecek pek çok kişiye ihtiyaç olacaktır. Böylelikle gazeteyi çıkarma ve dağıtma süreci binlerce sosyalisti hareketin içine sokacak, aralarındaki bağları sağlamlaştıracak ve onlara zor koşullarda da ortak hareket etmeyi ve yaratıcılığı öğretecek - kısacası, onları örgütleyecektir.

SOGLIA :

L'Unita'nın etkinliğini belirleyici temel unsur, gazetenin yurtiçinde ve yurt dışındaki olayları sağlıklı tahlil etme ve sosyalist bakış açısını verebilme yetkin liğinde oluşudur.

POLIKEIT :

Sosyalist gazete, kendi parti birliği nin, disiplinin aynasıdır. Basınımıza par tinin yanıbaşında türeyen bir şey gözüy le bakmak ve kendi «bağımsızlığı» ndan dem vurmak son derece saçma ve zararlıdır. Gücü ve etkinliği, her somut gerçeğe partinin bakışı açısından bilgi unsurlarını toplamaya ve gelişmeleri tahlil etmeye ve partinin nesnel çıkarları doğrultusunda hareket etmeye bağ lı olduğundan, böyle davranmak basınımızı felce uğratmaktır. Basının kendi iyi niyetli görüşlerine yer verilebileceğini ve bir yandan tarafsız gözle haber verilirken öbür yandan partinin yalnızca başı na kalelere kapanması da yanlıştır. Bunu benimsemek büyük politik yanılgılar getirir. Partili olmayan haber yorumu ol maz, olmamalıdır. Parti basını burjuva basını tarafından tartışılan olaylar üzerinde yorum yapmaktan kaçınmayarak dünya olaylarını yazar. Genel planda ha ber ve yorumların formüle edilmelerinde olduğu kadar, elde edilen ham bilgilerin seçimi ve düzenleniş de tam manasıyla partizancadır. Yazı kurulu yaptığı bü tün işler konusunda partiye karşı sorum ludur.

HALKIN ÇIKARLARINI SAVUNMAK

Sosyalist basın işçi sınıfının güçlük çektiği çabaları ahenkli kitle hareketine uygun görünüm vermeye, halkın günlük mücadelelerini sosyal değişiklik için dü zene karşı mücadele ile birleştirmeye uğraşıyor. Bu önemli ödevi açıklığa kavuşturan Lenin şöyle yazıyordu : «Merkezi bir organ tarafından birleştirilmeyen ekonomik bir mücadele bütün...pro letaryanın sınıf mücadelesi olamaz.» (Toplu Eserler, cilt 4, sayfa 219).

Emekçi halk hareketine yandaş olan yalnızca sosyalist gazeteler değildir. Grevler bazen bütün ülke hayatını felce uğratır, bu diğer yayınlarını istese de, istemese de önüne geçemeyeceği bir haberdir. Mamafih, sosyalist basının daima açık bir sınıf tavrı vardır.

DR. DURAND :

Biz her somut olaya, verilen olgunun özünü aydınlığa çıkarabilmemize kılavuzluk eden görüşlerimizin ışığı altında bakarız.

Bir sosyalist gazete diyelim ki iş kazasından bahsediyor, kapitalist sömürüyü lânetlemek için bundan yararlanılabilir. Bu, kuşkusuz, Fransa'da bir deprem felâketi olduğu taktirde bundan da tekelci iktidarın sorumlu tutulacağı anlamına asla gelmez. Ortak duygu her sosyalist gazetenin elzem bir niteliğidir. Kapitalist sistemin buhranı kapitalist toplumda hayatı büyük ölçüde etkiliyor.

John Pittmann **Dailyworld**'de çıkan şlıklardan alıntılar getirdi : «Dolandırıcı liderler Ford'la içli dışlı : iş ve eşit haklar, silâh satışından vurulan milyonlara hayır, madenciler Ford'a sesleniyor lar : Ocaklardaki ölümü durdurun.» «Ford! Pentgon bütçesi tehikeli ihtiyaçlarla dolu...», «51 şehirdeki işsiz sayısı % 6».

Sosyalist basın tekelci şemaları teş hir etmek için sayısız ilişkiler kurabilir İşçileri de muhtemel işten çıkarma durumunda uyarır ve eylemlerine rehberlik eder. Örneğin **Unsere Zeit** fiyat artışlarına karşı işkollarındaki mevcut durumun korunması için düzenli bir kampanya açıyor.

H. NUMATA

1973 sonbaharı petrol krizi dönemin de, Japonya'nın büyük şirketleri tüketim musluklarını keserek sunî kıtlık yarattılar ve planlı bir şekilde akaryakıt fiyatlarını arttırdılar. **Akahata** tekellerin bu oyunlarıyla mücadele etti. Sosyalist basın petrol krizini «Allah'ın lütfu» olarak nitelendiren General Oil Co'nun gizli bir belgesini Parlamentoda ifşa etti. Petrol şirketlerinin sözcülerini dinleyen Parlamento bir soruşturma komisyonu kurdu. Sonuçta, hükümet bu iğrenç oyunu suçlu gördü ve General Oil yönetim ku rulu başkanı istifa etmek zorunda kaldı.

Bu arada **Die Wahrheit** muhabirler, **Mosaik Pleite**'ın (bir fotoğraf filmi firması) iflâsın eşiğinde olduğunu ve bunu gizlemek için de ne mümkünse yaptıklarını öğreniyor. Gazete derhal duruma el koyup açıklıyor ve işten çıkarılma tehlikesiyle karşı karşıya kalan 450 işçiye haklı mücadelelerinde yol göstermiş oluyor. Bunun yanında sosyalist ba sın 900 işçiyi işten atmayı planlayan **Tempelhoj Publishers** firmasının da plan larını açığa çıkardı.

Kapitalizmin iç yüzünü ve «gelişim doğrultusundaki» kapitalist girişimlerin ümitsizliğini görebilmesi için sosyalist basının elinde halkın gözlerini açma fırsatları var. Bu nokta **Zeikung vun Letzeburger**'in acil görevi olan sosyal reformizin teşhirini konferansa açıklayan R. Urbany tarafından belirtildi.

RENE URBANY :

Tekelci burjuvazi işçilere daha elâs tiki bir politika ile yaklaşmayı öğrendi. Hatta bazen ayrıcalıklar tanımaya bile hazır. Lüksemburg'taki son toplu iş söz leşmelerinde sendikalar istedikleri ücret zammını elde etti. İşçilerde şöyle bir izlenim uyanmış olabilir. Nihayet sermaye masaya oturup anlaşmaya yatıyor ve tüm sorunlarda sözleşmelerle, toplantılarla çözümleniyor. Sosyalist basın bu hayalleri mahkûm etmelidir. **John Pittmann;** burjuva kitle propagandası sınıf mücadelesini red eder. Genellikle işçi sınıfına, onun gerçek adıyla bahset meyi yeğler ve ona «orta sınıf» ya da «orta tabaka» (middle strata) der. Burjuva basını sosyal değişikliği getirecek biricik çözümün burjuva liberal ya da burjuva demokratik reformlarından geçeceğini kafasına koymasını okuyucudan ister. Bundan ötürü, «sınıf» ya da «sınıf mücadelesi» terimlerinin anlam-

ti yayın organı durumuna gelceği zaman hiç de uzak değil.

P. DURAND :

Sosyalist basının başarısı, temel olarak partinin etkinliği, gücü ve üyelerinin politik uyanıklılığı ile noktalanmaktadır. Bunlar yerine getirilmeksizin, işçi sınıfının ve emekçi halkın diğer kesimlerinin politik, ideolojik taleplerini tamamen karşılayan hiçbir gazete olamaz. Yalnızca güçlü bir partinin, güçlü bir yayın faaliyeti olur. Kuşkusuz bunun karşıtı da doğrudur.

Partililik ilkesinden söz ederken, parti inşasının bir aracı olarak gazetenin rolü üzerine yoğunlaştırılan çalışmalara katkıda bulunanları, parti politikasının bu tanıtıcılarını ihmal etmemek gerekir.

DİAS LOURENCO :

Kollektif bir örgütleyici olarak, Lenin'in basının görevini tanımlaması, her şeyden önce parti hayatına basının iştirak etmesi esasından kaynaklanmıştır. Bir parti basınının varlığı partinin varoluşunun göstergesidir. Yayın faaliyetinin düzenliliği ise parti etkinliğinin kanıtıdır. Parti tarafından kurulan basın, partinin basını keza onun görüşlerini kitlelere yayarak partinin de örgütlenmesine yardım eder.

MENDİ :

İspanya'da parti basını binlerce erkek ve kadını harekete geçirmektedir.

Kuşkusuz bir gazeteyi çıkarmak, gazeteye yazı yazmak, gazete kâğıdı ve matbaa mürekkebi temin etmek, rotatifin kurulabileceği uygun bir matbaa bulmak, dağıtım merkezlerini tesis etmek ve nakliye kolaylıklarını sağlama amaçlarını aksaksız yerine getirecek pek çok kişiye ihtiyaç olacaktır. Böylelikle gazeteyi çıkarma ve dağıtma süreci binlerce sosyalisti hareketin içine sokacak, aralarındaki bağları sağlamlaştıracak ve onlara zor koşullarda da ortak hareket etmeyi ve yaratıcılığı öğretecek - kısacası, onları örgütleyecektir.

SOGLIA :

L'Unita'nın etkinliğini belirleyici temel unsur, gazetenin yurtiçinde ve yurt dışındaki olayları sağlıklı tahlil etme ve sosyalist bakış açısını verebilme yetkinliğinde oluşudur.

POLIKEIT :

Sosyalist gazete, kendi parti birliğinin, disiplinin aynasıdır. Basınımıza partinin yanıbaşında türeyen bir şey gözüyle bakmak ve kendi «bağımsızlığı» ndan dem vurmak son derece saçma ve zararlıdır. Gücü ve etkinliği, her somut gerçeğe partinin bakışı açısından bilgi unsurlarını toplamaya ve gelişmeleri tahlil etmeye ve partinin nesnel çıkarları doğrultusunda hareket etmeye bağlı olduğundan, böyle davranmak basınımızı felce uğratmaktır. Basının kendi iyi niyetli görüşlerine yer verilebileceğini ve bir yandan tarafsız gözle haber verilirken öbür yandan partinin yalnızca başına kalelere kapanması da yanlıştır. Bunu benimsemek büyük politik yanılgılar getirir. Partili olmayan haber yorumu olmaz, olmamalıdır. Parti basını burjuva basını tarafından tartışılan olaylar üzerinde yorum yapmaktan kaçınmayarak dünya olaylarını yazar. Genel planda haber ve yorumların formüle edilmelerinde olduğu kadar, elde edilen ham bilgilerin seçimi ve düzenleniiş de tam manasıyla partizancadır. Yazı kurulu yaptığı bütün işler konusunda partiye karşı sorumludur.

HALKIN ÇIKARLARINI SAVUNMAK

Sosyalist basın işçi sınıfının güçlük çektiği çabaları ahenkli kitle hareketine uygun görünüm vermeye, halkın günlük mücadelelerini sosyal değişiklik için düzene karşı mücadele ile birleştirmeye uğraşıyor. Bu önemli ödevi açıklığa kavuşturan Lenin şöyle yazıyordu : «Merkezi bir organ tarafından birleştirilmeyen ekonomik bir mücadele bütün...proletaryanın sınıf mücadelesi olamaz.» (Toplu Eserler, cilt 4, sayfa 219).

Emekçi halk hareketine yandaş olan yalnızca sosyalist gazeteler değildir. Grevler bazen bütün ülke hayatını felce uğratır, bu diğer yayınlarını istese de, istemese de önüne geçemeyeceği bir haberdir. Mamafih, sosyalist basının daima açık bir sınıf tavrı vardır.

DR. DURAND :

Biz her somut olaya, verilen olgunun özünü aydınlığa çıkarabilmemize kılavuzluk eden görüşlerimizin ışığı altında bakarız.

Bir sosyalist gazete diyelim ki iş kazasından bahsediyor, kapitalist sömürüyü lânetlemek için bundan yararlanılabilir. Bu, kuşkusuz, Fransa'da bir deprem felâketi olduğu taktirde bundan da tekelci iktidarın sorumlu tutulacağı anlamına asla gelmez. Ortak duygu her sosyalist gazetenin elzem bir niteliğidir. Kapitalist sistemin buhranı kapitalist toplumda hayatı büyük ölçüde etkiliyor.

John **Pittmann Dailyworld**'de çıkan şlıklardan alıntılar getirdi : «Dolandırıcı liderler Ford'la içli dışlı : iş ve eşit haklar, silâh satışından vurulan milyonlara hayır, madenciler Ford'a sesleniyor lar : Ocaklardaki ölümü durdurun.» «Ford! Pentgon bütçesi tehikeli ihtiyaçlarla dolu...», «51 şehirdeki işsiz sayısı % 6».

Sosyalist basın tekelci şemaları teş hir etmek için sayısız ilişkiler kurabilir İşçileri de muhtemel işten çıkarma durumunda uyarır ve eylemlerine rehberlik eder. Örneğin **Unsere Zeit** fiyat artışlarına karşı işkollarındaki mevcut durumun korunması için düzenli bir kampanya açıyor.

H. NUMATA

1973 sonbaharı petrol krizi dönemin de, Japonya'nın büyük şirketleri tüketim musluklarını keserek sunî kıtlık yarattılar ve planlı bir şekilde akaryakıt fiyatlarını arttırdılar. **Akahata** tekellerin bu oyunlarıyla mücadele etti. Sosyalist basın petrol krizini «Allah'ın lütfu» olarak nitelendiren General Oil Co'nun gizli belgesini Parlamentoda ifşa etti. Petrol şirketlerinin sözcülerini dinleyen Parlamento bir soruşturma komisyonu kurdu. Sonuçta, hükümet bu iğrenç oyunu suçlu gördü ve General Oil yönetim kurulu başkanı istifa etmek zorunda kaldı.

Bu arada **Die Wahrheıt** muhabirler. **Mosaik Pleite**'ın (bir fotoğraf filmi firması) iflâsın eşiğinde olduğunu ve bunu gizlemek için de ne mümkünse yaptıklarını öğreniyor. Gazete derhal duruma el koyup açıklıyor ve işten çıkarılma tehlikesiyle karşı karşıya kalan 450 işçiye haklı mücadelelerinde yol göstermiş oluyor. Bunun yanında sosyalist ba sın 900 işçiyi işten atmayı planlayan **Tempelhoj Publishers** firmasının da plan larını açığa çıkardı.

Kapitalizmin iç yüzünü ve «gelişim doğrultusundaki» kapitalist girişimlerin ümitsizliğini görebilmesi için sosyalist basının elinde halkın gözlerini açma fırsatları var. Bu nokta **Zeikung vun Letzeburger**'in acil görevi olan sosyal reformizin teşhirini konferansa açıklayan R. Urbany tarafından belirtildi.

RENE URBANY :

Tekelci burjuvazi işçilere daha elâstiki bir politika ile yaklaşmayı öğrendi. Hatta bazen ayrıcalıklar tanımaya bile hazır. Lüksemburg'taki son toplu iş söz leşmelerinde sendikalar istedikleri ücret zammını elde etti. İşçilerde şöyle bir izlenim uyanmış olabilir. Nihayet sermaye masaya oturup anlaşmaya yatıyor ve tüm sorunlarda sözleşmelerle, toplantılarla çözümleniyor. Sosyalist basın bu hayalleri mahkûm etmelidir. **John Pittmann;** burjuva kitle propagandası sınıf mücadelesini red eder. Genellikle işçi sınıfına, onun gerçek adıyla bahset meyi yeğler ve ona «orta sınıf» ya da «orta tabaka» (middle strata) der. Burjuva basını sosyal değişikliği getirecek biricik çözümün burjuva liberal ya da burjuva demokratik reformlarından geçeceğini kafasına koymasını okuyucudan ister. Bundan ötürü, «sınıf» ya da «sınıf mücadelesi» terimlerinin anlam-

larını işçilere daha bir yakınlaştırmalıyız. Egemen ideolojiye karşı sürdürülecek mücadele basiretli bir gazetecilik aynı zamanda mevzilerimizi savunmada ki direçliliği gerektirir.

Parti basını kadroları işçi sınıfının mücadelesine sokar ve işçilere, devrimci süreci geliştiren hareket ile onu baltalayan hareket arasındaki ayırımı kavratır.

DİAS LOURENCO bunun üzerinde durdu: Yer altı koşullarında çalışan «Avante!» yıllarca Portekiz'de işçi grevlerini desteklemişti. Devrimin zaferi genel durumu değiştirdi ve «Avante!» işçilerin grev konusunda daha net bir gö rüş kazanmasına yardım etti.

İşçilerin çıkarlarını savunmak amacıyla değil, fakat kendi dar çıkarlarına uygun olarak faşizmden henüz kurtulmuş olan ülkeye ekonomik Kaos'u yerleştirmeyi şiar edinerek işçileri greve zorlayan «goşistler» durumu sömürmektedir.

ANTİ - TEKEL BİRLİĞİN KURULMASI

İşçi sınıfı partileri bu gün demokrasi ve sosyalizm için tekelci tahakküme karşı işçi sınıfı ve diğer emekçileri yığınsal harekete sokma göreviyle karşı karşıya. Bu ayni zamanda basının görevini de belirlemektedir.

Sosyalist basının günümüzdeki stratejik hedefleri nelerdir?

DR. DURAND:

Biz parti olarak gerçek demokrasi mücadelesi uğruna Fransız halkının birliğinin güçlenmesi için, elimizden geleni yapıyoruz.

OTTO SCHUDEL:

Sosyal ve politik sorunları çözüm lemede parti basınımız bir birleşik cephe çağrısında bulunuyor. Okurlarımıza faaliyetin birleştirilmesi yolunu göstermeye çalışıyoruz.

JOHN PİTTMAN; MEL DOİG ve SERGİO SOGLİA da demokratik güçleri birleştirmede basının önemin edeğindiler.

DAİLY WORLD, Amerikan işçi sınıfı sosyalistlerinin yayın organı, somut bir eylem programı hazırladı. Bunu uygula mak için de birleşik cephe kampanyasını sürdürmekte. **Daily World** bu konuda partinin en değerli yardımcısıdır. Parti üyelerine ve sempatizanlarına olduğu kadar partisiz yığnlara da hitap etmektedir. Parti politikasını yansıtan satırlarında gazete okuyucularının taleplerini karşılamaya çalışıyor.

CANADİAN TRİBUNE; Kanada'nın coğrafi boyutlarından ve bazı bölgesel sorunlardan ötürü, devam eden mücadelede, sosyalist basının birleştirici (bir araya getirici) gücüne şiddetle ihtiyacımız var. Kanada İşçi Sınıfı Partisi kongresi, sendikal hareketleri, çiftçi hareket lerini, tüketici örgütlerini ve tüm demok ratik örgütleri içine alan bir koalisyon, güçlü ve birleşik bir hareket koyma çağ rısında bulundu.

SORU (ALİ ASHUR):

Milli mesele karşısında Kanada sos yalist basınının birlik mücadelesindeki rolü nasıldır?

M. DOIG:

Kanada sosyalist basını her iki Kanadalı ulusa, ayrılma hakkını da içeren, kendi kaderini tayin hakkını tanımaktadır. Bu arada şunu da belirtelim, demok ratik güçlerle ortak düşmana, tekelci sermayeye karşı verilen mücadeleye ön derlik eder. Bir tek işçi sınıfı vardır Kanada'da. İki tane yoktur. İşçi sınıfı bütün ülkede örgütlü mücadeleler koyuyor. Diyelim Kanada'nın Doğu ve Batı sahilleri arasındaki tüm ulaşımı yüklenen demiryolcular, greve gittiler. Açıklamaya gerek yok, grev hem İngilizce hem de Fransızca konuşan işçileri de içine aldı. Gazetelerimiz **CANADİAN TRİBUNE** ve **COMBAT** grev hareketinin çetinliği içindedir. Ve tüm emekçi halkın dayanışmasını dile getirmektedir.

Kanada'nın yerli nüfusuna ilişkin bir kaç söz söylenebilir. 300 yıldır ülke do-

ğal kaynaklarının israf edilircesine işletilmesi Kızılderililerle Eskimoların en zalim bir biçimde ezilmesini beraberinde getirdi.

Yapılan bu vahşilikler Kanada için yüzkızartıcı şeyler olmuştur. Bu yüzden parti basınımız bunların haklarını, özellikle uygun gördükleri şekilde gelişmelerine karar verme hakkını elde etmelerine yardımcı olma bilincinde ve görevindedir.

L'UNITA :

İtalyan işçi sınıfı basını, sol birliğin, ilk ağızda Komünist ve İtalyan Sosyalist Partisinin düşmanlarına karşı önemli ve güç bir mücadeleye giriyor. Büyük sermayenin çıkarlarını koruyan otoriteler, Neo - Faşistler ve diğer yıkıcı unsurlar la suç ortaklığı yapıyorlar. Bu da anayasaya ve demokratik özgürlüklere indirilen bir darbedir.

Mamafih, İtalyan işçi sınıfı partisince yürütülünce demokratik ve anti - faşist mücadelenin gelişimi, bütün bu darbe planlarını bozuyor. Partimizin özel çıkarlarına bakmaksızın ülke geleceğinin ulusun genel demokratik sorunlarının çözümleniş şekline bağlı olduğunun farkındayız.

SORU (SATYAYAYA SUDIMAM) :

Halen İtalya'da açılan sol birliği kampanyası boyunca sosyalist gazeteciler ile öteki demokratik yayın organları gazetecileri arasında ilişkiler ne durumdadır?

SOGLIA :

İlginç bir soru. Her şeyden önce sosyalist gazeteciler ile demokrat gazeteciler arasındaki kişisel temaslardan söz edebiliriz —(hatta burjuva basını ile olandan bile)—.

Bu ilişkilere gazeteciler derneği halinde örgütsel bir biçim de verilmiştir. Gazetecilerin hepsi bu derneğe üye değildir, ama, birlik duygularının güçlendiği bir vakıadır. Yeni kuşaktan gazeteciler hemen görüşlerini açıklama özgürlüğü uğruna mücadeleye atılıyorlar. Biz demokrat gazetecilerle işbirliği halinde bu mücadeleyi yürütüyoruz. Sosyalist ve işçi sınıfı hareketince saptanan amaçların boyutları ve günümüzdeki devrimci mücadelenin genel panoroması ulus çapında sürekli hareket halindeki bir unsur olarak sosyalist basının rolünü belirliyor.

EDİTÖR - YAZAR - OKUYUCU

İşçi sınıfı partisinin kesin örgütsel kurallarını parti basınında da görmek mümkündür. Parti basını tüm çabalarını emekçi halkla bağlar kurma ilkesine dayandırmaktadır.

Halkın sürekli desteği sosyalist basına hem hayatiyet kazandırır, hem de devrimci mücadele (halkın devrimci mücadelesi) için çok önemlidir. Lenin, gerçek bir sosyalist kitle hareketinin daha başlamadığı zamanlar işçilerin kendi gazetelerini bulmakta güçlük çektiklerine dikkati çekmişti. (Toplu Eserler, cilt 32, sayfa 511).

Konferansa katılanlar, sosyalist basın için açılan son bağış kampanyalarının birçok ülkede son derece başarılı olduğuna işaret ettiler.

Emekçi halkın yaşantısı üzerine geniş bilgi toplamak için sayısız gönüllü muhabirler sosyalist basına güç katıyorlar. Lenin'in 100 ya da 1000 kadrosuz işçi muhbirine sahip olma ve kadrolu muhbirlerin de pratiğe sokulması öğütü hatırlardadır.

K. CALLİAUW, DİAS LAURENCO, O. SCHUDEL, H. NUMATO ve POLİKEİT işçi muhabirlerin faaliyetlerini tartıştılar.

DE RODE VAAN :

İşçi muhabirlere sahip olmak bizim için çok çok önemli. Gazetenin 5 kişilik bir yönetici kadrosu var. 21 yaşında olan sekreteri aynı zamanda ülkenin çeşitli yerlerinden gelen haberlerin toplandığı seksiyonun sorumlusudur. Ötekiler dış politika konularının, kültürel olayların ve sendika hareketleri ile ilgili sorumlulardır. Gazetenin 24 sayfasından 4 ünü fabrikalar, belediyeler ve şehirlerdeki du

ruma ilişkin, işçi muhabirlerinin verdikleri haberlere ayırıyoruz. Bu bölüm özellikle popüler oluyor.

AVANTE :

Faaliyetimizin etkinlik derecesi, ne kadar etkin olacağı, geniş ölçüde gazetedeki elemanların ve partilerin sayısına bağlıdır. Profesyonel bir yazarın bir gazeteye verimli yazılar yazamıyacağını söyleyenlere katılmiyoruz. 5000 kadrosuz elemanımız arasında pek çok profesyonel yazarımız da var.

VORWÄRTS :

Gazetemiz, daha çok muhabirimizin olması için çabalarını sürdürüyor. Gerek parti üyelerinin, gerekse sempatizanların bizimle işbirliği yapmalarına ihtiyaç duyuyoruz.

AKHATA :

13.000 kadrosuz muhabirimizden haber toplarız. Tekel merkezlerinde bile muhabirlerimiz var. Partimizin tekelci sermayeye karşı mücadelesinde önemli rol oynuyorlar ve petrol bunalımı üzerindeki şamata sırasında özel hizmetleri görmüşlerdir.

UNSERE ZEİT :

Bugün elimizde 600 civarında işçi, halk kökenli gazetecimiz var. Birçoğu Unsere Zeit'a yazmalarının yanı sıra fabrika gazetelerinde de yazmaktadırlar. Bu durum, fabrika gazetleri ve Unsere Zait için karşılıklı alışverişinde bulunmak bakımından eşsiz olanaklar sağlıyor. Fabrika gazeteleri değerlendirilmek üzere bize gönderilir. Biz de onların makaleleri arasından ileri olanları yayımlamak üzere seçeriz. Bu malzemeden fabrikalardaki ve işçiler arasındaki durumu yansıtmak için haberlerimizde yararlanıyoruz.

Konferansçılardan çoğu işçi muhabirlerinin örgütlenmesi sorununa ve kadrosuz muhabirlerle profesyonel gazeteciler arasındaki işbirliğinin biçimlerine değindi.

SORU (RENE URBANY) :

AKHATA, kadrosuz muhabir yetiştirmek üzere nasıl bir örgütlenme izliyor?

NUMATA :

Gönüllü elemanlarımız, örgütlemeden sorumlu olan üst kademeler ve parti böige komitelerinin talimatlarına göre hareket ederler.

Haftada bir defa olmak üzere bölge parti komiteleri kadrosuz muhabirler için politik eğitim seminerleri düzenler.

SORU (OTTO SANCHEZ) :

DE RODE VAAN işçi muhabirlerini nasıl eğitiyor?

CALLIAUW :

Kadrosuz muhabirlerimizin çoğunun hiç gazetecilik tecrübeleri yok, hafta sonu kurslarında eğitim görüyorlar. Bildiri kaleme almayı ve makale yazmayı öğreniyorlar. Editörlerimiz onların bu yeteneklerini geliştirmeye çalışıyorlar. Belki zaman alıyor ama bu zamanın boşa gitmediğini biliyoruz.

DURAND :

Muhabirlerimiz içten ve uyanıktırlar ama gazeteci niteliği taşımazlar. Gönderdiklerinin çoğu kaba kopyelerdir. Baskıya verilmeden önce mutlak tashih edilmeleri gerekir. Gazetenin büyük sayıda gönüllü elemana ihtiyacı olduğu da bir gerçek ama, eğitim görmüş tecrübeli gazetecilerin yerlerini dolduramazlar. Parti kadrolarının çoğunluğu işçi olmalıdır. Bu kural sosyalist bir gazetenin kadroları için de geçerlidir. Basınımız bu günlerde çok komplike sorunlarla karşı karşıyadır. Bu yüzden, akla yatkın bir dengeyi sağlamak için L'Humanite'de bulabildiğimiz kadar çok, eğitilmiş muhabirlerin çalışmasını isteriz.

Faal rol alan bu unsurlar gazeteye yazı yazma planında katkıda bulunmakla kalmıyor, aynı zamanda satış durumuna da yardım ediyor.

HANS MAHLE, SOGLİA, NUMATA, MEL DOİG, KEON CALLİAUW ve **KALT** konuyla ilgili bazı karşılaştırmalar yaptılar :

DİE WAHRHEİT :

Sokak satışlarımız bundan 5 yıl önce hemen hemen sıfırdı. Şimdi gazete Batı Berlin'in 20 değişik semtinde hafta sonları ve hafta içinde de satıyor. İşlek kavşaklarda kurulan sergilerde, gazete ve diğer marksist yayınlar iyi satılıyor. İleri sanat grupları —(sokak hatipleri, şarkı ve muzikal oyun gurupları)— gazetenin tanıtılmasında yer alıyor.

L'UNİTA :

Bazı pazarlar gönüllü satıcılarımız L'Unita'dan bir milyon kadar satıyorlar. Satışımız **Corriere Della Sera, La Stampa** ve **Il Messaggero**'dan çok daha yüksek. Bu gazetelerin satışı, son fiat artışlarından beri (100 liretten 150 lirete) oldukça düştü. L'Unita satışları ise hiç etkilenmedi. Aksine arttı. İstatistikler sair günlerde 1.363.000 pazarları 2 milyon 194 bin kişi taraıfndan okunduğunu gösteriyor.

AKAHATA :

Gazetenin sokak dağıtımına 60.000 den fazla parti üyesi katılıyor. Japonya nın 123 günlük gazetesi arasında Akhata abonman olunan gazete sıralamasında 9. sırayı almaktadır. Pazar sayımız en büyük haftalık iş gazeteleri gibi 3 baskı yapar.

SORU (JOHN PİTTMANN) :

Gazetenizi kim dağıtır?

NUMATA :

Karımı örnek vereyim, bir ev kadınıdır. Halen 70 yaşında. Bu yaş onu Akahata'yı dağıtmaktan alıkoymaz. Komşu ailelere haftada 2 kez sabah baskısından 12 tane dağıtır. Komşularımız arasında da aynı şeyi yapan en azından 20 ev kadını tanıyorum.

DE RODE VAAN :

Belçika'nın büyük işletmelerinde, gazetelerimizin dağıtılmasını güçleştiren, işverenin özel polisi vardır. Bununla yetinmeyen bazı işverenler fabrikaya bitişik bölgeye, kaldırıma sokağa vb. sahip çıkıyorlar. Bu durumlarda ne yapıyoruz? Fabrikadaki yoldaşlardan gazetemizi okuyuculara ulaştırması ricasında bulunuyoruz. Doğal olarak onlar da belli bir riske giriyorlar.

VOLKSSTİMME :

Gazete dağıtımını 25 yıldır parti kadroları aracılığı ile yürütmekteyiz. 3 yıl önce robot satıcı adını verdiğimiz, şeker, çikolata satan Otomat türünden makinaları, Viyana'nın işlek kavşaklarına yerleştirmiştik. «Parayı deliğe atın ve gazeteyi alın.»

Pazar günleri bizim bu «robot satıcılar» 12.000 adet satıyor.

Sosyalist basın şenlikleri, parti basınını yüceltme ve parti politikasını yaygınlaştırmada önemli bir adım olmuştur. İleri kapitalist ülkelerde hemen hemen bütün merkezi sosyalist gazeteler yıllık şenlikler düzenliyor, yüzbinlerce halk bu şenliklere katılıyor. Şenlikler ilerici kültürün şenlikleri olmuştur.

SINIFSAL ÇIKAR AYRILIKLARININ KARŞISINDA GERİLEMEMEK

Hem Parti organı hem de kitle gazetesi niteliğinde olmak iki ayrı fakat birbiriyle içiçe olan şeylerdir. Konferansa katılan konuşmacılar sosyalist gazetelerin çoğunun okuyucu çıkarlarına cevap vermek için yayın faaliyetlerini sürdürdükleri noktasında birleştiler. Okuyucularla, doğrudan ilişki kurmak temel alınmalıdır. Bu da geleneksel sosyalist bir ilkedir.

NUMATA :

Parti organı ve bir kitle gazetesi olmak iki ayrı fakat birbiriyle içiçe olan şeylerdir. Konferansa katılan konuşmacılar sosyalist gazetelerin çoğunun okuyucu çıkarlarına cevap vermek için yayın faaliyetlerini sürdürdükleri noktasında birleştiler. Okuyucularla doğrudan ilişki kurmak temel alınmalıdır. Bu da geleneksel sosyalist bir ilkedir.

CALLİAUW :

Sosyalist basın çalışmalarına katıldığını hissetmek okuyucu için çok önemli bir şey olduğundan, düzenli aralarla konferanslar veriyoruz. Okuyucuları düşündüklerini söylemeye davet ederek (eleştiri de olabilir), samimiyet ve güven havası yaratmaya çalışıyoruz.

Sosyalist gazeteciler yayınlarının okuyucu ihtiyaçlarını tatmin etme yönünde olmasını dilemekteler.

NUMATA :

Akahata'nın her sayısı açık ve anlaşılır bir dille durumumuzu ve parti politikasını yansıtır. Şiarımız «Akahata size en iyi şekilde hizmet eder» dir. Gazetemiz iç ve dış politika, ekonomi, çeşitli haberler, özel öyküler, televizyon ve radyo programları ,ev kadını için yemek menüsü, gıda fiatlarındaki son durum ve de spora yer veren 16 sayfadan oluşmaktadır.

Ve buna ek olarak, Akahata bazen parti sorunlarına ilişkin makalelere, teorik yazılara, ideolojik mücadeleye ve kitle hareketlerine yer verir.

Kardeş partiler her ülkenin özgül koşullarına göre değişik okuyucu grupları için gazeteler, dergiler, broşürler, özel sayılar ve tamamlayıcı nitelikteki diğer yazılar yayınlamaktalar. Soru, cevaba ayrılan sürede konferansa katılan temsilciler bu konu üzerindeki konuşmaları ve deneyleri karşılaştırma olanağını buldular.

SORU (MİLTON PARADES) :

Volksstimme okuyucularının yaş durumu nedir?

H. KALT :

Bu durum bize biraz sıkıntı veriyor. Çoğu yaşlı. Son yıllarda tercihen gençleri kazanma yönünde çalışmalarımızı yoğunlaştırdık. Gazeteyi yeni kuşak arasında yaygınlaştırmak amacına hizmet için kadrolarımızı gençleştiriyoruz. Halen yazı kurulunun yarısının yaş ortalaması 30'un altındadır. Gençler her şeyi ile kendilerinin olan bir dil ve yöntem kullanıyorlar. Kendileri gibi genç okuyucularla tanışıyorlar. Çeşitli kampanyalarımız genç işçilerin ilgilerini çekebilme yönünde oluyor.

SORU (FELİPE MALAYA) :

Daliy World'deki İspanyolca yazılan sayfanın özü nedir?

J. PİTTMAN :

İspanyolca yazılan sayfa New York da yaşayan Porto Rıkolulara seslenmeyi amaçlar. Bazen Meksika asıllı Amerikalılar için de yazılmış makaleleri de içerir. ABD'de pek çok İspanyolca konucan olduğundan, parti Daily World'te 2 - 3 hatta 4 sayfayı İspanyolcaya ayırmayı ve bunun yanı sıra özel bir İspanyolca baskı çıkarmayı da planlamaktadır.

SORU (V. VENETSANOPOULOS) :

UNSER ZEİT Almanya'daki konuk işçilerin sorunlarıyla nasıl ilgileniyor?

G. POLİKEİT :

Yabancı işçiler konusundaki haberler düzenli bir biçimde gazetemizde yer alıyor. Örneğin 1 Mayıs gününde Almanya'da çalışan geniş ulusal grupların kendi dillerinde makaleler yayınladık.

İtalya'daki boşanma referandumu sırasında, İtalyan işçi sınıfı partisiyle fikir birliği halinde, gazetemizin bir çok sayısında İtalyanca sayfalara yer verdik. Keza, Yunanca olarak bir dizi yazı da hazırlandı.

SORU (PİERRE DURAND) :

Avante'nin yurt dışındaki Portekiz göçmen merkezleriyle ilişkisi nasıl oluyor?

D. LOURENCO :

Avante'yi Portekizli göçmen işçilerin yoğun halde bulundukları yerlere gönderiyoruz. Gazetenin İspanya'da yaşayan Portekizlilere gönderildiğini söylemek ilgi çekici olabilir. İspanyol işçileri

arasında gazetemize karşı büyük bir rağbet var. İspanya'daki durum birçok bakımdan bizim Portekiz'de yaptıklarımızla benzerlik taşımaktadır. Faşizmin egemen olduğu bu ülkeye sosyalist gazetemizin ulaşmasının önemli bir şey ol duğu kanısındayız.

SORU (A. HABA) :

İspanyol işçi sınıfı partisinin yayınları aydınların ve ordu mensuplarının so runları ile nasıl ilgileniyor?

MENDİ :

Aydınlar için ulusal bir gazetemiz var. Adı REALİDAD. Gazeteciler, doktorlar, avukatlar, mimarlar vb. için de çıkarttığımız gazetelerimiz var. Teksirde çoğaltıldığından pek gösterişli değil, ama okuyucunun eline geçiyor. Parti uzun zamandan beri ordu mensupları için özel yayınlar çıkarma sorunu ile ilgilenmekte. Askerler ve subaylar için bültenler yayınlıyoruz.

SORU (TADEUSZ WREBİAK) :

De Rode Vaan'ın dinsel etkiler altında kalanlara karşı tavrı nedir?

K. CALLİAUW :

Halkın çoğunun köylü olduğu ve pek çok dindarın bulunduğu Flandr'da dindarla ilişkiler önem taşımakta. Flandr daki tüm ilerici güçler cephesi hıristiyan emekçi halkın ve hıristiyan sendikaların katılışı olmaksızın düşünülemez. Gazete onlarla yakın ilişkiler kurmaya çalışıyor ve ilerici güçler cephesi konusunu gayet ayrıntılı bir şekilde yazmaya devam ediyor.

Sempozyuma katılanlar, parti yayınlarının kullanılan dil, hazırlanış ve gö rünüm bakımından modern gazeteciliğin bir modeli olması gerektiğini vurguladılar.

K. CALLİAUW : Sosyalist basının, biçimsellik, tek düzelik gösterdiğine, şimşekleri üzerine çektiğine ,güç diline okuyucuya yabancı gelen terimlerin ve deyimlerin aşırı kullanışına işaret etti. Daha açık bir ifade tarzı okuyucularla olan bağları güçlendirecektir dedi.

Sosyalist gazetenin Durand'ın belirttiği tarzdaki yaklaşımından hareketle; anlaşılabilir olması, kullandığımız dilin ilkelerimize uygun olması gerekir. Irkçı, sömürgeci veya gizli kapaklı anlamlar veren sözcükleri çıkarıp atmalıyız. Gazetecilikte sözcüklerin yerinde kullanılması sosyalist basının eğitsel ve ideolojik fonksiyonlarının şekillenmesi olarak son derece önem taşımaktadır.

Konuşmacılar günümüz sosyalist ba sının ve çeşitli ülkeler yayınları arasında yapılan deney alışverişinin özellikleri üzerine olan çalışmamızın oldukça yararlı olduğunu belirttiler.

ANTONIO DIAZ LOURENCO :

W.M.R.'ca düzenenen kapitalist ülkeler sosyalist gazetecilerinin ilk kez bir araya gelmesinin ayrı bir güncellik taşıdığını belirtti.

Katılan diğer temsilciler de Lourenco'nun fikirlerini paylaştılar.

SERGİO SOGLİO :

«Konferansta yapılan bir çok yararlı ve gerekli tartışmalardan büyük ölçüde yararlandım» dedi.

JOHN PİTTMAN :

«Ülkemin sosyalist basını için çok değerli gördüğümden, konferanstaki izlenimlerimi partime ileteceğim» dedi.

MEL DOİG :

«Kanada parti basını gazetecileri, diğer ileri kapitalist ülkeler sosyalistlerini temsil eden arkadaşlarla tartışma fırsatı bulduğundan kıvanç duymaktadır» dedi.

Sempozyum'a katılanlar, kardeş partiler ve gazeteleri arasında daha sıkı işbirliği önerdiler.

Tartışmaya son verirken WMR. yazı kurulu üyesi ve kitap eleştirileri kurulu başkanı Tadeusz Wrebiak sempozyuma katılan konuklara teşekkür etti.

NİSAN 1975

Kapitalist ülkeleri işçi sınıfı partilerinin günlük yayın organlarını tanıtıyoruz

World Marxist Review dergisinin Nisan 1975 sayısında, kapitalist ülkeler işçi sınıfı partilerinin merkez yayın organlarının sorunları üzerine yapılan bir tartışmanın metni yayınlandı.

14 ülkeden temsilcilerin katıldığı tartışma, özellikle Türkiye'de sosyalist bir günlük gazete çıkarma çalışmalarının yoğunlaştığı bu dönemde okuyucularımız açısından soruna ışık tutucu bir niteliktedir. Aşağıda, metnin çevirisi ile birlikte, tartışmaya katılan gazete temsilcilerinin kendi gazetelerini tanıtan kısa yazılarını da veriyoruz.

İLKE

TARTIŞMAYA KATILANLARLA YAPILAN ANKETE VERİLEN CEVAPLAR

SORULAR :

- Gazeteniz hangi yılda kuruldu?
- Kaç adet basılmaktadır, sayfa sayısı, çıkış biçimi nasıldır?
- Ana baskısının dışında, pazar baskılar, mahalli ya da benzeri baskıları var mıdır?
- Yazı kurulunda çalışanların sayısı ve bunların sosyal yapısı nedir?
- Gazetenizin başlıca dağıtım biçimleri nelerdir?
- Her yıl bir basın bayramı düzenleniyor mu? Düzenleniyorsa, ne zaman?

CEVAPLAR :

DAİLY WORLD (ABD)

İlk olarak 1924'de «Daily Worker» adı altında çıkmış, 1968'de «Daily World» olarak isim değiştirmiştir. Haftada beş gün 12 sayfa, hafta sonunda 24 sayfa çıkmaktadır. 55 bin adet basılmaktadır. Hafta sonu baskısı ayrıca «World Magazine» adlı bir ilâve vermektedir. Batı kıyısında her hafta 8 bin adet basılan «Peoples World» gazetesi çıkmaktadır. Yazı kurulunda çoğu işçi olan, 30 kişi çalışmaktadır. Yazı kurulunda aydınların ve ulusal azınlıkların temsilcileri de bulunmaktadır. Gazete elden ve abone yoluyla dağıtılmaktadır. Yılda iki kere bayram düzenlenmektedir.

John Pittman

VOLKSSTİMME (Avusturya)

1919'da «Rote Fahne» gazetesi kuruldu. Onun devamı olan «Volksstimme» 1945'lerden beri çıkmaktadır. 30 bin adet basılır. Her gün 8-20 sayfa

arasında çıkar. Ayrıca gazetenin üç mahalli baskısı vardır. Her mahalli baskı bir-iki özel sayfaya sahiptir .Yazı kurulunda, köken bakımından çoğu işçi olan, 27 kişi çalışmaktadır. Gazete yüzlerce parti yardımcısı tarafından dağıtılmaktadır. Politik ve propagandaya yönelik kampanyalarda bunların sayısı bini geçer. Bunlar gazeteleri evlere ve işyerlerine götürürler. Gazetemizin bayramı 1946'dan beri her yıl, Haziran sonunda ya da Eylül başında yapılır ve iki gün sürer.

Hans Kalt
Yazı Kurulu Başkanı

DİE WAHRHEİT (Batı Berlin)

1955'de kurulmuştur. Günlük, 6 sayfa olarak yayınlanır. 18-20 bin adet basılmaktadır. Hafta sonunda (cuma) ilâveli özel sayı çıkar. «Wahrheit» ın yazı kurulunda ikisi profesyonel gazeteci olan 29 kişi çalışır. Bunların 27'si parti çalışmasından yazı kuruluna gelmişlerdir ve pratikte gazetecilik becerilerini öğrenmektedirler. Genel olarak abonelere gönderilir, bir kısmı da bayilere verilir. Her yıl basın bayramı yapılır. Yetkili makamlar bayramın açık havada yapılmasına izin vermemektedir.

«Wahrheit» Gazetesi Yazı Kurulu
Başkanı Hans Mahle

DE RODE VAN (Belçika)

1921 yılından beri «De Rode Van» her hafta 24 sayfa olarak çıkmaktadır. 10 bin adet basılmaktadır. Bunun 6 bini abonelere yollanır, geri kalanı partiye yardımcı olanlar tarafından dağıtılır. Yazı kurulunda hepsi de genç işçi olan 5 kişi çalışır. Gazetenin bayramı her yıl Eylül başında yapılır ve bir gün sürer. Gazete Hollandaca yayınlanır.

Koen Calliaw
«De Rode Van» Gazetesi Yazı Kurulu Başkanı

UNSERE ZEİT (Federal Almanya)

«Unsere Zeit» 1969'da haftalık olarak çıkmaya başlamıştır, fakat 1 Ekim 1973'den beri günlük olarak yayınlanmaktadır. Gazete her gün 8 sayfa, hafta sonunda (cuma) ise 16 sayfa olarak çıkmaktadır. Yazı kurulu ve teknik kadro 15 kişiden oluşmaktadır. Bu kadronun % 70'i işçi sınıfından, geri kalanı öğrenci hareketinden gelmektedir. Gazete abonelere dağıtılmakta, ayrıca satılmaktadır. Baskısının % 5'i bayilere verilmektedir. Cuma baskısı, parti örgütleri tarafından işyerlerinde, sokaklarda, meydanlarda ve mahallelerde satılmaktadır. Gazetenin bayramı her yıl genellikle sonbaharda yapılmaktadır.

«Unsere Zeit» Gazetesi Yazı Kurulu Başkanı
Georg Polikeit

l'HUMANİTÉ (Fransa)

«l'Humanité» 1904'de kurulmuştur. Her gün 10, 12 ya da 14 sayfa olarak çıkar. 200 bin adet basılmaktadtr. Pazar baskısı l'Humanité Dimanche» 400-500 bin baskı yapar. 50 kişilik yazı kurulu parti üyelerinden oluşur. Bütün diğer Paris gazetleri gibi bütün Fransa'da bayiler aracılığıyla satılır. Özel durumlarda elden dağıtılır. Pazar baskısı 100 bin kişi tarafın-

dan elden dağıtılır. Gazetenin bayramı 1930'dan beri her yıl Eylül ayının ikinci Cumartesi-Pazar günleri kutlanır.

l'Humanité Yazı Kurulu Üyesi
Pierre Durand

AKAHATA (Japonya)

1928'de kurulmuştur. 16 sayfa yayınlanır. Bunun bir sayfası bir bölgenin, örneğin Tokyo, Osaka'nın sorunlarına ayrılır. 600 bin adet basılır. Pazar baskısı 20 sayfa olarak çıkar ve 2,2 milyon adet satılır. Bütün bölge komiteleri özel baskılar yapar. Ayrıca birçok parti hücresinin kendi özel gazetesi de vardır. «Akahata»nın yazı kurulunda 350 kişi çalışır. Dağıtım biçimi, evlere dağıtılmaktadır. Bu, okuyucular işe gitmeden önce erken saatlerde yapılır. «Akahata» nın bayramı, 16 yıldır Eylül ayında kutlanmaktadır.

Hidesato Numata

MUNDO OBRERO (İspanya)

1931 yılından beri yayınlanmaktadır. Önceleri, 1921 yılında kurulmuş fakat 1924'de diktatörlük tarafından yasaklanmış olan «Antorca» gazetesi çıkıyordu. Gazete eskiden onbeş günde bir yayınlanıyordu, fakat 1975 ilkbaharından beri haftalık olarak çıkmaktadır. Gazete, iki sayfası yurt dışında çalışan İspanyol işçilerine ayrılan, 10 sayfa olarak çıkmaktadır. İKP'nin bütün yayınları illegal çıktığı için, gazete gönüllü yardımcılar tarafından dağıtılmaktadır.

Mendi

VORWARTS (İsviçre)

İlkönceleri illegal çıkan gazete, savaş sonrası legal olarak çıkmaya başlamıştır. Sayfa ve baskı sayısı politik propaganda kampanyalarına göre değişmektedir. Gazete haftalıktır. «Worwärts» in yazı kurulunda çalışanların çoğunluğu köken bakımından işçidir, bir eski öğretmen, bir sanatçı, bir öğrenci ve bir yazar vardır. Gazete abonelere ve bayiler parti yardımcıları tarafından dağıtılmaktadır. Gazetenin bayramı Almanca konuşan İsviçre'de (Basel ve Zurich'te) «l'Unita» ve «Mundo Obrero» gazeteleri ile birlikte düzenlenmekte ve bir gün sürmektedir. Fransızca konuşan İsviçre'de «Voix Ouvrière» gazetesinin bayramı her bölgede sonbaharda yapılmakta ve iki gün sürmektedir.

Otto Cchudel
«Worvärts» Gazetsi Yazı Kurulu Üyesi

l'UNİTA (İtalya)

«l'Unita» 1924'de kurulmuştur. Hergün 12-16 sayfa olarak çıkar. Özel sayfalara, pazarları mahalli sayfalara yer verilir. Büyük şehirlerde ve bölge mrkezlerinde özel sayılar çıkar. Yazı kurulunda 100 kişi çalışır. Binlerce fahri yardımcı vardır. Bunlar gazeteyi ev ev dağıtırlar. Gazetenin bayramı 25 yıldır, genel olarak Eylül başında yapılır ve iki hafta sürer.

«l'Unita» Gazetesi Muhabiri
Sergio Soglia

CANADİAN TRİBUNE (Kanada)

Kanada'da marksist basının ilk temsilcisi olarak 1922 yılında «Worker» gazetesi çıkmıştır. «Worker» in devamı olan «Canadian Tribune» 1940'dan beri haftalık ve 12 sayfa olarak yayınlanmaktadır. Özel sayılar 16 sayfadır. Gazete 5 bin adet basılmaktadır. Ayrıca Vancouver'de 12 sayfasının 8'ini «Canadian Tribune» den alan «Pacific Tribune» gazetesi çıkmaktadır. Yazı kurulunda altı kişi çalışmaktadır: Başkan, iş ve sendika sorunları sorumlusu, teknik sorumlu, bir muhabir ve dağıtım ve mali konular sorumlusu. Dağıtım abonelere yapılmaktadır. Ayrıca az sayıda gazete fabrika kapılarında satılmakta, bir kısmı da bayilere verilmektedir. Basın bayramı yapılmamaktadır.

Mel Doig

VEİTUNG VUM LETZEBURGER VOLLEK (Lüxemburg)

1946'da kurulmuştur. Her gün 8 sayfa olarak 10 bin adet basılmaktadır. Cumartesileri 12 sayfalık ilâve verir. Yazı kurulunda 4 gazeteci ve bir teknik sekreter çalışır. Yazı kurulu başkanı bir öğretmen çocuğu ve bir maden işçisinin torunudur. İki üyesi işçi, biri de memurdur. Gazete genellikle abonelere gönderilir. Bir kısmı da fabrika önlerinde satılır. Gazetenin bayramı her yıl 30 Nisan - 1 Mayıs'ta yapılır.

René Urbany
Yazı Kurulu Başkanı

AVANTE! (Portekiz)

1931'de kurulmuştur. 130 bin adet basılır. Haftalık çıkmakta, günlüğe ve 10 sayfaya dönüştürülmeye çalışılmaktadır. Mahalli baskıları da vardır. Yazı kurulunda 6 kişi çalışmaktadır: üç profesyonel gazeteci ve üç teknik eleman. Bu kadronun 12-13 kişiye çıkarılması öngörülmektedir. Baskısının yarısı bayiler ,yarısı da yüzlerce parti yardımcısı tarafından dağıtılmaktadır. Gazetenin bayramı yoktur, fakat yapılması plânlanmaktadır.

Antoni Dias Lourenço
«Avante!» Gazetesi Direktörü

RİZOSPASTİS (Yunanistan)

Kasım 1948'de kurulmuştur. 75 bin adet basılmaktadır. Her gün 8 sayfa, pazar günleri 16 sayfa olarak çıkar. Periyodik olarak mahalli sayfalar ve önemli anma günlerinde özel sayfalar yayınlar. Yazı kurulunda sürekli olarak 20 profesyonel gazeteci çalışır.. Fahri yardımcılar da vardır .Yazı kurulunda çalışanlar işçi ve aydın kökenli parti üyeleridir. Çoğu cezaevinden daha yeni çıkmıştır. Gazete bayiler ve özellikle parti örgütleri tarafından dağıtılır. Gazete legal çıkmaya başladıktan sonra Mayıs'ın ilk günlerinde basın bayramları düzenlenmeye başlanmıştır. Bunların şehirde yapılmasına izin verilmediği için çevrede herhangi bir yerde düzenlenmiştir.

«Rizospastis» Yazı Kurulu Üyesi
Kostas Mentis

ilke 10 LİRA
AYLIK İNCELEME YORUM BELGE DERGİSİ